

TRAZ'DE GÖÇ OLGUSU:
SEBEP VE SONUÇLAR BAĞLAMINDA
ANALİTİK BİR ARAŞTIRMA

TRAZ'DE GÖÇ OLGUSU:
SEBEP VE SONUÇLAR BAĞLAMINDA
ANALİTİK BİR ARAŞTIRMA

EYLÜL 2012

COPYRIGHT © 2012 SERKA

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI

Ortakapı Mah. Atatürk Cad. No:117 Kars - TÜRKİYE

Tel: +90 (474) 212 52 00 Faks: +90 (474) 212 52 04

e-mail:info@serka.org.tr • web: www.serka.org.tr

ISBN: 978-605-62728-4-4

TRAZ'DE GÖÇ OLGUSU:
SEBEP VE SONUÇLAR BAĞLAMINDA
ANALİTİK BİR ARAŞTIRMA

Proje Koordinatörü

Yrd. Doç. Dr. Hüsnu KAPU

Proje Ekibi

Yrd. Doç. Dr. Adem KARAKAŞ
Yrd. Doç. Dr. Alpaslan YÜCE
Araş. Gör. Aykut AYKUTALP
Araş. Gör. Deniz ÖZYAKIŞIR
Yrd. Doç. Dr. Sebahattin YILDIZ
Öğr. Gör. Tuncer UTKAN
Yrd. Doç. Dr. Zeki UYANIK

*Dr. Hüseyin TUTAR**

EYLÜL 2012

* TRAZ Bölgesi teorik çerçevesi; TRAZ Bölgesinin sosyo-ekonomik yapısı ve göç kısmını yazmıştır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
1. SEBEPLERİ, SONUÇLARI VE ÇEŞİTLERİYLE GÖÇ OLGUSU	9
2. GÖÇ TEORİLERİ VE GÖÇ LİTERATÜRÜ	13
3. TRAZ BÖLGESİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE GÖÇ.....	21
3.1. BÖLGENİN COĞRAFI VE STRATEJİK KONUMU	21
4. TRAZ BÖLGESİNİN MEVCUT DURUM ANALİZİ	23
4.1. DEMOGRAFİK YAPI.....	23
4.1.1. Nüfus Değişimi ve Göç	25
4.2. EĞİTİM.....	29
4.2.1. Eğitim Altyapısı	30
4.2.2. Yükseköğretim Olanakları	32
4.3. SAĞLIK	33
4.4. İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİ.....	36
4.5. GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK	39
4.6. SOSYAL GÜVENLİK	40
4.7. SİVİL TOPLUM.....	41
4.8. YEREL YÖNETİMLERİN KAPASİTELERİ	42
4.9. EKONOMİK YAPI VE SEKTÖREL DEĞERLENDİRMELER.....	43
4.9.1. TARIM VE HAYVANCILIK	45
4.9.2. SANAYİ VE TİCARET	48
4.10. KÜLTÜR VE TURİZM	51
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	55
6. ARAŞTIRMANIN TASARIMI	59
6.1. Araştırmanın Amacı	59
6.2. Araştırmanın Önemi	59

6.3. Araştırmanın Kapsamı	60
6.4. Araştırmanın Yöntemi	60
6.5. Araştırmanın Sınırları	61
7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	63
7.1. TRA2'DEN İSTANBUL'A YAPILAN GÖÇ BULGULARI	63
7.2. TRA2'DEN ANKARA'YA YAPILAN GÖÇ BULGULARI	80
7.3. TRA2'DEN İZMİR'E YAPILAN GÖÇ BULGULARI	95
7.4. TRA2'DEN BURSA'YA YAPILAN GÖÇ BULGULARI	110
7.5. TRA2'DEN KOCAELİ'NE YAPILAN GÖÇ BULGULARI	126
7.6. TRA2'DEN 5 İL'E YAPILAN GÖÇ BULGULARI.....	141
SONUÇ	159

TABLolar

Tablo 1. Nüfus Değişimi, Şehirleşme Oranı ve Nüfus Yoğunluğu (2000-2011)	23
Tablo 2. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Bağımlılık Oranları (2011)	24
Tablo 3. Şehir ve Köylerde Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri (2008)	24
Tablo 4. TRA2 Nüfus Değişimi ve Nüfusun Ülkedeki Payı (1965-2011)	25
Tablo 5. TRA2 Bölgesi İllerinin aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı (2000-2011)	26
Tablo 6. TRA2 Bölgesi ve İllerinin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı ve Verdiği Göç (2000)	28
Tablo 7. Türkiye ve TRA2 Bölgesi İllerinde 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (%), (2011)	29
Tablo 8. TRA2 Bölgesi İllerinde 15 Yaş Üstü Kadın ve Erkeklerin Eğitim Durumu (%), (2011)	30
Tablo 9. TRA2 Bölgesi İlleri Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2011-2012)	31
Tablo 10. Yükseköğretim İstatistikleri Karşılaştırması (2010)	32
Tablo 11. Sağlık Personeli Sayısı.....	33

Tablo 12. Hastane Yatak Sayısı	34
Tablo 13. Mevcut ve Planlanan Hastane Yatak Sayısı Göstergeleri.....	35
Tablo 14. TRA2 Bölgesi ve Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı (2004-2009)	36
Tablo 15. TRA2 Bölgesi ve Türkiye’de İşgücüne Katılma Oranları (2004-2011)	37
Tablo 16. Türkiye ve TRA2 Bölgesinde Fertlerin Elde Ettiği Gelir Türleri (2003)	39
Tablo 17. TRA2 Bölgesi’nde Hane Halkı Gelirinin %20’lik Dilimlere Göre Dağılımı (2003).....	40
Tablo 18. TRA2 Bölgesi İllerindeki SGK Kapsamı Nüfus ve Yeşil Kartlı Sayısı (2012)	41
Tablo 19. TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Verileri.....	42
Tablo 20. Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerleri (2004-2008)	43
Tablo 21. TRA2 Bölgesi GSYİH Göstergeleri	44
Tablo 22. Sektörlerin Bölgesel Gayrisafi Katma Değer İçindeki Payı (%), (2004-2008) ...	44
Tablo 23. Tarım Arazilerin Kullanım Durumu ve Sulama Bilgileri	46
Tablo 24. TRA2 Bölgesinde Yıllar İtibariyle Sektörel Yoğunlaşmalar (2004-2011)	48
Tablo 25. İhracatın Yıllara Göre Dağılımı (Milyon ABD Doları), (2002-2011)	50
Tablo 26. TRA2 İlleri İhracatçı Firma Sayısı.....	51
Tablo 27. TRA2 Bölgesi Tescilli Yapıların Sayısı	53
Tablo 28. Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesisi, Oda ve Yatak Sayıları (2012)	53

GRAFİKLER

Grafik 1. Düzey 2 Bölgeleri Yıllık Nüfus Artış Hızları (2009)	26
Grafik 2. TRA2 Bölgesi İllerinde ve Türkiye’de Bebek Ölüm Oranları (2000-2009).....	38
Grafik 3. Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Bilgileri (%)	47

HARİTALAR

Harita 1. 2008-2009 Dönemi TRA2 Bölgesi Göç Destinasyonları.....	27
--	----

GİRİŞ

Göç olgusu insanın yeryüzüne geliş serüveniyle başlayan bir süreçtir. İnsanın dünya gezegenine geliş serüveni değişik bakış açılarından araştırılmakla birlikte özellikle kitabî dinlerin bu olguyu ilk insan Âdem (a.s) ile başlattıkları bilinen bir gerçektir. İster Âdem'le birlikte başlasın veya başka bir şekilde olsun insanın dünya gezegeninde var olduğu artık inkâr edilemez bir gerçektir. İnsanın bu gezegene ayak bastığı andan itibaren de çeşitli nedenlerden dolayı, gezegen üzerinde sürekli hareket halinde olduğu da bilinen bir gerçektir. Bunun nedenlerini birkaç başlıkta sıralamak mümkündür.

Birinci neden olarak insanın çeşitli doğal olaylar nedeniyle böyle bir süreci başlatması söz konusu olabilmektedir. Örneğin depremler, kuraklık, sel felaketleri, yangınlar vb. doğal olaylar insanları belli bir bölgeden (coğrafyadan) başka bir bölgeye göç etmesine yol açmıştır. İkinci olarak insanın hemcinsi ile olan mücadelesi de yani insanlar arasındaki mücadeleler, savaşlar vb. olaylar da böyle bir hareketliliğe yol açabilir. Üçüncü olarak insanın kendisi ve ailesi için daha iyi yaşam koşullarına kavuşma isteği, göç etmeyi motive eden bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanlık tarihi bütün bu nedenlerin her biriyle ilgili örneklerle doludur. Örneğin dört büyük dinin kitaplarında bazı farklılıklarla birlikte peygamberlerin kavimleriyle birlikte nasıl göç ettiklerine dair birçok örneği görebilmekteyiz. Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Muhammed ve her birinin göç etme nedeni bugün yaşanan göç nedeniyle aşağı yukarı aynı olmuştur. Tarihte yaşanan bütün kavim göçleri de benzer nedenlerle gerçekleşmiştir. Bu nedenleri ekonomik, politik (zorla yerinden yurdundan edilme), çeşitli mücadeleler (istilalar, işgaller, savaşlar vb.), doğal afetler ve daha iyi yaşama arzusu şeklinde sıralamak mümkündür.

Bununla birlikte göçün günümüz dünyasındaki temel gerekçelerini daha çok ekonomi-politik bir çerçevede görmek mümkündür. Bu çerçeveden hareketle Türkiye'de yaşanan göç olgusuna baktığımızda özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan genelde neoliberal ekonomi politikaları özelde ise ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin bir ürünü olarak ucuz işgücüne olan ihtiyaç artmıştır. Bu ihtiyacın doruk noktalara ulaşması ve Doğu'da tarım alanında fazlalık durumundaki ucuz işgücündeki artış 80'lerin ikinci yarısından itibaren ülkenin doğusundan batısına yoğun bir göç dalgasına yol açmıştır. Bu göç dalgasını 1990'lardan sonra politik sebeplerle yaşanan ikinci göç dalgası izlemiş ve nüfusun büyük bir bölümü Batı metropollerine çoğunlukla da İstanbul'a göç ederek yeni bir hayata merhaba demişlerdir.

Bu çalışmaya konu olan TRAZ (Kars, Ağrı, Iğdır ve Ardahan) Bölgesinden yaşanan göç hareketleri tam da yukarıdaki çerçeveye uygun olarak gelişme göstermiştir. Sadece son 3

yıl içerisinde bu 4 ilden İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Kocaeli'ne yaklaşık 100.000 kişi göç etmiştir. Bu göçün yarısından fazlası ise İstanbul'a gerçekleşmiştir. Bu gerçeklikten hareketle çalışmamızın amacı, *"TRAZ'den Batı illerine (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Kocaeli) gerçekleşen göç olgusunun sebep ve sonuçlarını analiz etmek"* şeklinde tasarlanmıştır.

"TRAZ'DE GÖÇ OLGUSU: SEBEP VE SONUÇLAR BAĞLAMINDA ANALİTİK BİR ARAŞTIRMA" adlı çalışmamız, merkezi Kars'ta bulunan Serhat Kalkınma Ajansına (**SERKA**) "Doğrudan Faaliyeti Desteği" kapsamında proje olarak sunulmuştur. Proje SERKA tarafından desteklenmiş ve Kafkas Üniversitesi, İİBF tarafından yürütülmüştür.

1. SEBEPLERİ, SONUÇLARI VE ÇEŞİTLERİYLE GÖÇ OLGUSU

Sosyal bilimler perspektifi ile yapılan göç çalışmaları göreceli olarak yeni olmakla birlikte göç olgusu, insanlık tarihi boyunca sosyal ve siyasal yapıları derinden etkilemiş kadim bir olgudur. Sosyal bilimler literatüründe göç, bireylerin veya grupların sembolik, coğrafi veya siyasi sınırların ötesine, yeni yaşam alanlarına ve topluluklara doğru olan hareketlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Marshall, 1999:685). Genelde göç, nispeten sosyal ve ekonomik anlamda gelişimini tamamlamış ya da bu yönde önemli avantajlara sahip kentlerin yine nispeten daha az gelişmiş (kırsal) alanlardan çektiği insanlarla gerçekleşen bir olgudur. Sosyal bilimlerde göç, nadiren bağımsız bir sosyal olgu olarak incelenmiştir; bu olgu çoğunlukla akrabalık ilişkileri, sosyal ağlar, işsizlik, ekonomik gelişme ve etnik/kültürel/dini çatışma gibi birtakım başka sosyal sorunsalların bir boyutu olarak ele alınmıştır. Göç olgusunun temelinde yatan faktörler iki ana başlık altında toplanabilir: İtici faktörler ve çekici faktörler (Marshall, 1999:68 5). İtici faktörlerin başında göç edenin kökeninin bağlı olduğu yerdeki yüksek işsizlik oranları ve güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Çekici faktörlerin başında ise gidilen şehir veya bölgedeki ekonomik ve sosyal refahın yanı sıra işgücüne duyulan ihtiyaç gelmektedir.

Sosyal bilimlerdeki birçok diğer kavramda olduğu gibi göç konusunda da üzerinde uzlaşılmış bir tanım yoktur. Buna rağmen göç kavramının hemen herkesçe paylaşılan temel parametreleri vardır. Herhangi bir sebeple bireylerin veya grupların yaşadıkları yerleşim alanlarından memnun olmamaları ve içinde buldukları şartları iyileştirmek için başka yerleşim alanlarına uzun süreli veya kalıcı olarak yönelmeleri tüm tanımlarda karşımıza çıkan ortak noktalar olarak gösterilebilir. İlla da bir tanımlamaya gidilecekse göçü "kişilerin gelecek yaşantılarının ya bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayı" olarak tanımlamak mümkündür (Karahana, 2006:10). Yine göç, insanın içinde yaşadığı bir coğrafi ve sosyokültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesi olarak ele alınabilir (Karahana, 2006:10).

Göç kavramı kaçınılmaz olarak yerleşim alanındaki bir değişime işaret eder ve buna bağlı olarak demografik sonuçları olan bir harekettir. Göçler, ülkelerin veya şehirlerin nüfusunun artış veya azalışını etkileyen önemli faktörlerden biri olup nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında kayda değer değişmeye neden olmaktadır. Ayrıca göçün, sosyal ilişkilerde ve sosyal statülerde yol açtığı önemli değişikliklerden söz etmek mümkündür (Jackson, 1986:27). Göç, gönüllü olabileceği gibi zora dayalı, mecburi de olabilir. Bireysel göçlerden bahsedebileceği

gibi, grup ve kitle göçlerinden de bahsedilebilir. Göç olgusunun zaman boyutuna gelince geçici ve kalıcı olmak üzere iki tip göçten söz edilebilir (Jackson, 1986:27). Geçici göçte asıl yerleşim mekânı muhafaza edilirken belirli süre çalışma amacıyla yer değiştirilir. Kalıcı göçte ise bağlı olunan yerleşim yerinin temelli bir şekilde terk edilmesi söz konusudur. Ayrıca bir ülkenin siyasi sınırları içinde gerçekleşen göçleri iç göç olarak sınıflandırırken bir ülkeden başka bir ülkeye doğru olan göçlere ülkeler arası göç denir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlardan şehirlere doğru olan göçler üzerine azımsanmayacak bir literatür mevcuttur. Göç olgusunun temel dinamikleri ve bu dinamiklerin birbirleriyle olan ilişkileri konusunda bu çalışmaların önemli bir kısmı tarafından paylaşılan, bir takım temel trendlerden söz edilebilir. Bu trendlerin başında, göç edilen yerin seçilmesi konusunda aile veya arkadaşlık bağlarının hayati bir öneme sahip olduğu tespiti gelmektedir (Banerjee, 1981). Akrabalık bağları hem göç edilen yerdeki işveren hem de göç edenler için sıkça kullanılan bir bağdır (Grieco, 1987). İstihdam süreçleri ile göç süreçleri arasında çok yakından bir ilişki olduğu sıkça dikkat çekilen bir husustur. Göç deneyimi başarıyla sonuçlanan bir aile ferдинin yaşadıklarının, aileden ve/veya yakın akrabadan birçoklarını benzer girişimlerde bulunmaya teşvik ettiği görülmüştür. İtalya'nın Sicilya bölgesinden Amerika Birleşik Devletleri'ne göç edenleri konu alan Mornimo'nun (1982) çalışması göç ile akrabalık bağları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmaların başında gelmektedir. Göçün geleneksel akrabalık bağlarını çözen bir yanının olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Özellikle, endüstrileşen toplumlarda geleneksel büyük ailelerin yerini çekirdek ailelere bırakacağını savunan fonksiyonalist yaklaşımla uyum gösteren bu görüşe göre, göç sonucunda geride bırakılan aile bireyleri ve akrabalarla var olan bağlar zamanla önemini kaybedecektir (Marshall, 1999:686).

Etnisite unsuru göç çalışmalarının birçoğunda karşımıza çıkan önemli bir boyuttur. Örneğin etnik göçün dinamikleri ve sonuçları üzerine ses getiren çalışmalar yapmış olan Castle ve Kosck'a (1973) göre dışarıdan gelen ve başka bir etnik gruba mensup emek gücü bir yandan yerli işçi sınıfını bölerken diğer yandan da yedek bir emek ordusu vücuda getirmektedir. Bu vesileyle ücretler genel seviyesi sürekli düşük kalmakta ve işçi sınıfının sömürülmesi derinleşmektedir.

Sanayi devrimi sonrası yaşanan hızlı ekonomik sosyal değişimlere ve kentleşmeye bağlı olarak yaşanan kırdan kente göç, özellikle ve öncelikle Batı Avrupa ülkelerinin karşılaştığı bir problem olmuştur. Gelişmiş ülkelerde sanayi devrimi ile başlayan iç göç olgusunun az

gelişmiş ülkelerde yoğun bir şekilde ortaya çıkması ikinci dünya savaşı sonrası döneme rastlar ve bu ülkelerdeki sanayileşme isteği ile yakından ilgilidir (Gişi, 2007:15). Sanayileşmiş kentlere olan göç akını bu alanlardaki sosyal, ekonomik ve kültürel imkânların artış hızından fazla olduğu zamanlarda, başta sağlık eğitim, konut ve istihdam olmak üzere bir dizi sorunun ortaya çıktığı görülmüştür. Tarımsal bir ekonomiden sanayi ağırlıklı bir ekonomik düzene geçişe paralel olarak birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de önemli ölçekte iç göç hareketleri yaşana gelmiştir.

Bu çalışmanın kapsamı iç göçlerle sınırlı olduğu için yukarıda kısaca değindiğimiz göç türlerinden iç göçe daha yakından bakalım. Nüfusun ülke içindeki hareketi iç göçler olarak adlandırılmaktadır. Genellikle bu nüfus hareketlerinin yönü görece az gelişmiş bölgelerden daha gelişmiş bölgelere doğrudur. İç göç bir ülkedeki nüfusun mekânsal olarak yeniden dağıtımı ile ilgilidir (Saracoğlu ve Roe, 2004). Nispeten yüksek ücretli işler, iyi çalışma saatleri ve koşulları, refah, kültürel ve sosyal aktivitelerin bolluğu, daha iyi eğitim fırsatları, daha kaliteli sağlık hizmetleri ve şehrin ortamının verdiği bireysel özgürlük alanları insanları kırsal alanlardan kent ortamına çeken etkenlerin başında gelmektedir. Kentel alanların tersine kırsalda cari olan şartlar (genelde düşük ücretler, istihdam imkânlarının kısıtlılığı, kuraklık, kıtlık, sağlık ve eğitim hizmetlerindeki yetersizlik) insanları göç etmeye iten başlıca unsurlar olarak karşımıza çıkar. Endüstriyel ve ticari açıdan merkezde olan metropol alanlardaki iş gücüne duyulan ihtiyaç göç olgusunun ardında yatan diğer önemli bir sebeptir. Ülkenin bir bölümündeki iş gücü ihtiyacı diğer bölümündeki nüfus fazlalığı ile karşılanır.

Farklı iç göç sınıflandırmaları yapılabilir. Bunlardan en bilineni Amerikalı sosyolog Lynn Smith tarafından yapılandır:

- a) Kırlardan şehirlere
- b) Şehirlerden kırlara
- c) Kırdan kıra
- d) Şehirden şehre şeklinde sınıflandırmıştır (Aktaran, Tümertekin,1968:35).

Yukarıda değinildiği gibi kırdan kente göç ekonomik ve sosyal anlamda kentlerin daha cazip olmasından kaynaklanmaktadır.

2. GÖÇ TEORİLERİ VE GÖÇ LİTERATÜRÜ

Göç süreçlerinin anlayıp açıklamak ve göç olgusunun ardında yatan temel motivasyon unsurlarını tespit edebilmek için sayısız araştırmalar yapılmış ve teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Göçle ilgili ilk çalışmalara hâkim olan teorik yaklaşımlar insanın avantajlarını artırmaya dezavantajlarını minimize etmeye çalışan rasyonel varlıklar olduğu yönündeydi (Bussey, 1970). Klasik göç teorilerine göre göçe olgusu "çekici ve itici" faktörler üzerinden işleyen bir olguydu. "Çekici ve itici faktörler" teorisinin özü E.G. Ravenstein tarafından geliştirilmiştir. Göç hakkında bilinen ilk bilimsel çalışma Ravenstein tarafından 1885 yılında yayınlanmış olan "Göç Kanunları" (*The Laws of Migration*) adlı makaledir. O'na göre iki tür yerleşim yeri vardır: İlki "soğuran/yutan beldeler" (*counties of absorption*), ikincisi "dağıtan/saçan beldeler" (*county of dispersion*). İlk tür beldeler üretim ve ticaret merkezleri olup nüfuslarında çok hızlı bir artış gözlenir. İkinci tür yerleşim yerleri ise tarımsal nitelikli yerlerdir ve nüfusları çok yavaş artar.

Çağlayan Ravenstein'in belirlediği göçle ilgili temel kanunları kısaca şu şekilde özetliyor (Çağlayan, 2006:16):

- 1- Göçmenlerin çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göçer. Göç dalgalarının yönü göçmenleri de içine alacak büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur.
- 2- Bir kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme karşısında, kentin yakın çevresindeki bölgelerden göçmenler hızla bu kente gelirler. Böylece kırsal kesimlerde meydana gelen nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Bu durum hızla gelişen kentin kendisini tüm ülkede hissettirmesine kadar basamaklı bir şekilde devam eder ve dolayısıyla göç tüm ülkede hissedilir.
- 3- Göç, kendi başına amaç olamaz yani, bireyler göç amacıyla yer değiştirmezler. Kentte gelişen ekonomi ve ticaret olanaklarından faydalanmak, göç edecekler için amaçtır. Bu nedenle, hem göç sonucunda oluşan yayılma süreci hem de bu yayılmayı yutan süreç, amaç bakımından uyum göstermekte ve her iki süreç ancak göçle amacına ulaşabilmektedir. Kentte gelişen ekonomi göçle ihtiyaç duyduğu işgücüne kavuşacak ve bireyler de göç sonucunda bu işlere yerleşebilecektir.
- 4- Her göç dalgası, bunu karşılayan bir karşı dalga meydana getirmektedir. Burada önemli olan, yoğun göç alan yerleşim birimlerinin, aynı zamanda göç de vermesidir.
- 5- Uzun mesafeye göç edenler daha çok büyük endüstri ve ticaret merkezlerini tercih etmektedirler. Ravenstein, burada göçün yönünü bir kez daha tekrarlamaktadır. Kısa

mesafeli göçler daha çok basamaklı bir şekilde gerçekleşeceğinden, doğrudan doğruya endüstri ve ticaret merkezlerine yönelik göç, ilgili kente uzak olan yerleşim birimlerinden olmayacaktır.

- 6- Kent yerlileri, kırsal kesim yerlilerine göre daha az göç etme eğilimindedir. Dolayısıyla, göç alan bir kentin yerlilerinin göçe eğilimli olduğunu savunmak doğru olmayacaktır. Kendilerini kentin sahibi gören insanların, kentin daha fazla işgücüne ihtiyacı olduğu bir süreçte, kentten göçme eğilimine girmesi hiçbir zaman düşünülemez.

Ravenstein'den etkilenen Lee'ye göre her göç eyleminin bir orijini (başlama noktası), bir hedefi ve bir de araya giren engeller dizisi vardır (Lee, 1966). Bu engellerin başında göç edilecek yerle olan mesafe, fiziki bariyerler (sınırlar, duvarlar, tel örgüler, vb.), göçe mani olan hukuki mevzuat ve göç etmenin getirdiği maliyet gelmektedir. Sözü edilen bu engeller dizisinin yanı sıra yola çıkılan yerleşim yeri ve hedef yerleşim yerine özgü bir grup değişken hep birlikte göç eden bireyin çıkar dengesini oluşturur. Çekici ve itici faktörlerin nevi şahsına münhasır bir kombinasyonundan oluşan böyle bir tablo karşısında göçmenlerin bu sistemin tüm bilgisine sahip olarak rasyonel karar verebileceği varsayılır (Jackson, 1986).

Göçe etki eden ve bir kısmı yukarıda dile getirilen değişkenler serisinin göç sürecine giren her bir birey üzerindeki etkisi aynı değildir. Örneğin, eğitim çağında çocukları olmayan bireyler üzerinde kent ortamının sağladığı gelişmiş eğitim olanakları çekici bir etki yaratmayacaktır. Benzer şekilde kronik sağlık sorunları yaşam ihtimali düşük olan genç yetişkinler için iş imkânlarının bolluğu sağlık hizmetlerinin kalitesinden daha oneli bir etkidir göç edilecek alanın seçiminde. Aynı şekilde, göçe mani olan etkenlerin kişiler üzerindeki etkisi de herkes için aynı değildir. Bazıları için göç edilecek yerin asıl memlekete olan uzaklığı karar vermede belirleyici iken bazıları için belirleyici unsur hedef yerleşim alanına ulaşmada katlanılacak maliyetin büyüklüğüdür.

Yukarıda kısaca değinildiği üzere insanları yaşaya geldikleri yerleşim alanlarından çıkmaya zorlayan faktörler itici unsurlar olarak nitelenirken, göç edilecek alanı cazip kılan faktörlere çekici faktörler olarak nitelenir. İtici faktörler genellikle ekonomik faktörler olup toprak kıtlığı başta olmak üzere kaynak kıtlığı, düşük ücretler, işsizlik ve kuraklık başlıca etkenlerdir (Nam, 1990:12). Tarım dışı alanlarda istihdam imkanının azlığı, buna mukabil görece hızlı nüfus artışı göç olgusunu tetikleyen en önemli itici faktörlerdendir.

Bunların dışında, iş istikrarının azlığı, uzun çalışma saatleri, tarımsal işlerle uğraşmanın birçok ülkede getirdiği düşük sosyal statü ve sınırlı prestij, insanların kendilerine ayıracakları boş vakitlerin azlığı ve eğlence imkanlarının sınırlı olması diğer bazı itici faktörlerdir (Bussey,

1966). Bussey'in ifade ettiği gibi itici unsurlar yaklaşımını destekleyen önemli bir husus da ne kadar sıkı çalışılırsa çalışılsın tarımsal uğraşlarla elde edilen gelirlerin nadiren kent ortamında elde edilenlere yaklaşmasıdır.

Çekici faktörler ise kentsel alanlara bağlı faktörlerdir. Bencivenga ve Smith'in belirttiği gibi gelişmelerinin erken safhalarında kent ortamındaki sermaye birikiminin hızlı olması sebebiyle işgücüne olan ihtiyaç fazladır ve ücretler genel seviyesi kırsal kesimlerden çok daha yüksektir (1997:583). Şehirlerdeki kişi başına düşen ortalama gelir, neredeyse evrensel olarak kırsal alanlardakinden daha yüksektir (Bussey, 1970:15). Bu durum daha fazla para kazanma arzusundaki kırsal nüfus kaçınılmaz olarak göçe sevk eder.

Stouffer tarafından ileri sürülen ve "kesişen fırsatlar teorisi" olarak bilinen başka bir görüşe göre belirli bir kentsel alana göç eden insanların yoğunluğu o yerde karşılaşılan fırsatların bolluğu ile yakından alakalıdır. Ülkemizde büyük kentlere yaşanan göçlerin analiz edilmesinde bu teorinin önemli bir açıklayıcı rolünün olduğu söylenebilir. Gidilen bir yerde iş imkanlarının bol ve cazip olması orijinal yerleşim yerinden çok sayıda insanında göç sürecine dâhil edecektir. Belirli bir zaman sonra kente göç eden insanların bireysel veya grup olarak meydana getirdikleri girişimler (iş yeri açmak gibi) ayrıca yeni göç edenler için bir cazibe unsuru haline de gelebilmektedir.

Göç konusundaki birçok araştırmaya temel oluşturan itme-çekme teorisinin kurucusu olan Lee'ye (1966) göre göç olayında dört temel karar kertesini bulunur:

1. Yaşanan yerle ilgili kararlar,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili kararlar,
3. İşe karışan engellerle ilgili kararlar,
4. Bireyin kendi mülahazalarıyla ilgili kararlar.

Göç eden insanlar köklerinin bağlı olduğu yer hakkında kuşkusuz fazla ve sağlıklı bilgiye sahip oldukları için daha kolay karar verebilme imkânına sahiptir. Ancak verilecek kararlar gidilecek yerle ilgili olmaya başlayınca karar verme zorlaşmaktadır. Hedef yerleşim alanına ulaşıldıktan sonra ekonomik ve sosyal düzen kurulmakta ve birçok durumda yerleşen birey akrabalarına ve aile fertlerine kendisini izlemeleri için finansal destek bile gönderebilmektedir (Jackson, 1986). Daha sonraki süreçte göç edenlerden oluşan topluluk kendilerine özgü eğlence mekânları, kulüpler, spor faaliyetleri, işyerleri vb. etrafında örgütlenebilmektedirler. Geliştirilen bu yeni sosyal ağlar devam eden göç süreçlerini destekleyici bir mahiyet kazanabilmektedir.

İnsanların bir yerden başka yerlere göçüne sebep olan faktörler arasında hukuki alt yapıdan kaynaklanan sorunları da saymak mümkündür. Ağır vergi yükleri öngören vergi sistemi, aşırı sınırlayıcı ve baskıcı kanunlar bu çerçevede değerlendirilebilecek faktörlerdir (Ravenstein, 1889). Yaşamaya elverişli olmayacak derecede soğuk ve sıcak olan iklim şartları da yine göçe sebebiyet veren unsurlardandır. Etnik ve dini kaynaklı çatışmaların yoğunlaştığı soğuk savaş sonrası dönemde güvenlik ihtiyacının insanların diğer birçok ihtiyacının önüne geçtiği bir gerçektir. Kendileri ve aileleri için güvenli bir yaşam alanına gereksinim duyan insanlar için güvenlikten kaynaklanan eksiklikler diğer önemli bir göç sebebi olarak önemini artırmaktadır.

Lee'ye göre bir kez göç etmeyi becerebilmiş insanların bunu tekrar yapmaya meyilli olduğu söylenebilir (Lee, 1966). Çünkü göç sürecine girmiş bir bireyin üstesinden gelmesi gereken oldukça fazla zorlayıcı unsur ve engel bulunmaktadır. Bu engelleri aşma konusunda başarılı olmuş ve deneyim kazanmış olanlar için bu deneyimler sonraki muhtemel göç maceraları için kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, belirli bir bölgeye ilk göç edenlerin deneyimleri daha sonra göç sürecine girenlerin karşılaştıkları güçlükleri azaltıcı bir etkiye sahiptir, Lee'ye göre.

İnsanların yaşam tarzlarında meydana gelen köklü değişiklikler de onların göç etmelerine yol açabilmektedir. Örneğin, çalışırken emekliye ayrılmak, çalışma çağına gelip iş gücü ordusuna katılmak, büyük miktarda miras devralmak veya piyangodan ikramiye kazanmak, evlenmek, boşanmak ilk akla gelen yaşam tarzı değişiklikleri olarak görülebilir. Aniden ortaya çıkan ve bir bölgedeki yaşam standartlarını radikal bir şekilde değiştiren doğal afetler (deprem, sel felaketi gibi), salgın hastalıklar ve savaşlar insanları göçe zorlayan faktörler arasındadır.

Teknoloji insanların göç etme konusundaki kararlarını etkileyen çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ulaşım ve iletişim teknolojisinde meydana gelen akıl almaz ilerlemeler göçü daha kolay ve ucuz hale getirmektedir. Diğer bir deyişle göç sürecine girmiş kişilerin katlanmak zorunda kaldıkları zorluklar azalmaktadır, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak. Tüm bunları göz önüne alarak ulaşım ve iletişim teknolojisindeki değişimlerin göç süreçlerini hızlandırdığını söylemek yanlış olmayacaktır (Yenigül, 2005).

Gerek bir ülkedeki gerekse küresel ölçekteki ekonomik dalgalanmalar ve dönüşümler göç hareketlerini yakından etkileyebilmektedir. Örneğin, ekonomik genişlemenin yaşandığı dönemlerde yeni iş kolları ve endüstriler ortaya çıkmakta ve bu yeni iş alanlarını doldurmak için yeni işçilere ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni iş fırsatlarının ortaya çıkması, çoğu kez, yeni göç dalgalanmalarına yol açabilmektedir. Diğer yandan ekonomik daralmaların yaşandığı

dönemlerde bazı iş alanları ve endüstri çeşitleri zayıflamakta hatta yok olmaktadır. Bu durumda yeni iş bulma imkanları azalmakta hatta mevcut işler kaybedilmektedir. Ortaya çıkan bu yeni durumda göçle gelen iş gücü geldikleri yerleşim alanlarına geri dönmekte veya yeni alternatif göç alanlarına yönelmektedir (Basker, 2003).

Şehirleşme ve endüstrileşme diğer kırsal alandan kente göçü teşvik eden diğer etmenlerdir. Bussey'e göre şehirleşme ve endüstrileşme olmasaydı kırsaldan kentlere olan göç asla olmayacaktı (Bussey, 1970). Göç olgusunu ve göçe bağlı oluşan emek rezervini anlamaya yönelik çalışmalar endüstrileşmeyle meydana gelen siyasi ve ekonomik değişimleri anlamada hayati bir öneme sahiptir. Jackson'a göre göç olgusu endüstrileşme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır (Jackson, 1986). Endüstrileşmenin merkez üssü olan büyük kentsel alanlar kırsal yerleşim merkezlerinin ramına gelmektedir.

Göç olgusunu açıklamaya çalışan teorik yaklaşımlardan biri de network (ağ) teorisidir. Belirli bir kentsel alana olan göç akımının sürmesinde, bizatihi göç eden grupların yeni yerleşim alanlarında oluşturdukları ağların etkisi üzerinde duran bu teori, gidilen yerde göçmenlerce oluşturulan bu ağların hemen her türden sosyal değişkenlere dayalı olabileceğini belirtmektedir (Yalçın, 2004:49). Abadan tarafından ifade edildiği gibi, göçmenlerin oluşturduğu ağ, yerleşilen yeni ortamdaki kişiler arasında ortak köken, dini inanç, soydaşlık, hemşerilik ve dostluk bağları üzerine kurulan yeni ilişkilerdir (Abadan, 2002:18). Network teorisine göre göçmenler arasındaki bu yeni bağlar göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme imkânı sağlarlar ve her yeni göç hareketiyle kendisini yeniler. Gerek ülkemizde gerekse uluslar arası araştırmalarda sık sık karşılaşıldığı gibi şehre yeni gelen göçmenlerin en başında kendi hemşerilerinin ikamet ettiği mahalleleri tercih ettikleri bilinen bir durumdur. Ankara, İstanbul, İzmir başta olmak üzere bugün yoğun göç almış olan kentlerimizde Sivaslılardan, Çorumlulardan, Erzincanlılardan vb. yoğunlukla yaşadıkları mahallelere rastlamak mümkündür. Yine büyük kentlerde bazı mesleklerde belirli bir ile mensup insanların yoğunlaştıkları da bilinmektedir. Örneğin, kuruyemişçilerin Çankırılı, fırıncıların Karadenizli, şoförlerin Erzincanlı olması gibi.

Öncü göçmenlerden sonra aynı kete göç edenler sorunları daha hafif yaşam gibi bir avantajla karşılaşıyorlar genelde. Başka bir ülkeye göç söz konusu ise en başta karşılaşılan sorun dil olmakta ve bu sorun en pratik şekilde göçmen ağları aracılığı ile çözülmeye çalışılmaktadır. Gidilen kentsel ortamlarda barınacak yer ve iş bulma yine çoğu kez hemşeri ağları dolayımı ile çözüme kavuşturulan sorunlar arasındadır. İlk göç edenlerin yaşadıkları kayıplar, olumsuzluklar ve acı tecrübeler daha sonra gelen göçmenler için birer kazanıma ve avantaja dönüşmektedir.

Göçmen ağlarının göçmenleri içinde buldukları kentsel ortamdan yalıtan onların asıl memleketleri ile olan bağlarını koruyan bir işlevi de vardır. Bu işlevin olumlu ve olumsuz yönlerinden söz etmek mümkündür. İlk bakışta göçmenlerin otantik kültürlerini ve kimliklerini muhafaza etmelerine yaradığı için olumlu bulunabilir bu göçmen ağları. Öte yandan göçmenlerin kent kültürüne uyum sağlamalarını geciktirdiği ve kentsel ilişkilere entegre olmalarını engellediği düşünülecek olursa hemşeri ağlarını olumsuz değerlendirmek mümkündür. Hiç kuşku yok ki, birçok alt kimlikten ve kültürden insanın bir arada bulunduğu kentsel ortamlarda huzurlu bir yaşam için asgari seviyede bir entegrasyona ihtiyaç vardır.

Her ne kadar Marksist bir göç teorisinden bahsedilemezse de göç olgusunun bu teori içindeki yeri tartışma konusu edilebilir. Köyden kente göç feodal bir üretim tarzından kapitalist bir aşamaya geçişe yol açtığına göre ve bu geçiş toplumların sosyalist aşamaya ulaşmasında geçilmesi gerekli önemli bir aşama olduğuna göre son kertede olumlu bir gelişmedir. Marksist geleneğin göç olgusuna yaklaşımında yedek emek ordusu kavramı önemli bir yer tutar. Göç sonucu üretim ve ticaret merkezi olan kentlere gelmiş olan bu insanlar işe girebilmek için her türlü dezavantajlı pozisyonu kabul etmeye razı olduğundan hâlihazırda çalışmakta olan işçilerle amansız bir rekabet içine girerler. Bu rekabetten genel olarak işçi sınıfı değil burjuva sınıfı karlı çıkacaktır.

Şimdiye kadar göç olgusunun tüm yönlerini tatmin edici bir şekilde açıklayan bütünlüklü bir teori geliştirildiği söylenemez. Yukarıda bahsi geçen yaklaşımlar göçü farklı boyutlarıyla ele almıştır ve her birinin güçlü ve zayıf yanları mevcuttur.

Göç olgusu bireylerin hayatlarını kökünden değiştirme potansiyeline sahip bir olgudur. Göç eden insanların yaşam standartları, sosyal ilişkileri, gelir seviyeleri kaçınılmaz bir şekilde değişime uğrayacaktır. Göç bazı durumlarda sosyal değişimin itici motoru iken bazı durumlarda sosyal değişimin bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Göçe maruz kalanların, göç edilen mekânların ve terk edilen mekânların yüz yüze kaldığı sorunlar sayısız sosyolojik araştırmanın konusu olmuştur. Göç olgusunu toplumsal değişmeye katkı sağlayan mekanizmalardan birisi olarak algıladığımızda göç sürecinin uzun vadede yarattığı sorunlarından çok faydalarından söz etmek de mümkündür (Tekeli,1998:16). Göçlerin olumsuz tarafları vardır ancak aynı zamanda insanların bilgilerini, görgülerini paylaştıkları toplumsal bir hareketliliğin de sebebidir. Göç süreci sonunda yeni iş imkânları ve meslekler doğar. Sosyal sistemin çevresinde olan unsurların da merkeze doğru akmasına ve sisteme entegre olabilmesine zemin hazırlayan bir olgudur göç.

Göç eden nüfusun çoğunlukla genç nüfustan olduğu göz önüne alınacak olursa göç veren yerin üretim gücünde önemli kayıpların meydana geleceğini söyleyebiliriz. Göç veren

yerdeki nüfus azalmakta, Pazar daralmakta ve ekonomik canlılık hepten yitirilmektedir (Gişi, 2007:6). Göç veren yerde nüfusun aktif ve girişimci kısmı kaybedilmekte ve daha az dinamik daha az girişimci kalmaktadır. İnsani sermayesini önemli bir kısmını kaybeden göç veren yerlerin gelişme ve büyüme hızla düşmekte bu düşüş yeni göç dalgalarını tetiklemektedir. Buda bir geri kalmışlık kısır döngüsüne yol açmaktadır (Tekeli, 1998:16).

Hedef yaşam alanı konumundaki göç alan yerle ilgili sorunların başında işsizlik, çevre kirliliği, çarpık kentleşme, sosyal doku uyumsuzluğu, alt yapı hizmetlerinin yetersiz kalması ve suç oranlarının artması sayılabilir. Göçle birlikte kent nüfusunda meydana gelen hızlı artışla aynı oranda iş imkanlarının yaratılmaması işsizliği körüklemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin şehirlerinde sağlık, eğitim, ulaştırma gibi hizmetlerdeki yetersizlik, göç dalgaları ile birlikte içinden çıkılmaz bir hal alabilmektedir. Bu sorunların çoğunun temelinde sınırlı kent kaynaklarının kırsal bölgelerden kitlesel göçle gelen grupların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması yatmaktadır. Dolayısı ile şehre daha önce yerleşmiş insanların hayat kalitesinde de önemli ölçüde düşüşler yaşandığı söylenebilir.

Bussey'in de işaret ettiği gibi şehre gelen göçmenlerin büyük bir kısmı buradaki sosyal şartlarla mücadele edebilecek donanımdan yoksun bir şekilde gelmektedir (Bussey, 1970:20). Hedef şehre gerekli ve yeterli niteliklerden yoksun olarak gelen göçmen, muhtemelen kendi asıl memleketindeki ortalama bir bireyden daha niteliklidir; sonuç olarak böyle birinin büyük şehre göçü her iki yerleşim alanındaki nüfus kalitesini düşürmüştür olacaktır (Lee, 1966:57).

Genel olarak kentleşmesini tamamlamamış gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlardan göç edenlerin yaşadığı, kente uyum sorunu bu kişilerin iş ve barınak bulmaları halinde bile son bulmamaktadır. Göç edenlerin yaşadıkları uyum sorununu aşmanın yolu kentli kültürü ve yaşam biçimlerini benimseyecek şekilde kültürel bir değişim geçirmelerinden geçmektedir. Kırsal alanlardan göç edenlerin şehre uyumu kısa sürede gerçekleşecek bir durum değildir. Bazen şehre uyum bir iki nesil gerçekleştirebilmektedir. Kırdan kente göç edenlerin kır ile sürdürdükleri ilişkiler kırsal kesimin toplumsal ve kültürel yaşamında çeşitli değişimlere neden olmaktadır. Göçmenlerin kentte öğrendikleri yeni bilgileri düşünce ve pratikleri kırta taşıyarak örnek olmalarının, kırsal alanlarda yaşayanların kişisel tutumlarında ve değer yargılarında değişimlere neden olduğu gözlemlenmektedir.

Göç olgusunu Türkiye bağlamında ele aldığımızda görüyoruz ki yaşanan iç göçler kentleşme sürecinin temel dinamiği olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye'de, kırsal alanların sosyal dokusunda meydana gelen dönüşümler ve değişimler sonucunda, kırsal kesimde artan nüfus toplumsal, ekonomik ve kültürel nedenlerle köylerden kentlere, iç yörelerden kıyılara ve Doğu illerinden Batı illerine doğru sürekli olarak göç eylemine dönüşmektedir.

Ülkemizde, özellikle 1950'li yılların kalkınma hamlesi ile birlikte bölgelerarası farklılıklar daha da belirgin hale gelmiş, hızlı nüfus artışı ve tarımda makineleşme nedeniyle iç göç ve dış göç hareketleri hızlanmıştır (Özcan, 1998:78).

Cumhuriyetle başlayan yeni dönemde toplumun şekillenmesinde göçlerin önemli bir yeri olmuştur. Yeni kurulan devletin ilk yıllarında sınırlar dışında kalmış olan Türk ve Müslüman unsurlar yurda getirilmiş ve yeni toplumsal yapıya eklenmiştir. Bu toplulukların ülke içindeki yerleşmeleri ve sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kırsaldan şehre göç olgusu, hızlı toplumsal değişimin bazen bir sonucu bazen de önemli bir sebebi olarak ortaya çıkmıştır (İçduygu,1998:207).

Ülkemizde 1970'lere kadar hareket yönü kırdan kente doğru olan göçler, 1980'den sonra nispeten az gelişmiş kentlerden daha gelişmiş kentlere doğru yönelmiştir (Gişi, 2007:15). Son yirmi yıldır ise, ağırlıklı olarak ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde ortaya çıkan ve güvenlik zaafı yaratan terör olayları nedeniyle, ülkenin batısına doğru güvenlik endişesinden kaynaklı yoğun ve zorunlu bir göç dalgası yaşanmaktadır. Bu dalga sadece batı bölgelere doğru olmayıp terörün yaşandığı bölgelerin kırsalından şehirlerine doğru olan bir dalganın varlığında da söz etmek mümkündür.

Türkiye'deki göç hareketlerinin sağlıklı ve çarpık kentleşmeye yol açan bir boyutu da vardır. Genç insan sermayesinin kırsal olandan kopması anlamına gelen göç kırsal bölgelerimizdeki emek gücünü azaltarak bur bölgelerin ekonomik yapısının daha da dengesizleşmesine yol açmıştır. Kırsal alandan kentlere doğru olan göç Türkiye'deki tek geçerli göç kalıbı değildir. Özellikle son yirmi beş yılda kentten-kente göç de önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır ve Türkiye'nin bugünkü iç göç haritasının ve temayüllerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Türkiye'de içgöç olgusunun gelişimi seyri incelendiğinde, son dönemler içerisinde kırsaldan ve az gelişmiş kentsel merkezlerin daha gelişmiş endüstri bölgelerine göç vermesi devam etmektedir. Bununla beraber kentsel alanlardan da kırsal kesimlere doğru bir tersine göçte görülmeye başlanmıştır. Tersine göç olgusunun yaşanmasının nedenlerinden birisi göçerlerin kentsel alanlara uyum sağlamada karşılaştıkları güçlükler ve gidilen metropol alanlarında umdukları yaşam standartlarına ulaşamamalarıdır.

3. TRA2 BÖLGESİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE GÖÇ

Hüseyin TUTAR¹

3.1. BÖLGENİN COĞRAFİ VE STRATEJİK KONUMU

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre TRA2 Düzey II Bölgesi olarak anılan ve Türkiye'nin kuzeydoğusunda bulunan Kars, Ağrı, Ardahan ve Iğdır illerinden müteşekkil bölgeye, Serhat Bölgesi adı verilmektedir. Bölge, doğusunda Ermenistan, güneydoğusunda İran ve Nahçıvan, kuzeyinde Gürcistan ile çevrilidir. Böylelikle dört ülke ile sınırı olan Bölge, çok önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu önemli konumuna binaen Bölgede yedi sınır kapısı bulunmakla birlikte bunların sadece üçü aktif olarak kullanılmaktadır.

Bölge, Kafkasya-Anadolu-Mezopotamya eksenini doğrultusunda kuzey-güney, Çin - Orta Asya - Anadolu-Avrupa eksenini doğrultusunda da doğu-batı koridorlarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Bu nedenle Serhat Bölgesi, önemli bir kavşak noktasında yer alan stratejik bir öneme sahiptir. Coğrafi konumu ve konumunun getirdiği stratejik önem, tarih boyunca Bölgenin hareketli günler geçirmesine neden olmuştur. Bu hareketlilikten bahsetmek, Bölgenin coğrafi konumunu ve stratejik önemini pekiştireceği gibi tarihi ve kültürel değerlerinin de oluşum nedenlerini aydınlığa kavuşturacaktır. Bölgenin tarihi, Anadolu'nun giriş kapısı olan bölgeye yönelik akınları gerçekleştiren kavimlerle bu akınları Anadolu'nun girişinde durdurmak isteyen kavimler arasında cereyan eden mücadelelerden oluşmaktadır.

Eski ve Orta Çağ'da Orta Asya ve Kafkas halklarının çeşitli amaçlarla Anadolu veya Mezopotamya'ya akınlarda bulunduğu bilinmektedir. Bu halklar arasında Urartular, İskitler, Avarlar, Persler, Tatarlar, Hazarlar, Alanlar, Karsaklar, Moğollar, Türkler, Gürcüler, Ermeniler, Slavlar gibi kavimler bulunmaktadır. Bu kavimlerin bölgeye hakim olarak Anadolu, Avrupa ve Mezopotamya'ya geçme teşebbüsleri, bölgede yerleşik olanlar tarafından yoğun bir direnişle karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu mücadele bölgenin tarih boyunca askeri açıdan gerekli yapılarla donatılmasına (kaleler, kuleler, tabyalar, garnizonlar vs.) ve çetin mücadelelere sahne olarak sık sık el değiştirmesine neden olmuştur. Büyük Selçuklu Sultanı Alpaslan'ın, Malazgirt Savaşından (1071) önce o zamanki Bizans Devleti'nin en büyük doğu garnizonu olan Ani Kentini 1064 yılında fethetmesi dikkate değerdir.

¹ Dr., Serhat Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri

Bölgenin çetin mücadelelere ve sık sık el değiştirmelere konu olması, bölgedeki çok kültürlü yapının de temelini oluşturmaktadır. Bölge, üzerinde uzun yıllar hâkimiyet süren Urartular, Gürcüler, Ermeniler, Safeviler, Osmanlılar ve Rusların izlerini taşımaktadır. Bununla birlikte Kafkaslardan, Sibiryadan veya Orta Asya'dan çeşitli nedenlerle Anadolu'ya gelmek zorunda kalan grupların buluşma noktası da Kars olmuştur. Bu nedenle Kars'ta Molokanları, Almanları, Çerkezleri, Tatarları, Ahıska Türklerini ve daha birçok grubu görmek mümkündür.

Bu gruplar beraberinde kendi değerlerini, gelenek ve göreneklerini de getirmişlerdir. Bu sayede Kars'ta kültürel bir zenginlik oluşmuştur. Kars'taki kültürel zenginlik mimariden edebiyata, zanaattan tarımsal faaliyetlere kadar birçok alanda kendisini göstermektedir. Coğrafi konumunun ve stratejik öneminin doğurduğu tarihsel birikim, Ağrı'nın 1918, Iğdır'ın 1920, Kars'ın 1921 ve Ardahan'ın 1923 yılında Türkiye sınırlarına dâhil olmaları bir başka sonucu doğurmuştur. Bu sonuç, bölünen sınırlar nedeniyle Bölgenin kültürel ve tarihsel bağları olan toplumlarla olan ilişkisel hinterlandının Rusya, Gürcistan, Abhazya, Çeçenistan, Tataristan, Azerbaycan, Ermenistan, İran gibi bölgeleri kapsamaktadır.

Bölgenin coğrafi konumu ve stratejik önemi geçmişte yaşanan göçler ve acılarla beraber edebiyat, mimari, sanat, farklı hayat tarzları kısaca kültürü de beraberinde getirmiştir. Bölgenin soyut ve somut kültürel mirasının yarattığı etki Kafkaslar ve Orta Asya'ya uzanarak bugünkü toplumsal yapımıza yeni imkânlar ve fırsatlar sunmaktadır. Bu imkânların başında sınırları aşan kültürel mirasın yarattığı imkânlar gelmektedir.

4. TRA2 BÖLGESİNİN MEVCUT DURUM ANALİZİ

4.1. DEMOGRAFİK YAPI

Bir bölgede yaşayan nüfus, nüfusun mekânsal dağılımı ve kompozisyonu o bölge hakkında değerlendirme yapmak için kullanılacak en önemli göstergelerden biridir. Nüfusun gelişimi, değişimi ve projeksiyonu bölge planlaması açısından doğru kararların alınması ve tedbirlerin uygulanması noktasında hayati bir öneme sahiptir. Türkiye, illeri aşan Düzey 2 bölgelerini oluşturma sürecinde başlattığı veri oluşturma konusunda henüz yeni bir süreci yaşamaktadır. Bu nedenle Düzey 2 bölgeleri bağlamında veri havuzunda çok yönlü karşılaştırmalara imkân verecek yeterli bilgi bulunmamaktadır.

TRA2 Bölgesi 4 il, 22 ilçe, 12 belde ve 1.334 köyden oluşmaktadır. 2011 yılı itibariyle Bölgede 1.157.546 kişi yaşamaktadır. Bu nüfus, ülke nüfusunun yüzde 1.55'ine tekabül etmektedir.

Tablo 1: Nüfus Değişimi, Şehirleşme Oranı ve Nüfus Yoğunluğu (2000-2011)

		Nüfus	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu nüfus/km ²	Nüfusun Ülke içindeki Payı (%)
TRA2	2000	1.156.150	515.761	640.389	44,61	38,29	1,71
	2011	1.157.546	556.925	600.621	48,11	38,34	1,55
TR	2000	67.803.927	44.006.184	23.797.743	64,90	88	-
	2011	74.724.269	57.385.706	17.338.563	76,8	96,98	-

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, ADNKS, 2011 ve Genel Nüfus Sayımları, 2000

Bölgede 2000-2011 yılları arasında gerçekleşen şehir nüfusundaki artış ve köy nüfusundaki düşüş sonucu şehirleşme oranı yüzde 48,11'e çıkmış olmasına rağmen şehirlerde yaşayan nüfusun oranı kırsal kesimde yaşayan nüfusun oranından çok daha düşüktür. Hatta küçük ilçeler kırsal kesim ya da köy statüsünde değerlendirildiği takdirde, şehirleşme oranının çok daha düşük olduğu açık bir biçimde ortaya çıkar. Buna rağmen TRA2'de gerçekleşen şehirleşme oranındaki artış, ülke genelindeki şehirleşme oranı artışı kadar hızlı değildir. Bölgenin şehirleşme oranı ile ülkenin şehirleşme oranı arasında 2000 yılında var olan fark 20,29 iken, 2011 yılında (28,69) daha da açılmıştır. Buna ilaveten Bölge nüfusunun ülke içindeki payı da yüzde 1,71'den 1,55'e düşmüştür.

Tablo 2: Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Bağımlılık Oranları (2011)

	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Cinsiyet oranı (E/K) (%)	0-14 (%)	15-65 (%)	65 yaş üstü (%)	Yaş bağımlılık oranı (%)	Yaşlı bağımlılık oranı (%)	Genç bağımlılık oranı (%)
Ağrı	555.479	291.340	264.139	110,3	39,8	56,6	3,6	76,56	6,35	70,21
Kars	305.755	159.179	146.576	108,6	31,1	62,3	6,6	60,64	10,67	49,97
Iğdır	188.857	97.770	91.087	107,3	33,5	61,4	5,1	62,84	8,28	54,56
Ardahan	107.455	56.467	50.988	110,7	25,2	64,7	10,1	54,65	15,62	39,03
TRA2	1.157.546	604.756	552.790	109,4	35,1	59,6	5,2	67,66	8,8	58,86
TR	74.724.269	37.532.954	37.191.315	100,9	25,3	67,4	7,3	48,42	10,91	37,51

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Nüfus ve Göç, ADNKS,2011

TRA2, bağımlı nüfusun yoğun olduğu bir bölgedir; üretme çağındaki 100 kişiye 70 üretemeyen kişi düşmektedir. Bağımlı nüfusun bölgede yoğun olması genç nüfus oranının yüksek olması ile ilgilidir. Aşağıdaki tabloya hane büyüklüğü açısından bakıldığında bölge illerinde kalabalık ailelerin yaygınlığı göze çarpmaktadır.

Tablo 3: Şehir ve Köylerde Ortalama Hane Halkı Büyüklükleri (2008)

Birimler	2000		2008	
	Genel Ortalama	İl ve İlçe Merkezleri (Şehir)	Belde ve Köyler	Genel Ortalama
Ağrı	7,64	6,27	7,36	6,79
Kars	6	4,6	5,8	5,27
Iğdır	6,16	5,05	5,93	5,45
Ardahan	5,7	4,11	4,84	4,6
TRA2*	6,4	5	5,9	5,5
Türkiye	4,5	3,9	4,2	3,97

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2008

*TRA2 hane halkı büyüklüğü 4 ilin ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

2000 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre bölgede bir haneye 6,4 kişi düşmektedir. Ülke genelinde hane başına 4,5 kişi düşerken, Ağrı ilinde 7,6 kişi düşmektedir. 2008 yılına gelindiğinde tüm Bölge illerinde ortalama hane halkı büyüklüğünde 2000 yılına kıyasla kayda değer bir azalmanın olduğu görülmekle birlikte, yine de Bölge illeri ortalama hane halkı büyüklükleri ülke ortalamasının üzerinde seyretmeye devam etmektedir. Yalnızca Ardahan ili ortalama hane halkı büyüklüğü açısından düşüş göstererek ülke ortalamasına yaklaşmıştır. Bölge illerinin tümünde belde ve köy ortalama hane halkı büyüklüğü şehre kıyasla daha fazladır.

4.1.1. Nüfus Değişimi ve Göç

Bölgenin nüfusu 1965 yılından 1985 yılına dek yaşadığı artıştan sonra durağanlaşmış ve 1985 yılından itibaren dalgalanmalar göstermekle beraber geçen 25 yılda nüfus artmamıştır. Bölge nüfusunun ülke nüfusu içindeki payı da sürekli azalmaktadır. Yapılan mülakatlarda özellikle 1970'ler ve 1990'lardan sonra çok yoğun bir göç yaşanmıştır. Yaşanan göç sorunun birçok faktörü olmakla birlikte en başat olanı güvenlikle ilgili olanıdır. 1970'lerde sağ-sol çatışması güvenlik sorunu yaratmış iken 1990'larda ise terör sorununun bölge insanının göç etmesine neden olduğu belirtilmektedir.

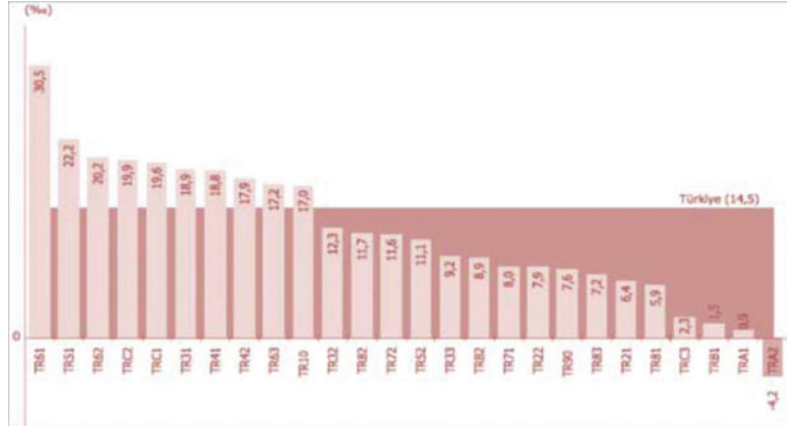
Tablo 4: TRA2 Nüfus Değişimi ve Nüfusun Ülkedeki Payı (1965-2011)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2011
TRA2	853.274	950.329	1.037.590	1.068.240	1.143.560	1.099.240	1.156.150	1.157.546
TR	31.370.368	35.592.846	40.373.152	44.696.234	50.600.000	56.371.282	67.611.111	74.724.269
TRA2/ TR (%)	2,72	2,67	2,57	2,39	2,26	1,95	1,71	1,55

Kaynak: TÜİK, Nüfus İstatistikleri ve Projeksiyonlar ve ADNKS,2012

Bölge nüfusu son yıllarda da azalma eğilimini sürdürmektedir; 2008-2009 yılları arası nüfus değişimine bakıldığında TRA2 binde -4,2 oranı ile 26 düzey 2 bölgesi arasında nüfusu azalan tek bölgedir (Grafik 1).

Grafik 1: Düzey 2 Bölgeleri Yıllık Nüfus Artış Hızları (2009)

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Göstergeler, TRAZ, 2009

Bölgenin doğal nüfus artış hızı (binde 21,7) ülke ortalamasının (binde 17,4) üzerindedir. 2001 yılından 2008 yılına kadar her yıl bölgede gerçekleşen doğumlar ölümlerden fazladır. Bölgenin 2001-2008 yılları arasında doğal nüfusu her yıl mevcut nüfusun en az yüzde 2'si kadar artmış olmasına rağmen, Bölgedeki nüfusun azalması yaşanan göçün boyutlarını ortaya koymaktadır.²

Tablo 5: TRAZ Bölgesi illerinin aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı (2000-2011)

		Ağrı	Kars	Iğdır	Ardahan	TRA2
Aldığı göç	2000	24.586	28.937	11.944	8.791	74.258
	2011	15.508	10.654	6.915	4.908	37.985
Verdiği göç	2000	50.799	47.268	13.305	22.317	133.689
	2011	25.182	16.376	8.579	6.673	53.292
Net göç	2000	- 26.213	- 18.331	- 1.361	- 13.526	- 59.431
	2011	-9.674	-5.722	-1.664	-1.765	-18.825
Net göç hızı	2000	-56,45	-61,15	-9,30	-106,72	-58,405*
	2011	-17,27	-18,54	-8,77	-16,29	-16,13

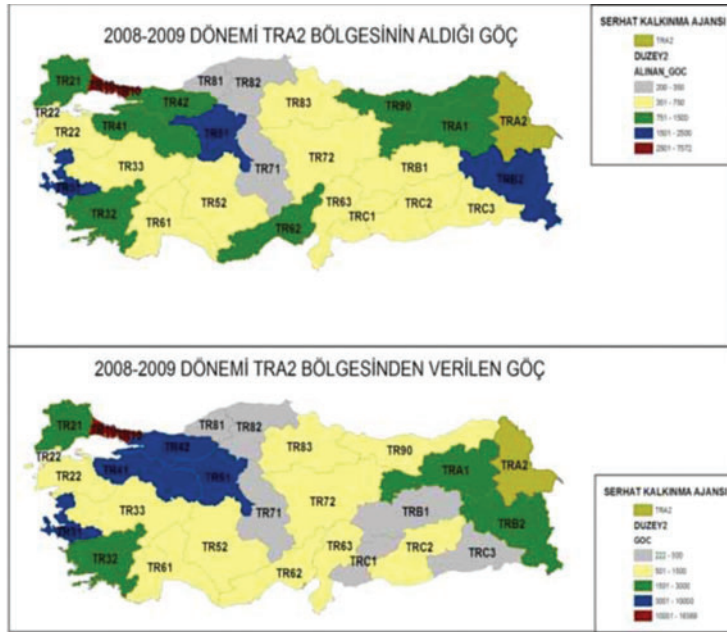
Kaynak: TÜİK, Göç İstatistikleri.

(*)TRA2 Bölgesi 2000 yılı net göç hızı 4 ile ait verilerin ağırlıklı aritmetik ortalaması ile bulunmuştur.

² TÜİK Kars Bölge Müdürlüğü, Serhat Kalkınma Ajansı'na gönderdiği Resmi Yazı, 20.07.2010

Bölgede 2000 yılında -59.431 olan net göç 2011 yılında -18.825'e gerilemesine rağmen, 2011 yılı net göç hızı sıralamasında TRA2 binde -16,13 oranıyla Düzey 2 bölgeleri arasında önemli bir fark ile son sırada yer almaktadır³. Ağrı, Kars ve Ardahan'da net göç yavaşlamış olmakla birlikte üç il 2011 yılında 45.000'den fazla göç vermiştir. TRA2'nin verdiği net göç, azalma eğiliminde olmasına rağmen, doğal nüfus artışından fazladır.

Harita 1: 2008-2009 Dönemi TRA2 Bölgesi Göç Destinasyonları

Kaynak: Serhat Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı, sf. 18

Harita 1'de görüldüğü gibi TRA2 Bölgesi İstanbul başta olmak üzere genel olarak büyükşehirlerle göç vermektedir. İstanbul'u sırasıyla Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa izlemektedir. Batı illeri kadar olmasa da Erzurum ve Van gibi komşu illere de göç olduğu görülmektedir. Bu durum Bölgenin aldığı göç açısından da benzerdir.

Tablo 6'ya bakıldığında 2000 yılı verilerine göre TRA2 Bölgesi'nin verdiği göçün hedef yerleşiminin çoğunlukla şehirler olduğu, şehirlere göç eden insanların çoğunluğunun da yine şehirlerden ayrıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle, bölgede yaşanan göçün kaynağı da hedefi de çoğunlukla şehirlerdir.

³ TÜİK, Bölgesel Göstergeler 2009, s. 13.

Tablo 6: TRA2 Bölgesi ve İllerinin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı ve Verdiği Göç (2000)⁴

İller/ Bölge	Şehirden şehire verdiği göç	Köyden şehire verdiği göç	Şehirden köye verdiği göç	Köyden köye verdiği göç	Şehirden aldığı göç	Köyden şehire aldığı göç	Şehirden köye aldığı göç	Köyden köye aldığı göç
Ağrı	30.647	16.535	9.140	5.646	19.985	8.834	5.492	1.444
Kars	29.345	14.453	6.647	4.731	22.191	7.024	5.715	1.916
İğdir	8.684	3.554	2.428	1.414	7.888	2.307	3.627	897
Ardahan	11.378	8.645	3.000	3.006	5.821	3.028	2.932	723
TRA2	80.054	43.187	21.215	14.797	55.885	21.193	17.766	4.980

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Nüfus ve Göç, Göç İstatistikleri,2000

Bölgede göçle ilgili gözlenen bir başka faktör ise tüm illerde köyden köye verilen göç miktarının köyden köye alınan göç miktarından daha fazla olmasıdır. Bu veri, aynı zamanda bölgede köy nüfusunun bölge dışındaki köylere göç etme eğilimini de göstermektedir.

Sonuç olarak, TRA2 Bölgesi nüfusunun yıllar itibariyle seyrine bakıldığı zaman 1985 yılına kadar düzenli bir biçimde arttığı, daha sonraki yıllarda ise dalgalanmalar göstermekle birlikte 2009 yılına gelindiğinde azaldığı anlaşılmaktadır. Bölgenin doğal nüfus artışına rağmen sürekli nüfus kaybetmesi başta bölgedeki itici faktörler ve bölge dışındaki çekici faktörlerle birlikte değerlendirilmelidir. Bölgede işsizlik ve güvenlik gibi nedenlerin yanı sıra eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve genel olarak yaşam kalitesinin düşüklüğü, nüfusun göç etmesinin başlıca faktörleri olarak sıralanabilir. Göçü tetikleyen olguların niteliği ve kapsamı ne olursa olsun, göçün bölge üzerinde yarattığı etkiler söz konusudur. Bu etkilerden bazıları şunlardır:

- Beşeri ve sosyal sermayenin azalmasına, kentlerin sahipsizliğine/kimliksizliğine, sosyal bağların zayıflamasına, yabancılaşma ve yoksullaşmaya neden olmaktadır.
- Bölgenin potansiyelinin değerlendirilmesini sağlayacak sermaye ve nitelikli işgücü kaybına neden olmaktadır.
- Harekete geçirilmesi halinde, Bölgeye olumlu etkisi olabilecek bir unsur da dışarıya verilen göçle, Bölge dışında kurulan hemşerilik bağlarıdır (Hemşerilik dernek ve vakıfları vb. örgütlenmelerle oluşturulan birliktelikler). Bu bağlar bir sosyal dayanışma ağı işlevi görmekle birlikte, bölgenin tanınması, ürünlerinin pazarlanması ve ülkedeki gelişmelerin bölgeye taşınması bağlamında olumlu katkılar sağlayabilir.

⁴ Serhat Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı, sf. 19

4.2. EĞİTİM

TRA2 Bölgesine ait eğitim göstergeleri incelendiğinde çoğunun Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. TRA2 Bölgesinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı ile okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenleri aynı kategoride değerlendirdiğimizde nüfusun yüzde 25.23'ünün herhangi bir formel eğitim sürecinden geçmediği anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında Türkiye ortalamasının 2 katından fazladır.

Tablo 7: Türkiye ve TRA2 Bölgesi İllerinde 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (%), (2011)

	Ağrı	Kars	İğdır	Ardahan	TRA2	Türkiye
Okuma yazma bilmeyen	13,22	9,93	12,28	9,27	11,72	5,69
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	18,67	8,60	12,15	7,01	13,51	6,28
İlkokul mezunu	20,40	25,57	19,49	29,54	22,68	27,57
İlköğretim /Ortaokul mezunu	22,38	26,65	26,60	26,44	24,72	24,77
Lise veya dengi okul mezunu	12,12	16,57	17,57	16,88	14,79	21,37
Yüksekokul veya fakülte mezunu	4,58	6,99	6,74	6,41	5,81	10,82
İlköğretim Okullaşma Oranı	98,58	97,31	98,21	98,66	98,24	98,67
Ortaöğretim Okullaşma Oranı	32,13	46,42	53,61	59,53	41,35	67,37

Kaynak: TÜİK, ADNKS, Eğitim Durumu,2011

Bölgede ilköğretim okullaşma oranının Türkiye ortalamasını yakaladığı, eğitimin diğer tüm kademelerinde ise Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Özellikle ilköğretimden sonra orta öğretime devam noktasında keskin bir düşüşün yaşanması bölgesel-yapısal faktörlerle ilgilidir. Bu faktörlerin başında eğitim alt yapısının yaygın ve ulaşılabilir olmaması gelmekle birlikte ekonomik, dini ve geleneksel faktörlerin de etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 8: TRAZ Bölgesi İllerinde 15 Yaş Üstü Kadın ve Erkeklerin Eğitim Durumu (%), (2011)

	AĞRI		KARS		IĞDIR		ARDAHAN		TRAZ		TR	
	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
Okuma yazma bilmeyen	4,59	23,00	3,25	17,29	4,30	20,92	3,19	16,11	4,02	20,30	1,99	9,37
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	14,05	23,91	6,58	10,83	10,68	13,73	5,96	8,20	10,54	16,82	4,20	8,36
İlkokul mezunu	21,19	19,50	23,94	27,37	20,68	18,21	26,78	32,64	22,47	22,90	24,18	30,95
İlköğretim mezunu	25,90	13,39	26,29	18,23	25,94	19,70	24,22	19,75	25,83	16,50	22,31	16,98
Ortaokul veya dengi okul mezunu	3,22	1,35	5,30	3,00	4,61	2,63	5,60	2,88	4,28	2,20	6,28	4,00
Lise veya dengi okul mezunu	16,96	6,62	20,42	12,32	20,47	14,44	21,83	11,30	19,03	10,06	24,73	18,02
Yüksekokul veya fakülte mezunu	5,52	2,91	7,72	5,21	7,50	5,00	7,43	4,44	6,67	4,08	11,52	8,25
Yüksek lisans mezunu	0,28	0,14	0,39	0,25	0,45	0,26	0,41	0,20	0,35	0,20	0,86	0,59
Doktora mezunu	0,08	0,05	0,19	0,08	0,12	0,05	0,10	0,04	0,12	0,06	0,27	0,17

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, ADNKS,2011

Bölgede erkek-kadın nüfusunun okuryazarlık oranları karşılaştırıldığında erkeklerin yüzde 4'ü, kadınların ise yüzde 20,30'u okuma-yazma bilmemektedir. Bu durum orta öğretim verilerinde de (19,03, 10,06) kendini göstermektedir (Tablo 8). Kadınların bütün alanlarda eğitim seviyelerinin erkeklerden düşük olması yukarıda bahsedilen nedenlerle ilişkilidir.

4.2.1. Eğitim Altyapısı

2008-2009 eğitim yılı **öğretmen başına düşen öğrenci sayılarına** bakıldığında TRAZ Bölgesi'nin tüm verilerde Türkiye ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 9: TRA2 Bölgesi İlleri Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (2011-2012)

	İlköğretim	Ortaöğretim (Genel)	Ortaöğretim (Mesleki ve Teknik)
Ağrı	27	21	21
Kars	18	21	16
Iğdır	20	22	19
Ardahan	16	15	14
TRA2	23	20	18
TR	20	16	16

Kaynak: Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2011-2012

Öğretmen başına düşen öğrenci sayılarına bakıldığında ilköğretimde Türkiye ortalaması 20, TRA2 23 iken ortaöğretimde TRA2 20, Türkiye ortalaması ise 16'dır. Bu durum bize eğitim-öğretim alt yapısının yetersizliği nedeniyle sınıfların kalabalık olduğunu, öğretmen açığı bulunduğunu göstermektedir. Bu durum çocuklarının eğitimine önem veren velilerin Bölge dışında eğitim olanakları aramalarına neden olmaktadır.

Yatılı ilköğretim Bölge Okulları (YİBO) tüm bölge illerinde bulunmaktadır. Bölgede ilköğretim okullaşma oranının yüksek olmasının nedenleri, bu okulların erişilebilir olması ve taşınabilir eğitimin yaygın olmasıdır. İlköğretimden sonra okulların erişilebilirliklerinin azalması, Bölgede ilköğretimden sonraki okullaşma oranlarının düşük olmasının en önemli sebeplerinden biridir. Bölgede, özellikle ortaöğretim öğrencilerine yönelik taşınabilir sistemin olmaması, öğrenci yurtlarının ortaöğretim öğrencilerine hitap etmemesi, ortaöğretimde okullaşma oranının düşmesine neden olan diğer etmenlerdir. Ayrıca, bahar aylarından itibaren öğrencilerin ailelerin yanında mevsimlik işçi olarak çalışmaları, eğitim-öğretimin kesintiye uğramasının önemli nedenlerindedir.

TRA2 Bölgesi illerinde eğitim sektörüne yönelik olarak hizmet veren kamu kurum ve kuruluşlarında yaşanan sorunların ortak olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak eğitim veren personel ve fiziki altyapı yetersizliği bölge illerinde göze çarpan sorunlardır. Bu sorunlar nedeniyle bölgede hem eğitim kalitesi hem de başarı düzeyi düşmektedir. İllerde eğitime dair temel sorunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:⁵

- Okullardaki fiziki altyapının yetersiz olması,
- İller genelinde birleştirilmiş sınıf sayısının fazla olması,
- Bölgede görev yapan aday öğretmen sayısının çokluğu, bunların hizmet süresinin kısalığı ve özür grubu atamalarının fazlalığı nedeniyle öğretmenlerin yasal süresini doldurduktan sonra (ortalama %70'inin) tayin isteyerek başka illere atanması,

⁵ Serhat Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı, TRA2 Bölgesi İlleri Brifing Raporları,2010

- Kırsal kesimde görev yapan öğretmenlerin barınma, ulaşım gibi sıkıntılarının bulunması, çalışma koşullarının zorluğu, mesleki gelişim fırsatlarının az oluşu, öğretmenleri Bölgede tutacak sosyal imkanların sınırlı olması dolayısıyla öğretmenlerde motivasyon eksikliği,
- Öğretmen yetersizliği nedeniyle öğretmensiz kalan okullara görevlendirme ile geçici olarak yüksek okul mezunu kişilerin atanması nedeniyle eğitim ve öğretimin kalitesinin olumsuz etkilenmesi,
- Okullarda bilişim teknolojisi sınıflarının yetersiz olması,
- İlköğretim çağına gelmiş (5-6 yaş) çocuklara yönelik okul öncesi eğitimin yetersiz olması,
- İllerde özel eğitim gerektiren bireyler için Eğitim Uygulama Okulu, İş Eğitim Merkezi ve Zihinsel Engellilerin devam edeceği ilköğretim okullarının yetersiz olması,
- Çocuk ve gençlerin sosyalleşmesini sağlayacak sportif ve kültürel etkinlikler için altyapının yetersiz olmasıdır.

4.2.2. Yükseköğretim Olanakları

TRA2 Bölgesini oluşturan dört ilde de üniversite bulunmaktadır. 1992 yılında Kars Kafkas Üniversitesi, 2007 yılında Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 2008 yılında Iğdır ve Ardahan Üniversiteleri kurulmuştur. İller arasında toplam öğretim elemanı sayılarına bakıldığında Kars ilinin 523 kişi ile ön sırada olduğu görülmektedir. Okuyan ve mezun olan öğrenci sayısı bakımından da bölgede kurulan ilk üniversiteye sahip olan Kars ili ön sıralardadır.

Tablo 10: Yükseköğretim İstatistikleri Karşılaştırması (2010)

Bölge Adı	Toplam öğretim elemanı	Profesör sayısı	Doçent sayısı	Yardımcı Doçent sayısı	Diğer öğretim elemanı sayısı	Yeni kayıtlı öğrenci	Okuyan öğrenci	Mezun sayısı
Ağrı	201	5	5	48	143	2.081	4.094	433
Kars	523	46	38	108	331	3.555	11.581	2.598
Iğdır	43	4	1	8	30	931	2.018	516
Ardahan	28	5	-	2	21	1.035	1.921	331
TRA2	795	60	44	166	525	7.602	19.614	3.878
Türkiye	111.495	15.529	8.486	21.717	65.763	770.774	3.626.642	520.614

Kaynak: TÜİK, Eğitim İstatistikleri, 2010

Genel olarak TRA2 Bölgesine eğitim açısından bakıldığında, ilkokullaşma oranının Türkiye ortalamasında seyrettiği, ancak ortaöğretim ve üniversite eğitiminde Türkiye ortalamasının çok gerisinde kaldığı gözlenmiştir. Bunun başat nedenlerinden biri, eğitim alt yapısının yagynlık kazanmamış olmasıdır. Bu durum özellikle kız çocuklarının aleyhine "çifte

dezavantaj" şeklinde yansımaktadır. Bu durum göstergelerde de kendini açık bir biçimde göstermektedir.

Eğitim olanaklarının kısıtlılığı, Bölgede göçü etkileyen önemli faktörlerdendir. Özellikle bölgede görev yapan kamu personelinin çocukları ve başarılı öğrencilerin daha kaliteli bir eğitim arayışına girmeleri "beyin kuraklığı"nın yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Bölgede alt yapısı güçlü özellikle ilk ve ortaöğretim kurumları inşa etmek önem arz etmektedir.

Eğitim alt yapısı Bölgenin potansiyeli dikkate alınarak programlanmadığından bu durum bölgesel ihtiyaçlara tekabül eden yetişmiş insan gücünün kıtlığına neden olmaktadır. Eğitimsiz/vasıfsız kalan nüfusun önemli bir kısmı geleneksel uğraşlarını sürdürerek tarım ve hayvancılık faaliyetlerini yürütmektedir.

4.3. SAĞLIK

Sağlık; bin kişiye düşen hekim sayısı, uzman hekim sayısı, diş hekimi sayısı, eczacı sayısı, sağlık memuru sayısı, hemşire ve ebe sayısı gibi göstergeler dikkate alınarak incelenmiştir.

Tablo 11: Sağlık Personeli Sayısı

İL/BÖLGE	Bin Kişiye Düşen (Sayı)							
	Uzman Hekim*	Pratisyen Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru**	Hemşire	Ebe
Ağrı	0,38	0,51	0,89	0,08	0,12	1,07	1,08	0,62
Ardahan	0,49	0,64	1,14	0,16	0,19	1,59	1,08	0,78
Iğdır	0,48	0,60	1,08	0,18	0,22	0,95	1,16	0,76
Kars	0,54	0,56	1,09	0,12	0,14	1,00	1,02	0,84
TRA2	0,45	0,55	1,00	0,11	0,15	1,08	1,08	0,72
TRA	0,77	0,59	1,36	0,17	0,19	1,39	1,37	0,75
TÜRKİYE	1,15	0,53	1,67	0,29	0,36	1,28	1,56	0,68

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri 2010, Sağlık Personeli, illere Göre Sağlık Personeli Sayısı,

www.tuik.gov.tr,

(Erişim Tarihi: 14.11.2011),TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı, Mevcut Durum ve Sorunlar.

Tablo 11'deki verilere göre TRA2 Bölgesi illerinin bin kişiye düşen uzman hekim sayısı bakımından büyük ihtiyaç içinde olduğu görülmektedir. TRA2 sahip olduğu 0,45 rakamı ile TRA'nın (0,77) yaklaşık yarısı iken, Türkiye genelinin (1,15) ise yaklaşık üçte biridir. TRA2 illerinden Ağrı'da (0,38) uzman hekim ihtiyacı görece olarak çok daha fazladır.

Bin kişiye düşen pratisyen hekim sayısında ise Bölgede durum (0,55), TRA ortalamasından (0,59) az oranda düşük iken tüm Türkiye ortalamasından (0,53) ise az da olsa yüksektir. Yine TRAZ Bölgesi illerinden Ağrı'da (0,51) pratisyen hekim sayısı Türkiye ortalamasının gerisindedir.

Bin kişiye düşen diş hekimi sayısında ise TRAZ Bölgesi 0,11 sayısı ile TRA'nın 0,17 olan sayısının oldukça altında ve Türkiye'nin 0,29 olan sayısının ise yaklaşık üçte biri seviyesindedir. Bölge içinde ise Kars ve Ağrı'nın diş hekimi ihtiyacı Iğdır ve Ardahan ile karşılaştırıldığında daha yüksek seviyededir.

Bin kişiye düşen eczacı sayısında ise TRAZ Bölgesi 0,15 sayısı ile TRA'nın 0,19 olan sayısının altında kalırken Türkiye'nin 0,36 olan sayısının ise yaklaşık yarısı kadardır.

Bin kişiye düşen sağlık memuru sayısında ise TRAZ Bölgesi 0,15 sayısı ile TRA'nın 0,19 olan sayısının altında kalırken Türkiye'nin 0,36 olan sayısının ise yaklaşık yarısı kadardır.

Bin kişiye düşen hemşire sayısında TRAZ Bölgesi 1,08 sayısı ile TRA'nın 1,37 olan sayısından geride kalırken Türkiye'nin 1,56 olan sayısının yaklaşık yarısıdır.

Bin kişiye düşen ebe sayısında ise TRAZ Bölgesi 0,72 sayısı ile Türkiye ortalamasının (0,68) üzerindedir.

Tablo 12: Hastane Yatak Sayısı⁶

İL/BÖLGE	Nüfus	Hastane Yatak Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Yatak Sayısı
Ağrı	542.022	563	10,39
Ardahan	105.454	140	13,28
Iğdır	184.418	266	14,42
Kars	301.766	521	17,27
TRA2	1.133.660	1.490	13,14
TRA	2.202.106	5.628	25,56
TÜRKİYE	73.722.988	184.050	24,97

Kaynak: TRAZ Bölgesi Sağlık Altyapısı, Mevcut Durum ve Sorunlar, 2011

Tablo 12'deki veriler ışığında hastane yatak sayısı açısından bakıldığında TRA Bölgesi ortalaması (25,6) Türkiye ortalamasının (24,97) üzerinde iken, TRAZ Bölgesinde ise 13,14 ile TRA ortalamasının ancak yarısı kadardır.

⁶ TÜİK, Sağlık İstatistikleri 2010, Yataklı ve Yataksız Sağlık Kurumları, Kamu ve Özel Hastaneler, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=6&ust_id=1 (Erişim Tarihi: 14.11.2011). TÜİK verileri MSB'ye bağlı tedavi kurumlarının bilgisini içermemektedir.

Tablo 13: Mevcut ve Planlanan Hastane Yatak Sayısı Göstergeleri⁷

İL/BÖLGE	Planlanan Yatak Sayısı	Onbin Kişiye Düşen Yatak Sayısı		2007 Yılı ⁸
		Planlanan (2014)	Mevcut (2010)	
Ağrı	849	15,66	10,39	9,12
Ardahan	220	20,86	13,28	13,75
İğdir	305	16,54	14,42	15,95
Kars	707	23,43	17,27	12,33
TRA2	2.081	18,36	13,14	11,55
TRA			25,56	23,63
TÜRKİYE			24,97	26,21

Kaynak: TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı, Mevcut Durum ve Sorunlar, 2011

Bölgedeki mevcut yatırımların bölgelerarası farklılıklar açısından değerlendirilebilmesi için 2007 ve 2010 yılı onbin kişiye düşen hastane yatak sayıları ile Bölgede planlanan yatırımların tamamlanması durumunda 2014 yılında ulaşılabilecek rakamların karşılaştırmaları Tablo 22'de sunulmuştur. 2007 ile 2010 yılı arasında gerçekleşen gelişmeler karşılaştırıldığında görülmektedir ki; TRA Bölgesinde onbin kişiye düşen hastane yatak sayısı 1,93 artmışken, TRA2 Bölgesinde bu sayı ancak 1,59 artmıştır.

TRA2 Bölgesinde 2014 yılı itibarıyla gerçekleştirilecek planlanan rakamlar açısından bakıldığında, onbin kişiye düşen hastane yatak sayısı, 13,14'ten 18,36'ya çıkarak 5,22 seviyesinde artmış olacaktır. Açıkça görülmektedir ki, bu kayda değer artış bile TRA2 Bölgesi değerlerini (18,36) mevcut Türkiye ortalamasına (24,97) yaklaştırmaktan uzaktır.

TRA2 Bölgesi 2010 yılı nüfusuna göre hesaplandığında, onbin kişiye düşen hastane yatak sayısının yaklaşık 25 olan Türkiye ortalamasına ulaşabilmesi için Bölgede, toplam hastane yatak sayısının 2.818 olması gerekmektedir.

Son yıllarda sağlık alanında yapılan çalışmalar ve yatırımlar artış göstermesine rağmen, TRA2 Bölgesi, sağlık göstergeleri bakımından Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Bölgedeki sağlık hizmetlerinin tüm bireylere ulaştırılmasında sorunların olduğu ve bu hizmetlerin bölge halkının beklentilerini karşılayacak kadar kaliteli olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle personel eksikliği, fiziki altyapının yetersiz olması, tüm branşlarda hizmet verecek uzman hekimlerin bulunmaması nedeniyle mevcut sağlık kuruluşları

⁷ Planlanan hastane yatak sayılarında özel hastanelere ait yatakların sayısı ve hastane yatak sayıları nüfusa oranlanırken bölge illerinin mevcut nüfusları sabit alınarak hesaplanmıştır.

⁸ 2007 yılı değerleri KB'nin İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi portalından alınan verilerle hesaplanmıştır.

kapasitelerini yeterince kullanamamaktadırlar. Bu durumun sonucu olarak bölge illerinde yeterli sağlık hizmeti alamayan vatandaşlar, il dışındaki hastanelere gitmekte veya sevk edilmektedirler.

4.4. İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİ

Bir bölgedeki nüfusun istihdama katılım oranı, istihdamın yaş, eğitim ve sektörel dağılımı o bölge hakkında önemli bilgileri ihtiva etmektedir.

Tablo 14: TRAZ Bölgesi ve Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı (2004-2009)

Bölge	Yıl	Hizmet (%)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Ticaret (%)
TRAZ	2004	18,1	63,2	5	13,7
	2005	19,9	61,2	5,4	13,1
	2006	22,2	57,5	5,9	14,4
	2007	18,1	65,1	5	11,7
	2008	14,9	70,2	5,1	9,8
	2009	19,7	64,1	6,3	9,9
TR	2004	25,5	29,1	24,9	20,5
	2005	26,4	25,7	26,3	21,6
	2006	27,2	24	26,8	22
	2007	27,8	23,5	26,7	22
	2008	27,9	23,7	26,8	21,6
	2009	28,7	24,7	25,3	21,3

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, İşgücü, 2009

Tablo 14’ten gözlemlendiği gibi **hizmet** sektörünün 2004 yılındaki oranı yüzde 18.1 iken bu oran Türkiye’de yüzde 25.5’tir. Hizmet sektörü TRAZ Bölgesinde 2004-2006 yılları arasında istikrarlı bir biçimde artarak 22,2’ye ulaşmıştır. Küresel ekonomik krizin ülkeye ve Bölgeye etkisiyle hizmet sektörü TRAZ Bölgesinde 2007 yılında 18,1’e düşmüş, 2008 yılında ise 14,9 ile en düşük seviyesine ulaşmıştır. Sanayi sektörünün istihdam payı son 6 yılın en yüksek değerine, yüzde 6,3’e ulaşmıştır. **Ticaret** sektörü ise 2004 yılında 13.7 iken 2009 yılında yüzde 9.9 seviyelerine gerilemiştir. Bölgede 2004 yılında gözlenen istihdamda tarım yoğunluğu 2008 yılına gelindiğinde artış göstermiş, 2009 yılında ise tekrar azalma eğilimine girmiştir. Aynı dönemde istihdamda ticaretin payının ciddi bir düşüş sergilediği, sanayi ve hizmet işkollarının payında küçük artışlar gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 15: TRAZ Bölgesi ve Türkiye'de İşgücüne Katılma Oranları (2004-2011)

Bölge	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
TRAZ	İşgücüne katılma oranı [15 yaş ve üzeri-%] : Erkek	65,4	69,9	75,8	72,9	73,5	74,8	75,7	76,9
	İşgücüne katılma oranı [15 yaş ve üzeri-%] : Kadın	23,7	27,9	30,3	32,2	32,9	29,2	28,3	31,6
	İşgücüne katılma oranı [15 yaş ve üzeri-%] : <i>Toplam</i>	44,2	48,1	51,1	50,3	51,6	51,1	50,9	54,4
	Toplam İstihdam Oranı	43,4	46,6	48,5	47,3	48,8	46,3	50,9	54,4
	<i>Tarım Dışı İşsizlik Oranları</i>	4,6	7,9	11,1	15,4	15	21,6	23*	21,5*
	TR	İşgücüne katılma oranı [15 yaş ve üzeri-%] : Erkek	70,3	70,6	69,9	69,8	70,1	70,5	70,8
İşgücüne katılma oranı [15 yaş ve üzeri-%] : Kadın		23,3	23,3	23,6	23,6	24,5	26	27,6	28,8
İşgücüne katılma oranı [15 yaş ve üzeri-%] : <i>Toplam</i>		46,3	46,4	46,3	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9
Toplam İstihdam Oranı		41,3	41,5	41,5	41,5	41,7	41,2	48,8	49,9
<i>Tarım Dışı İşsizlik Oranları</i>		14,2	13,5	12,7	12,6	13,6	17,3	14,9	12,4

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2011

*TÜİK 2009 yılı itibariyle Düzey 2 tarım dışı işsizlik verilerini yayınlamamaktadır. Dolayısıyla 2004-2009 yılları arası TRAZ ve Türkiye değerlerinin birbirine oranı alınmış ve 2010 ve 2011 oranları doğrusal olarak hesaplandıktan sonra TRAZ Bölgesi 2010 ve 2011 yılları tarım dışı işsizlik oranları hesaplanmıştır.

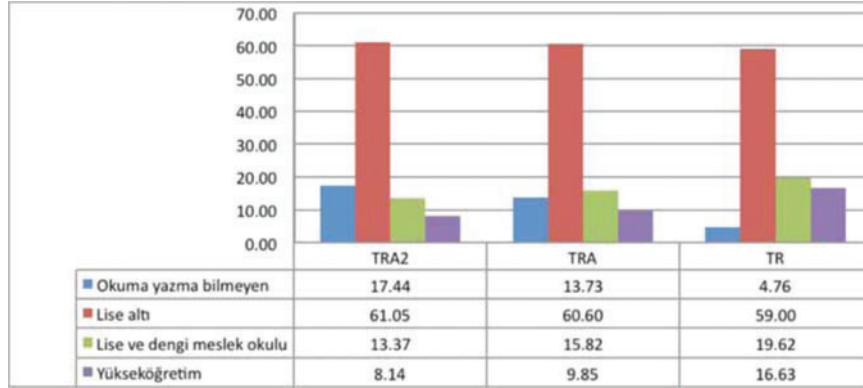
Bölge halkının işgücüne katılma oranı 2004 yılında yüzde 44,2 iken 2005 yılından itibaren ülke seviyesinin üzerine çıkarak, 2011 yılında yüzde 54,4 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılma oranı da benzer şekilde, 2004-2008 yılları arasında önemli ölçüde artmıştır. Bölgede işgücüne katılma oranlarının Türkiye'deki iş gücüne katılma oranlarından yüksek olması, Bölgenin genç bir nüfusa sahip olması ve ortaöğretim çağındaki nüfusun ilköğretimden sonra iş hayatına atılmasıyla açıklanabilir.

Dünya ekonomik krizinin Türkiye'de yoğun olarak hissedildiği 2007, 2008, 2009 yılları istihdam sektörlerinin daraldığı ve işsizliğin yoğun olarak yaşandığı yıllardır. Tablodan da görüldüğü gibi bu yıllar, Türkiye ve TRAZ Bölgesi'nde tarım dışı işsizlik rakamlarının yükseldiği yıllardır. TRAZ'de tarım dışı işsizlik, 2011 yılı itibariyle yüzde 21,5'lik oran ile ülke ortalamasının (yüzde 12,4) üstündedir. 2004 yılından 2009 yılına kadar geçen 5 yıl içinde, ülkede tarım dışı işsizlik azalma eğilimi gösterdikten sonra tekrar artışa geçmiş,

2010 yılından itibaren tekrar azalmaya başlamıştır.

İstihdam göstergelerine genel olarak bakıldığında; eğitim düzeyi ile istihdam arasında pozitif bir korelasyonun varlığı dikkat çekmektedir. Ülke genelinde istihdam açısından dengeli dağılım gösteren hizmet, tarım, sanayi ve ticaret sektörleri, TRAZ Bölgesinde dengesiz bir dağılım göstermekte, istihdam tarımda yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında kadın-erkek istihdam oranında da dengesizlik mevcuttur. Gerçekte işsiz olan binlerce insanın tarım sektöründe istihdam ediliyor görünmesi "gizli işsiz" kitleye işaret etmektedir.

Grafik 2: Bölgede ve Ülkede 15 ve Üzeri Yaş İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumu (2011)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, İstihdam, 2011

Öte yandan bölge dışında mevsimlik işçilik de Bölge halkı için bir diğer geçici istihdam kaynağıdır. Bunlar arasında özellikle inşaat sektöründe çalışmak üzere ülkenin batı illerine giden mevsimlik işçiler yoğunluktadır. Bölgenin inşaat sektöründe ise Nahçıvan başta olmak üzere komşu ülkelerden gelen ucuz işgücünün istihdamı tercih edilmektedir. Bu durumun varlığı bölge insanının yerinde istihdamının sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

4.5. GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK

2007 yılında Türkiye’de kırsal alanda yaşayanların yoksulluk oranı yüzde 34,80, kentlerde yaşayanların yoksulluk oranı ise yüzde 10,36’dır. 2008 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 34,62 ve yüzde 9,38 olarak gerçekleşmiştir.⁹

Tablo 16: Türkiye ve TRA2 Bölgesinde Fertlerin Elde Ettiği Gelir Türleri (2003)

	Maaş, Ücret	Yevmiye	Tarım	İmalat	İnşaat	Ticaret	Hizmet	Gayrimenkul	Menkul Kıymetler	Devletten	Yurtdışından	Diğer
TRA2	44,1	3	13,6	1,3	0,8	18	6,8	1,4	1,3	8	0	1,6
Türkiye	38,7	3,1	9,8	4	1,3	10,5	6,4	3,6	2,6	17,4	0,6	1,9

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Göstergeler, 2009, SERKA 2010-2013 Bölge Planı, sf. 31

TRA2 Bölgesinde fertlerin elde ettiği başlıca gelir türleri maaş-ücret, hizmet, tarım, ticaret, imalat ve inşaat sektörlerinden elde edilen gelirlerdir. Ücret, hizmet, tarım ve ticaret sektörlerinden elde edilen gelir oranları Türkiye ortalamasının üzerinde iken, imalat ve inşaat gelir oranları Türkiye ortalamasının altındadır.

Ücretli-maaşlı kategorisinde kamuya ait memur ve sözleşmeli olarak çalışanların payı önemli bir yer tutmaktadır. Bir başka deyişle Bölgede en fazla istihdamı kamu kurumları sağlamaktadır. TRA2’de fertlerin aldıkları maaş-ücret oranlarının yüzde 44.1 olmasında kamunun sağladığı istihdamın etkisi önemlidir. Bu oranın Türkiye’deki maaş-ücret oranlarından daha fazla olması, diğer sektörlerin sağladıkları istihdamın düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Tarım, Bölgede önemli bir istihdam alanı olmakla birlikte tarımdan elde edilen ücret oranı yüzde 13,6’dır. Ticaret, Bölgede önemli bir gelir türü olarak ücretlerden hemen sonra (yüzde 18) yer almaktadır. İnşaat sektörü ise mevsim koşullarının uygun olmaması nedeniyle yaz aylarına münhasıran çalışılan bir sektör olup bu nedenle geliri sınırlıdır.

⁹ TÜİK, Gelir, Tüketici, Tüketim ve Yoksulluk Göstergeleri, 2008

Tablo 17: TRA2 Bölgesi'nde Hane Halkı Gelirinin %20'lik Dilimlere Göre Dağılımı (2003)

Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplar	Gelir Dağılımı	
	TR (%)	TRA2 (%)
1. %20 (En düşük gelire sahip kesim)	6	6,6
2. %20	10,3	10,8
3. %20	14,5	15,9
4. %20	20,9	23,2
5. %20 (En yüksek gelire sahip kesim)	48,3	43,6

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Göstergeler, 2009, SERKA, 2010-2013 Bölge Planı, sf. 31

TRA2 Bölgesi'nin gelir dağılımı, Türkiye'nin gelir dağılımıyla benzerlik göstermektedir. Türkiye'de en fazla gelire sahip yüzde 20'lik kesim ülke toplam gelirinin yüzde 48,3'ünü, TRA2 Bölgesinde ise yüzde 43,6'sını almaktadır. En az gelire sahip yüzde 20'lik kesim ise Türkiye'de toplam gelirinin yüzde 6'sını alırken, TRA2 Bölgesinde yüzde 6,6'sını almaktadır.

TRA2 Bölgesinde; eğitim ile ücretler arasında pozitif yönlü bir korelasyonun varlığının yanında dengesiz bir gelir dağılımı da dikkat çekmektedir. Türkiye genelinde 2008 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı yüzde 39,59 iken, ilkokul mezunlarında bu oran yüzde 13,44, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde yüzde 0,71'dir.¹⁰ Bu verilere göre eğitim seviyesi ile yoksulluk oranları arasında negatif korelasyon olduğu görülmektedir. Bölgedeki yoksulluğun yüksek olması ve eğitim seviyesinin düşük olması Türkiye genelindeki durumun Bölge için de geçerli olduğunu göstermektedir.

4.6. SOSYAL GÜVENLİK

Bölgede genel olarak kamu sektöründe çalışan insanların aldıkları ücretler dışında Bölgenin refahına katkıda bulunacak tarım ve sanayi sektörlerinin katma değerlerinin düşük olması, ticaret sektörünün ise perakende yoğunluklu olması Bölgede bu sektörlerle bağlı olarak çalışan ücretli insanların sayısının sınırlı kalmasına neden olmaktadır. TRA2 Bölgesinde kamuda çalışanlar önemli bir orana sahip olmalarına rağmen Sosyal Güvenlik kapsamında olan nüfusun (yeşil kartlılar hariç) toplam nüfusa oranı yaklaşık yüzde 45'tir. 2010 yılı verilerine göre nüfusun yüzde 52,6'sı "yeşil kart" uygulamasıyla sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır.

¹⁰ TÜİK, Bölgesel Göstergeler, 2009

Tablo 18: TRA2 Bölgesi illerindeki SGK Kapsamı Nüfus ve Yeşil Kartlı Sayısı (2012)¹¹

Bölge	Yeşil Kartlı Kişi Sayısı, 2011	Nüfusa oranı (%), 2011	Yeşil Kartlı Kişi Sayısı, 2010	Nüfusa oranı (%), 2010
Ağrı	143.462	40,67	313.181	58,25
Kars	111.088	25,89	108.672	38,16
İğdır	127.609	38,29	68.849	37,52
Ardahan	41.287	21,14	32.408	29,96
TRA2	423.446	36,58	523.110	46,14

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Yeşil Kart Bilgi Sistemi, 2012

TRA2 Bölgesinde 2010 yılı yeşil kartlı nüfus oranı yüzde 46,14 iken bu oran 2011 yılında yüzde 36,58'e gerilemiştir. 2010 yılında yeni bir düzenleme yapılmış ve "Yeşil Kart'a Aski Modeli" ile yeşil kartlıların iş bulmaları durumunda kartları iptal edilmeyerek askıya alma yoluna gidilmiştir. Bu düzenlemeden sonra 2011 yılı itibarıyla Bölge'nin tamamında yeşil kartlı nüfus oranının düşüşü görülmektedir.

Bölgede istihdamın yıl içindeki süreklilik durumuna bakıldığında istihdamın mevsimsel olduğu görülmektedir. İstihdamın mevsimsel olması, insanların yeşil karttan sürekli yararlanma isteklerini artırmaktadır. Bu nedenle insanlar mevsimsel çalışsa da zorlukla elde ettiği yeşil kartını kaybetmek istemediğinden SGK'ya kayıt yaptırmamaktadır. Yeşil kart sahibi olanların tüm sağlık imkânlarından yararlanma olanağı vardır. Böylelikle birey pahalı olan sağlık hizmetlerini kendisi ve aile efradı ile birlikte maliyetsiz elde edebilmektedir.

4.7. SİVİL TOPLUM

TRA2 Bölgesinde meslek odaları, ticaret ve sanayi odaları, barolar ve üretici birlikleri gibi yaygın mesleki ve ticari örgütler mevcuttur. Valilikler ve kaymakamlıklar bünyesinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Köylere Hizmet Götürme Birlikleri gibi kuruluşlar il ve ilçelerin tamamında mevcuttur. Bununla birlikte, toplumun yönetime katılma ve kararlara etkide bulunma istekliliğini ifade eden sivil toplum örgütlülüğü bölgede oldukça azdır. Yalnız dernekler açısından bakıldığında bölge, yüzde 0,61 olan dernekleşme oranı ile Türkiye ortalamasının (yüzde 1,17) altındadır. İğdır ili yüzde 1.04'lük oran ile Türkiye ortalamasına en yakın il iken, Ağrı ili yüzde 0,36 oranıyla bölgede en düşük örgütlenme kapasitesine sahip ildir.¹²

¹¹ <http://sbu.saglik.gov.tr/sbyesil>, (Erişim tarihi: 20.04.2012)

¹² TÜİK, ADNKS Nüfus İstatistikleri, Dernekler Dairesi Başkanlığı, Dernek İstatistikleri, 2010, TRA2 Bölgesi Valilikleri

Tablo 19: TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Verileri

	Odalar	Birlikler	Tarım Kredi Kooperatifleri	Vakıflar	Ticaret Borsaları
Ağrı	3	5	5	4	0
Kars	2	5	19	3	1
İğdır	2	4	5	26	1
Ardahan	3	4	7	3	0
TRA2	10	18	36	36	2

Kaynak: Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü, TRA2 Bölgesi İlleri Dernekler İl Müdürlükleri, 2010

TRA2 bölgesinde 30'a yakın oda ve birlik faaliyet göstermektedir. 2012 yılı verilerine göre, Bölgede İl Dernekler Müdürlükleri'nde kaydı bulunan 750'ye yakın dernek mevcuttur.¹³ Mevcut STK'ların sayısının fazlalığına karşın, bunların büyük çoğunluğunun kuruluş amaçlarına yönelik faaliyeti bulunmamaktadır.

4.8. YEREL YÖNETİMLERİN KAPASİTELERİ

TRA2 Bölgesinde yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerine bakıldığında il özel idarelerindeki ortak sorunlar; nitelikli personel sayısının yetersizliği, gelirlerinin yetersizliği, iş makinesi parkının eksik ve eski olması sebebiyle bakım-onarım giderlerinin fazlalığı, iş makinelerinden alınan verimin düşük olması, köy hizmetlerinin devralınması neticesinde iş yükünün artması olarak sayılabilir.¹⁴

TRA2 Bölgesindeki belediyeler de diğer kamu kurum ve kuruluşlarına benzer sorunlara sahiptirler. Özellikle altyapı, ulaşım, çevre alanlarında yetersiz kaldıkları görülmektedir. Belediyelerin yaşadıkları diğer sorunlar; merkezi bütçeden aktarılan payların yeterli olmaması nedeniyle büyük ölçekli yatırım ve projelerin yapılamaması, birikmiş altyapı sorunları nedeniyle altyapı yatırımlarının toplam yatırımlar içinde büyük bir paya sahip olması ve bu nedenle diğer alanlara ayrılan kaynakların altyapı yatırımlarına kaydırılması, bölgedeki olumsuz iklim koşulları nedeniyle verilen hizmetlerde sürekliliğin ve etkinliğin sağlanamaması şeklinde sıralanabilir.¹⁵

¹³ TRA2 Bölgesi İlleri Dernekler İl Müdürlükleri Verileri, 2012

¹⁴ TRA2 Bölgesi il özel idareleri ile yapılan görüşmeler

¹⁵ DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara 2003, s. 69 ve 107

4.9. EKONOMİK YAPI VE SEKTÖREL DEĞERLENDİRMELER

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na göre TRAZ Bölgesi (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars) illeri beş dereceli sınıflandırmada beşinci derecede gelişmiş iller grubuna girmektedir.¹⁶ TRAZ Bölgesi 26 düzey 2 bölgesi arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 25. sırada yer almaktadır. 2011 yılı Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na göre ise Bölge illeri 2003 yılına benzer şekilde yine gelişmişlik sıralamasında son sıralarda yer almaktadır. Buna göre Ağrı 79., Kars 68., Iğdır 69. ve Ardahan 71. sırada yer almaktadır.¹⁷

Kişi Başı Gayri Safi Katma Değer (KBGSKD) ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerleri bir bölgenin ekonomik gelişmişliğinin yanı sıra sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinin üretim kapasiteleri hakkında somut bilgiler sunmaktadır.

Tablo 20: Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerleri (2004, 2008)

Bölge	Kişi Başına Gayrisafi Katma Değer (ABD Doları)		
	2004	2008	Artış Oranı (%)
TRAZ	2.089	3.601	72
Türkiye	5.102	9.384	84

Kaynak: TÜİK - Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler, Ulusal Hesaplar, (Erişim tarihi: 27.04.2012)

2004 yılı verilerine göre, TRAZ Bölgesinin yarattığı KBGSKD (2.089), Türkiye geneli değerinin (5.102) % 38,37'si kadardır. Öte yandan 2004 yılından 2008 yılına artış hızları değerlendirildiğinde bölge ve Türkiye geneli artış oranlarının birbirine yakın seviyelerde olduğu görülmektedir.

¹⁶ DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara 2003, s. 69 ve 107

¹⁷ www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_ACIKLAMASI-sege_2011 (Erişim tarihi: 29.06.2012)

Tablo 21: TRAZ Bölgesi GSYİH Göstergeleri

Bölge	Kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (ABD Doları)	Bölge/Türkiye (%)
Ağrı	568	27
Kars	886	41
Iğdır	855	40
Ardahan	842	39
TRA2	730	34
Türkiye	2146	100

Kaynak: TÜİK - Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler, Ulusal Hesaplar, 2001

KBGSKD verileri ile paralel olarak, Bölgedeki kişi başına düşen GSYİH rakamlarına göre Bölgenin ortalama geliri (730 ABD doları), Türkiye'nin ortalama gelirinin (2.146 ABD doları) yaklaşık üçte biri seviyesindedir. Ağrı ili 568 ABD Dolarlık kişi başı GSYİH tutarıyla bölgenin kişi başına geliri en düşük ilidir.

Tablo 22: Sektörlerin Bölgesel Gayrisafi Katma Değer İçindeki Payı (%), (2004-2008)

Yıl	Türkiye			TRA2		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2004	10,7	28,0	61,3	34,5	11,9	53,7
2008	8,5	27,2	64,3	24,6	12,6	62,8

Kaynak: TÜİK - Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler, Ulusal Hesaplar

Bölgedeki katma değer in sektörel dağılımı incelendiğinde, Bölge ile Türkiye arasında büyük farklılıklar görülmektedir. Türkiye genelinde yüzde 10 civarında olan tarım sektörünün Bölgedeki payı yaklaşık yüzde 35'tir. Sanayi sektöründe ise durum tam tersidir. 2004 yılında Türkiye genelindeki katma değer in yüzde 30'una yakını nı üreten sanayi sektörü, bölgede ancak bu oranın yüzde 11,9'una tekabül etmektedir. Bölgedeki gelir seviyesinin düşüklüğünün başlıca nedeni bölgedeki istihdamın yüzde 64'ünü barındıran tarım sektörünün, katma değer in ancak yüzde 28'ini üretebilmesidir.

4.9.1. TARIM VE HAYVANCILIK

TRA2 Bölgesi'nin yüzey şekillerinde dağlar, platolar, yaylalar, vadiler, ovalar ve akarsular geniş yer tutmaktadır. Bölgede rakım, 805 m. (Dilucu ovası) ile 5.137 m. (Ağrı Dağı) arasında değişmektedir. Ülkenin en yüksek volkanik kütleleri olan Ağrı, Süphan, Tendürek dağları ile Allahuekber ve Yalnızçam sıradağları TRA2 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bu dağlar arasında kalan yüksek platolarda geniş otlak alanları bulunmaktadır. Dağlar ve platolar bölgede hayvancılık için avantaj sağlamakla birlikte tarım ve ulaşım bakımından dezavantajlar içermektedir.¹⁸

Bölgede yıl geneli ortalama sıcaklık 6,7°C olup, kış mevsiminde -33,3°C, yaz mevsiminde ise 37,1°C'ye varan sıcaklık ölçümleri yapılmıştır.¹⁹ Kışların uzun sürmesi bölgede tarımsal üretimi olumsuz etkilemektedir. Tarımsal ürünlerde yem bitkileri dışında rekabet gücü zayıftır.

Tarım, TRA2 Bölgesinin temel geçim kaynağıdır. Tarımsal üretimin büyük oranda doğa koşullarına bağlı olması nedeniyle, arz-talep dengesi kırılgandır. Bölgede tarımsal üretim ve gelişme, mekânsal olarak farklılıklar göstermektedir. İllerin iklim koşulları, coğrafi yapısı, pazara yakınlık, üretim çeşitliliği ve modernizasyonu gibi özellikleri bu farkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. TRA2 Bölgesindeki kişi başı tarımsal üretim değeri, ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durumun başlıca nedenleri; istihdamın büyük kısmının tarım sektöründe bulunmasına rağmen katma değeri yüksek ürünler üretilmemesi, işletme verimliliklerinin düşük olması ve tarım sektöründeki gizli işsizlik olarak sayılabilir.

4.9.1.1. Tarım Arazileri ve Tarımsal Yapı

4.9.1.1.1. Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu ve Sulama

TRA2 Bölgesinde tarım arazilerinin alanı toplam yüzölçümünün yüzde 27,79'unu oluşturmaktadır. Tarım arazilerinin yüzde 57,6'sı sulanabilir olmasına rağmen, hâlihazırda bu arazilerin ancak yüzde 29,1'i sulanmaktadır (Tablo 23).

¹⁸ Serhat Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı, 2010

¹⁹ Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Elektronik Bilgi İşlem Müdürlüğü Verileri, 2010

Tablo 23: Tarım Arazilerin Kullanım Durumu ve Sulama Bilgileri

Bölge	Tarım Alanı (ha)	Orman ve Fundalık Alanlar (ha)	Çayır ve Mera Alanları (ha)	Toplam Su Potansiyeli (10Milyar m ³ /Yıl)	Sulanabilir Arazi (%)	Sulanan Arazi/Sulanabilir Tarım Alanı (%)
Ağrı	266.476	347	765.518	2,33	64,6	5,2
Kars	342.997	37.700	327.850	1,18	43,8	27,3
İğdir	118.525	2.233	146.571	0,76	82,2	83,4
Ardahan	84.250	31.957	285.678	1,24	55	4,18
TRAZ	812.248	72.237	1.525.617	5,51	57,6	29,1

Kaynak: TRA Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı, 2007, İl Tarım Müdürlükleri, 2010

Devlet Su İşleri ve Tarım İl Müdürlüklerinden alınan bilgilere göre Bölgede, damlama sulama ve yağmurlama yöntemlerinin kullanımı yaygın olmayıp, yanlış sulama uygulamalarının (salma sulama vb.) yanı sıra sulama şebekelerinin çoğunun eski ve toprak kanallı olması, tarımda aşırı su kullanımına sebep olmaktadır. Bu da tuzlanma ve çevre kirliliği gibi sorunları doğurmaktadır. Sürdürülebilir tarımın bir gereği olan tesviye, toplulaştırma ve drenaj sistemleri ile tarla içi geliştirme çalışmaları bölgede yetersiz kalmaktadır. Sulamaya yönelik kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi iklim koşullarının elverişsizliği ve ödenek yetersizliği gibi nedenlerle gecikmektedir.

Bölgede arazi kullanımında çayır ve meraların payı yüksektir. Çayır ve mera alanları yüzde 51'lik oran ile Türkiye ortalamasının (yüzde 18,7) yaklaşık 3 katıdır. Bu durum mera hayvancılığının bölgede yoğun bir şekilde yapılabilmesine imkân sağlamaktadır. Ancak bölgenin iklim koşulları nedeniyle uzun süre kapalı ortamda yemle beslenmek zorunda kalan hayvanların erken bahar döneminde otlatılmaları çayır ve meralar üzerinde aşırı baskıya neden olmakta dolayısıyla çayır ve meralar bitki çeşitliliği ve sıklığı açısından tahribata uğramaktadır.²⁰

4.9.1.1.2. Tarım İşletmelerinin Yapısı²¹

TRAZ Bölgesindeki işletmelerin büyük çoğunluğu aile işletmeleridir ve bu işletmelerde çalışanlar, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bölgede tarım sektöründeki istihdamın, tüm istihdam içindeki payı yüzde 64,1'dir. Bu oran Türkiye genelindeki tarım istihdam oranından (yüzde 24,7) oldukça yüksektir.

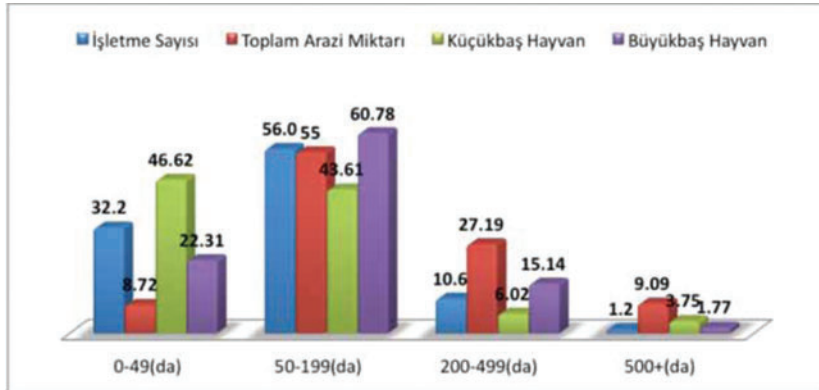
²⁰ Valilik ve İl Tarım Müdürlüğü Verileri, 2010, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004

²¹ SERKA 2010-2013 Bölge Planı, sf. 44

TRA2 Bölgesindeki tarım işletmeleri, arazi büyüklüğü bakımından genellikle büyük ölçekli işletmeler değildir.²² Buna rağmen, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı kayıtlarında, işletmelerin büyük çoğunluğunun (yüzde 56) 50 ile 200 dekar arası araziye sahip tarım işletmeleri olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, bölgede miras yoluyla bölünen arazilerin, fiilen hissedarlar arasında paylaştırılmasına rağmen, bu paylaşımın resmi kayıtlara yansıtılmamasıdır. Bazı işletme sahipleri devlet teşviklerinden yararlanmak ve tapu işlemleri maliyetinden kaçınmak amacıyla arazi mülkiyeti ile ilgili değişiklikleri bildirmemektedirler.²³

50 dekardan daha az araziye sahip olan işletmeler toplam işletme sayısının yüzde 32,2'sini oluştururken, bu işletmeler toplam arazi miktarının yüzde 8,72'sine sahiptir. Öte yandan, 500 dekardan fazla araziye sahip olan tarımsal işletmeler, toplam işletme sayısının ancak yüzde 1,2'si iken, bu işletmeler toplam arazi miktarının yüzde 9,09'unu oluşturmaktadırlar. Arazilerin işletmelere göre dağılımında büyük ölçekli işletmeler sayıca az olmalarına rağmen, işletme başına ortalama arazi miktarı itibari ile küçük ölçekli işletmelerden yaklaşık 33 kat daha fazla araziye sahiptirler (Grafik 3). Bu durum, bölgenin temel tarım faaliyetlerinden biri olan büyükbaş hayvancılığın, rekabetçi yapıdan uzak, düşük verimli ve yüksek maliyetli bir şekilde yapılmasına neden olmaktadır.

Grafik 3: Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Bilgileri (%)

Kaynak: TÜİK Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Anketi, 2001

²² TRA Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı, 2007

²³ TRA2 Bölgesi İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri, 2010, SERKA 2010-2013 Bölge Planı, sf. 45

4.9.2. SANAYİ VE TİCARET

4.9.2.1. Sanayinin Sektörel Dağılımı

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2002 yılında yapmış olduğu Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı'na (GSİS) göre Türkiye'de bulunan toplam 1.858.191 işyerinin yaklaşık yüzde 15'i imalat sanayi, yüzde 47'si toptan ve perakende ticaret, yüzde 9'u oteller ve lokantalar, yüzde 15'i ulaştırma alanında faaliyet göstermektedir.²⁴ Bölgedeki imalat sanayindeki işletmeler yüzde 6, toptan ve perakende ticaret sektörü yüzde 49, oteller ve lokantalar sektörü yüzde 9'luk oranlara sahiptir. *Ulaştırma sektörü yüzde 29'luk oranla Türkiye genelinin çok üzerindedir.* Özellikle Ağrı ve Iğdır'ın sınır ticareti yolları üzerinde bulunmaları ve 2002 yılına kadar devam eden mazot ticareti ulaştırma sektöründe işletme sayısının yüksek olmasına neden olmuştur.

Tablo 24: TRAZ Bölgesinde Yıllar İtibariyle Sektörel Yoğunlaşmalar (2004-2011)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2004	1,94	0,19	0,69
2005	2,09	0,22	0,72
2006	2,05	0,23	0,80
2007	2,83	0,19	0,60
2008	2,96	0,19	0,50
2009	2,60	0,25	0,59
2010	2,31	0,35	0,67
2011	2,19	0,52	0,64

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2004-2011

Not: Yoğunlaşma Katsayısı = (Sektörün Bölgedeki İstihdamı / Bölgenin Toplam İstihdamı) / (Sektörün Türkiye'deki İstihdamı / Türkiye'nin Toplam İstihdamı) formülü ile hesaplanmıştır.

TRAZ Bölgesinde sanayi sektörü Türkiye geneline göre gelişmemiştir. Ancak Bölgede sanayi sektöründe yoğunlaşmanın son altı yılda arttığı gözlemlenmektedir. 2004 yılında 0,19 olan yoğunlaşma katsayısı 2011 yılında 0,52'ye yükselmiştir. Buna karşılık, bölgede istihdamın sektörel dağılımına göre tarım sektörünün payı çok fazla değişmezken Türkiye genelinde

²⁴ TÜİK, Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı 2002, Ankara, 2006

tarım sektörünün payının azalmış olması, bölgenin tarımsal yoğunlaşma katsayısının yükseldiği anlamına gelmektedir. TRAZ Bölgesinde tarım sektöründeki yoğunlaşmanın yıllar itibariyle (2004:1,94, 2011:2,19) arttığı görülmektedir.

Ticaret

DAP Ana Planındaki değerlendirmelerde de belirtildiği gibi bölgede üreticilerin ve tarım sektörünün en önemli sıkıntılarının biri pazarlama sorunlarının yaşanmasıdır. Üretilen malın pazarlanma sorunu tarım sektörü için psikolojik bir engel de oluşturmaktadır.

İl Çevre Durum Raporlarındaki²⁵ değerlendirmelere göre bölge genelinde sermaye birikiminin yetersiz olması, sanayinin gelişmemiş olması, tarım ve hayvancılıkta verimliliğin düşük olması gibi nedenlerle bölgede ticari hayat canlı değildir. Küçük esnaf ve işletmelerden oluşan, ağırlıklı olarak tarımsal ve hayvansal ürünler, gıda maddeleri, giyim, ev araç gereçleri, inşaat malzemeleri ile diğer tüketim mallarının ağırlıkta olduğu bir yapı mevcuttur. Ticaret sert iklim koşulları ve yüksek rakım nedeni ile ağırlıklı olarak hayvancılığa dayanmakta ve yaz aylarında hareketlenmektedir. Nispeten içe dönük bir yapı arz eden ticaret sektöründe, illerde üretilen mamullerin büyük bir kısmının pazarlandığı yer Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Canlı hayvan ve hayvansal ürünler Ankara ve İstanbul gibi büyük illerde pazar bulmaktadır. Bölge dışına satılan en önemli ürün canlı hayvandır.

Dış Ticaret

TRAZ Bölgesinde her bir ilin en az bir ülke ile sınırı bulunduğundan, Bölge dış ticaret açısından belli bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin bölge ekonomisine yeterince yansıdığı söylenemez.

Posof ilçesinde yer alan Türkgözü sınır kapısından aktif olarak ticaret yapılmaktadır. Ancak Ardahan Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, bu kapıdan yapılacak ticaret belli kotalara tabi durumdadır ve bu kotalar bölgenin ve şehrin ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktır.

Nahçıvan'a açılan Iğdır'ın Dilucu sınır kapısında aktif olarak ticaret yapılmaktadır. Bölgenin bir diğer sınır kapısı Ağrı ile İran arasında yer alan Gürbulak sınır kapısıdır. Gürbulak sınır kapısından da aktif olarak ticaret yapılmaktadır. Kapalı bulunan sınır kapılarının açılması, mevcut sınır kapılarında ve ulaşım ağında yapılacak düzenlemelerin bölgenin dış ticaret kapasitesini arttırması beklenmektedir.

²⁵ Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır Valilikleri; Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır İl Çevre Orman Müdürlükleri, 2010

İhracat

Türkiye'nin toplam ihracatı 2002-2011 döneminde 36 milyar ABD Dolarından 134 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. TRA2 Bölgesinde ihracat 26 milyon ABD Dolarından 178 milyon ABD Dolarına yükselmiştir. Ağrı ve Iğdır illerinde aktif olan sınır kapılarının etkisiyle ihracatın 2008 yılına kadar arttığı gözlemlenmektedir. 2011 yılında Türkiye ihracat miktarı yüzde 18 oranında bir artış gösterirken, Bölgede tam tersine düşüş yüzde 2 olmuştur. Dış ticaret açısından Kars ve Ardahan, sınır kapıları aktif olan Iğdır ve Ağrı'ya göre durağan bir seyir izlemektedir. (Tablo 25). TRA2 Bölgesindeki ihracatın büyük bölümü Iğdır ve Ağrı illerinden İran ve Nahcivan'a yapılmaktadır.

Tablo 25: İhracatın Yıllara Göre Dağılımı (Milyon ABD Doları) 2002-2011

Yıl	Ağrı		Kars		Iğdır		Ardahan		TRA2		Türkiye	
	İhracat Miktarı	Değişim Oranı (Yüzde)	İhracat Miktarı	Değişim Oranı (Yüzde)	İhracat Miktarı	Değişim Oranı (Yüzde)	İhracat Miktarı	Değişim Oranı (Yüzde)	İhracat Miktarı	Değişim Oranı (Yüzde)	İhracat Miktarı	Değişim Oranı (Yüzde)
2002	3,2		0,8		21,5		0,2		26		36.059	
2003	8,2	159	2,4	192	26,7	24	0,2	-18	37	46	47.253	31
2004	21,1	158	3,3	39	35,6	33	0,3	44	60	61	63.167	34
2005	28,2	34	2,7	-18	41,4	16	0,3	17	73	21	73.476	16
2006	26,1	-7	1,9	-28	54,5	32	0,2	-44	83	14	85.535	16
2007	28,1	8	57,4	2849	68,6	26	0,0	-100	154	86	107.272	25
2008	50,7	80	0,3	-99	86,5	26	1,4	-	139	-10	132.027	23
2009	44,3	-13	0,2	-31	79,6	-8	1,9	39	126	-9	102.129	-23
2010	76,9	73	0,2	-33	101,7	28	3,3	76	182	44	113.883	11
2011	77,6	1	1,1	590	98,1	-4	1,6	-52	178	-2	134.915	18

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 2002-2011

TRA2 Bölgesinde en fazla ihracatçı firma Iğdır ve Ağrı illerinde yer almaktadır. TRA2 Bölgesindeki toplam 176 olan ihracatçı firma sayısı 54.562 olan Türkiye toplamının yalnızca binde üçü civarındadır (Tablo 26).

Tablo 26: TRA2 İlleri İhracatçı Firma Sayısı (2001- 2011)

Bölge Adı	İhracatçı Firma Sayısı	
	2001*	2011
Ağrı	28	56
Kars	6	2
Ardahan	3	3
İğdir	71	115
TRA2		2
Türkiye	28.909	54.562

Kaynak: TÜİK, İllere Göre İhracat İstatistikleri, 2001-2011

* İl merkezinde kayıtlı firmalar

Girişimcilik

TRA2 Bölgesindeki girişimciliğin profili incelendiğinde; işletmelerin kapasitelerinin düşük olması, göç, pazar ve sermaye sorunu gibi nedenlerle gelişemediği görülmektedir. Diğer yandan Türkiye’de son zamanlarda artış gösteren marka ve patent sayısı, Bölgede düşük olmakla beraber artma eğilimindedir.

Türkiye genelinde on bin kişiye düşen ticaret unvanlı işyeri sayısı 6,07 iken, TRA2 Bölgesinde bu oran sadece 2,23’tür. Benzer şekilde on bin kişiye düşen şirket ve kooperatif sayısı Türkiye genelinde 6,13 iken, TRA2 Bölgesinde bu oran 1,68’dir. Nüfusa göre işyeri sayılarını karşılaştırdığımızda İğdir ilinin diğer illerden daha yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir.²⁶

Türkiye’de 2002-2009 döneminde toplam 337.895 ticaret unvanlı işyeri kurulmuş, buna karşılık 179.699 işyeri kapanmıştır. TRA2 Bölgesinde 2.163 işyeri açılmış 3.031 işyeri ise faaliyetlerine son vermiştir. Türkiye’de kurulan işyerleri kapanan işyerlerinin yaklaşık 2 katı iken Bölgede kapanan işyerlerinin kurulan işyerlerinden fazla olması dikkat çekicidir.²⁷

4.10. KÜLTÜR VE TURİZM

TRA2 Bölgesi, birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmış; sınır olmanın verdiği kültürel zenginlik bölgeye yansımıştır. Bu kapsamda bölgede çok sayıda tarihi değer bulunmaktadır.

Osmanlı’nın doğuya açılan kapısı Doğubayazıt’ta, muhteşem mimarisiyle İshak Paşa Sarayı

²⁶ TÜİK, Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler (Erişim: 01.07.2010),SERKA 2010-2013 Bölge Planı, s.74

²⁷ TÜİK, Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler (www.tuik.gov.tr, Erişim tarihi: 01.07.2010), SERKA 2010-2013 Bölge Planı, sf.74

bölgenin en önemli turizm varlıklarındandır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescil edilip koruma altına alınarak gerekli restorasyonları yapılan Saray, ilk kanalizasyon ve merkezi ısıtma sistemine sahip olmasıyla da dikkati çekmektedir. İshak Paşa Sarayı, Topkapı Sarayı'ndan sonra en bilinen eski devir sarayıdır. Saray hem Osmanlı hem de Selçuklu mimarisi izlerini taşımaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'nde mücadele eden ve donarak şehit olan 80 bin askerin bulunduğu Sarıkamış Tarihi Milli Parkı önemli bir turizm alanı olma potansiyeline sahiptir.

1878-1918 yılları arasında 40 yıl Rus işgali altında kalan Kars'ta Baltık Mimarisi izlerinin bulunması kentin "marka kent" olmasını pekiştiren bir unsurdur. Kars Kalesi, Ani ören yeri, Urartu yazıtları gibi eserler Kars'ın tarihi değerlerini oluşturmaktadır.

TRA2 Bölgesi önemli kültür ve inanç turizm değerlerine sahiptir. Hz. Nuh'un Gemisi, Ani ören yeri, Harakani ve Ahmedî Hani türbeleri önemli kültür ve inanç turizmi değerleri olarak göze çarpmaktadır.

Hz. Nuh'un Gemisi'nin bulunduğu inanılan Ağrı Dağı tüm ilahi dinler için kutsal sayılmaktadır. Çok sayıda yerli ve yabancı turistini çeken geminin bulunduğu inanılan yer, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklar Yüksek Kurulu'nun 17 Eylül 1987 tarih ve 3657 sayılı kararı ile "korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı" özelliği gösterdiğinden doğal sit alanı ve açık hava müzesi olarak koruma altına alınmıştır.

Ani ören yeri, Gürcü ve Ermeni Krallıklarının tarihi başkenti olup içinde birçok katedrali barındırdığından Gürcüler ve Ermeniler için kutsal bir mekân olarak görülmekte ve muhtelif ülkelerden (Gürcistan, Ermenistan, ABD, Fransa, Rusya, İsrail, Suriye vb.) çok sayıda ziyaretçi çekmektedir. Ören yeri Ermenistan sınırında Arpaçay'ın kenarında yer almaktadır. Malazgirt Savaşı öncesinde (1071) Bizans İmparatorluğunun Anadolu Eyaletinin en büyük garnizonluğunu yapan kent aynı zamanda Anadolu'nun en büyük ticari ve kültürel kentlerinden birisi olmuştur. Kars'a 45 km mesafede bulunan ören yerinde çeşitli ihtiyaçların giderilmesine ve düzenli ulaşımın sağlanmasına ilişkin altyapının bulunmaması, gelen ziyaretçiler açısından memnuniyetsizliğe yol açmaktadır. Harakanî ve Ahmedî Hani ise Ahmet Yesevî'nin öğrencileri olup gerek bölge, gerek Türkiye, gerekse İran açısından önemli inanç değerleridir.

Tablo 27: TRA2 Bölgesi Tescilli Yapıların Sayısı (2011)

İLLER	Sivil Mimarlık Örneği	Dinsel Yapılar	Kültürel Yapılar	İdari Yapılar	Endüstriyel ve Ticari Yapılar	Anıt ve Abideler	Doğal Varlıklar	Askeri Yapılar	Mezarlıklar	Şehitlikler	Kalıntılar	TRA2 Toplam
Ağrı	1	7	3	1	-	-	-	4	8	9	2	35
Kars	267	60	59	52	28	2	5	54	11	18	11	567
Iğdır	4	7	4	1	-	3	-	18	19	3	1	60
Ardahan	14	27	16	4	-	1	-	21	19	11	12	125

Kaynak: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı internet sitesi, www.kulturturizm.gov.tr,

(Erişim tarihi:16.05.2012)

Tablo 27'den de anlaşılacağı üzere, TRA2 Bölgesi tescilli yapılar bakımından oldukça zengindir. Kars ili toplam 567 tescilli yapı ile bölge illeri arasında 1. sırada yer almaktadır.

Bölge turizm sektöründe önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bu potansiyelin yeterince değerlendirilmediği görülmektedir. Bölge illerinin tamamında 2009 yılında toplam 90 adet tesis bulunurken, bu sayı 2010 yılında 75'e düşmüştür. Kars ilinde toplam tesis sayısı her iki yılda da değişmezken (22), Ağrı, Ardahan ve Iğdır illerinde düşüş görülmektedir.

Tablo 28: Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesisi, Oda ve Yatak Sayıları (2012)

İLLER	2009			2010		
	Tesis sayısı	Oda sayısı	Yatak Sayısı	Tesis sayısı	Oda sayısı	Yatak Sayısı
Ağrı	28	822	1.568	21	648	1.271
Kars	22	425	849	22	477	905
Iğdır	10	266	579	7	189	383
Ardahan	30	420	829	25	439	821
TRA2	90	1.933	3.825	75	1.753	3.380

Kaynak: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı internet sitesi, www.kulturturizm.gov.tr,

(Erişim tarihi:16.05.2012)

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

TTRAZ Bölgesini oluşturan Kars, Ağrı, Ardahan ve Iğdır illerinin ortak vasıflarından biri "serhat illeri" olmalarıdır. İran, Gürcistan, Azerbaycan (Nahçıvan) ve Ermenistan ile sınırı olan bölgenin 7 sınır kapısı bulunmaktadır. Bölge, aynı zamanda Kafkaslar ve Orta Asya'ya ulaşım noktasında önemli bir güzergah niteliğindedir. Bu durum aynı zamanda "kültürel ve coğrafi bir sürekliliğe" de işaret etmektedir.

TRAZ Bölgesi, mevcut potansiyelleri ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde fark yaratacak özelliklere sahip olmasına rağmen sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri bakımından Türkiye'de son sıralarda yer almaktadır. Aşağıdaki etkenler, Bölgede göçün itici faktörleri olarak ortaya çıkmaktadır:

- Bölgede altyapı sorunları zamanında tamamlanamamıştır. Son yıllarda gerçekleşen yoğun altyapı programlarına rağmen bölge illerindeki göstergeler Türkiye ortalamasını yakalayamamıştır. Kentsel altyapı sorunları, sosyal donatılar ve bir bütün olarak kentsel imkanlar kaliteli bir yaşam sürmenin koşullarını henüz barındırma noktasına ulaşmamıştır. Bu durum, sadece bu bölgede doğan nüfus için değil bölge dışından kamu hizmeti amacıyla gelen nüfus için de itici bir faktör niteliğindedir. Hızlı bir bürokratik sirkülasyona neden olan bu durum özellikle bölgede kamu personelinin kalma süresini kısaltmaktadır. Bu, hem hizmetlerin kesintiye uğramasına ve hem de bölgeye dair olumsuz bir imajın yaratılmasına neden olmaktadır. En nihayetinde bölgede, büyük kentlerin cazip olduğu algısı, halkın geleceğini bu bölgede değil daha farklı yerlerde olduğu umudunu doğurmaktadır.
- Eğitim, sağlık, ulaşım vb. temel hizmetlere erişim noktasında son yıllarda önemli mesafeler katedilmiş olmasına rağmen nicelik ve nitelik açısından Türkiye ortalamalarına henüz ulaşmamıştır. Söz konusu hizmetler, yılların vermiş olduğu ihmal nedeniyle birçok insanın bölgeden göç etmesine neden olmuştur. TTRAZ bölgesinde yeni kurulan üniversiteler aracılığıyla gelen genç nüfus, bölgede yeniden bir hareketlilik sağlamıştır.
- Bölgede geleneksel olan tarım ve hayvancılık sektörü yıllarca stratejik bir üretim sektörü olarak algılanmamıştır. Üretim bölge gerçeklerine bağlı sistematik bir yönlendirme şeklinde gerçekleşmediğinden genç nesil bu alanda kendisine gelecek görmemesi

nedeniyle göç etmiştir. Bu nedenle kırsal kesimde çoğunlukla artık yaşlı bir nüfus ikamet etmektedir. Yaşlı olan nüfus ise pazar ekonomisine yönelik bir üretim yapmaktan ziyade geçimlik bir ekonomik faaliyetle uğraşmaktadır.

- Turizm alanında Bölge, önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen bu potansiyel ekonomik bir değere dönüştürülememiştir. Bu da bölgesel kalkınma için önem arz eden sektörlerin başında gelen turizm sektörünün değerlendirilemediği anlamına gelmektedir.
- Bölgede güvenlik sorunu algısı devam ettiğinden bölgeye yönelik yeterince özel sektör yatırımı yapılmamaktadır.

Yukarıda belirtilen faktörlere ek olarak bölgede göçü etkileyen birçok sosyo-kültürel unsur sayılabilir. Sonuçta nüfusunun önemli bir kısmını kaybetmiş olan TRAZ Bölgesi, bölgesel eşitsizliklerin had safhaya ulaştığı bir bölge niteliğindedir. Bölgede yoğun bir göçün yaşanması neticesinde;

- Bölgesel sosyal sermaye ciddi bir kayba uğramaktadır. Kentlerin tarihsel ve kültürel kimliklerinin taşıyıcısı olan ticaret kesimi ile elit kesimin göç etmesi nedeniyle yerlerine gelen kırsal kesim bu kimliğin taşıyıcısı ve koruyucusu olmaktan uzaktır. Hızlı bir sirkülasyona sahip olan bu tip kentlerde insanların birbirlerine karşı "güven" inşa etmesi uzun zaman almaktadır. TRAZ Bölgesinde de sivil inisiyatif ya da sivil örgütlenmenin az olması bölgede yaşanan yoğun göç olgusu ile açıklanabilir. Kırsal kesimden kent alanlarına yapılan yoğun göçler, beraberinde birçok sosyal problem getirmektedir. Kentte yaşamak, her şeyden önce zihinsel ve davranışsal birtakım kalıpları içselleştirmeyi gerektiren bir süreçtir. Bu nedenle yoğun göç süreci kentlere kendi kültürel kimliğini veren yapının tahrip olmasına, kentlerin kimliksizliğine ve sahipsizliğine neden olmaktadır. Burada yabancılaşma çift boyutlu olarak gerçekleşmektedir: Göç eden insanlar, yeni kentlerin varoşlarında yeni yaşam tarzına ayak uydurmaya çalışırken ortaya çıkan uyum sorunları, bireysel ve toplumsal tahribatların yaşanmasına neden olmaktadır. Göç edilen bölgede ise nüfus kaybı, beyin göçü, sermaye göçü, bölünmüş aile ve akrabalık ilişkileri gibi terk edilen bölge için istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu da beraberinde etkili kentin ve kentlilerin menfaatini koruyan "sivil inisiyatiflerin" oluşmasını engellemekte ya da geciktirmektedir.

- Göçle beraber, nitelikli işgücü de bölgeden göç etmektedir. Bölgede kendi kabiliyetine veya maharetine uygun iş olanakları bulamayan insanlar, en nihayetinde göç etmektedirler.
- Ekonomik sermaye de bölgeden göç etmektedir. Bölgenin geleceğine dair umudu olmayan sermaye sahipleri, tüm yatırımlarını gelecek gördükleri bölgelerde gerçekleştirmektedirler ki, bu da terk edilen bölgede fakirliğin daha da artmasına sebep olmuştur. Tüm bunların neticesinde kamu sektörüne bağımlı bir istihdam alanı ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak bölgede "girişimcilik kültürünün" de oldukça zayıf kalmasına neden olmaktadır.

6. ARAŞTIRMANIN TASARIMI

Araştırmanın; amacı, önemi, kapsamı, yöntemi ve sınırları bu başlık altında incelenmiştir.

6.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın genel amacı bölgede mevcut göç hareketlerine ve sosyo-ekonomik sonuçlarına ilişkin güncel veriler üretecek şekilde saha araştırmaları ve raporların hazırlanmasıdır.

Bu kapsamda yaptığımız araştırma ile TRA 2 bölgesinde son yıllarda yaşanan göçün nedenlerini ve göç eden vatandaşlarımızın gerek kendi istekleri doğrultusunda gerekse devletin çeşitli destekleri yardımıyla geriye dönüş (tersine göç) konusundaki görüşlerini saha araştırmaları ile tespit etmeyi amaçlamaktayız.

Araştırmamızın özel amaçlarını da aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- ✓ TRA 2 bölgesinden yapılan göçü araştırmak,
- ✓ Göçe neden olan etmenleri ekonomik ve sosyal boyutlarıyla araştırmak,
- ✓ İlde göçün azaltılmasına yönelik olarak strateji ve hedefleri belirlemek,
- ✓ Üniversite olarak göç konusunda akademik bir çalışmaya öncülük etmek.

6.2. Araştırmanın Önemi

TRA2 Bölgesindeki göç olgusuna ilişkin bugüne kadar yapılan bilimsel ve akademik nitelikteki çalışmalar bölgeyi bütün olarak kapsayacak nitelikte değildir. Bölgede hem sosyal hem ekonomik nedenlerden kaynaklanan göçün yarattığı sorunların tespiti ve bu sorunlara çözüm bulunmasına dair somut çözüm önerileri yeterli değildir. Ayrıca son yıllarda açıklanan veriler bölgede göçün boyutunu gözler önüne sermektedir. Örneğin, Ankara'da 6-7 Mayıs 2010 tarihlerinde, gerçekleştirilen 19. İstatistik Araştırma Sempozyumunda, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2008 yılı veri tabanı baz alınarak TÜİK ve Hacettepe Üniversitesi'nden 2 uzman tarafından hazırlanan projeksiyon çalışmasında Türkiye'nin 2023 yılı muhtemel il nüfus artışına dair tahminler ortaya konulmuştur. Üç farklı model kullanılarak oluşturulan projeksiyon çalışmasına göre, ülke genelindeki göç eğilimi doğudan batıya doğru artacaktır. Sempozyum kapsamında TRA2 Bölgesi'ne dair önemli verilere de yer verilmiştir.

Tablo 3.1: TRAZ Bölgesi İlleri 2023 Nüfus Projeksiyonları

İLLER	2010	2013	2018	2023
AĞRI	529.263	522.044	502.477	474.444
KARS	302.562	286.295	253.943	215.307
İĞDIR	182.881	180.291	173.562	163.550
ARDAHAN	107.690	100.441	87.273	72.630
TRAZ	1.122.396	1.089.071	1.017.255	925.931
TÜRKİYE	72.698.000	75.065.000	78.825.000	82.293.000

Kaynak: TRAZ Bölgesi İlleri 2023 Nüfus Projeksiyonları, TÜİK, 2010

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı gibi TRAZ Bölgesinde gelecek 10 yıl içinde nüfusun çok ciddi bir şekilde azalacağı görülmektedir. Bu tablonun geri çevrilmesi yönünde atılacak adımların netleşmesi açısından projede yapılacak araştırmalar örnek teşkil edebilecektir. Proje ile yerel ve ulusal politika ve planlara etki edebilecek hedef ve stratejilerin belirlenmesi temel amaçlardandır. Ayrıca göç konusunda yeterli veri bulunmadığı gerçeği de ortadadır. Proje ile elde edilen veriler güvenilirlik ve bilimsellik açısından yine diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da bu konularda çalışmalara başlamaları yönünde zorlayıcı etmen olacaktır.

6.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmamız TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerinden yola çıkılarak TRAZ (Kars, Ağrı, İğdir ve Ardahan) Bölgesinden en çok göçün verildiği sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Kocaeli olmak üzere 5 ilde yapılmıştır. Bu kapsamda Kars, Ağrı, İğdir ve Ağrı ilinden göç edenler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

6.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma tanımlayıcı nitelikte tasarlanmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama yöntemi ankettir. Araştırma anketi oluşturulurken göç nedenleriyle ilgili literatür çalışmaları (Yalçın, 2004; Karahan, 2007; Güllülü vd.1997; Gür ve Ural, 2004) incelenip sorular buna göre oluşturulmuştur. Araştırma anketi hazırlanırken yüz geçerliliği (face validity) açısından uzman görüşü alınmış ve pilot çalışma neticesinde anket sorularının bazıları değiştirilmiş ve yeni sorular eklenerek ankete son şekli verilmiştir.

Ayrıca katılımcılarla yapılan mülakat sonuçları da değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın verilerinin analizinde SPSS 19.0 programı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan testler

frekans analizleri, yüzde analizleri ve çapraz tablolardır. Araştırmanın evrenini 93075 kişi oluşturmaktadır. Bu evreni temsil edecek düzeyde *kolayda örnekleme* yoluyla 3571 gözleme ulaşılmıştır. Bu örnek, %95 güvenilirlik seviyesinde, homojen bir evreni fazlasıyla temsil edecek niteliktedir (Saruhan ve Özdemirci, 2011, s.143-144; Ural ve Kılıç, 2006, s.49). Araştırmanın evreni ve örnekleme aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3.2. Araştırmanın Örnekleme

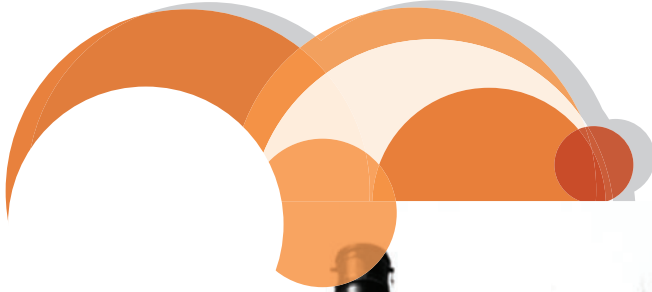
ANKETİN YAPILDIĞI İL	EVREN	GEREKLİ ÖRNEKLEM	ULAŞILAN ÖRNEKLEM
İSTANBUL	50436	138	1944
ANKARA	14293	137	570
İZMİR	12197	137	615
BURSA	8189	136	277
KOCAELİ	7960	136	165
TOPLAM	93075	684	3571

Tablo 3.3. Araştırmanın Örnekleme Özel Bir Bakış (Tra2 Ve Göç Edilen İlk Beş İl)

TRA2 / İLLER	İSTANBUL	ANKARA	İZMİR	BURSA	KOCAELİ	TOPLAM
KARS	542	228	185	185	48	1188
AĞRI	801	226	316	12	10	1365
İĞDIR	350	47	66	10	5	478
ARDAHAN	251	69	48	70	102	540
TOPLAM	1944	570	615	277	165	3571

6.5. Araştırmanın Sınırları

Araştırmadaki zaman ve maliyet kısıtı nedeniyle veriler, 29 Kasım 2011-29 Şubat 2012 tarihleri arasında (3 aylık süre içerisinde) İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Kocaeli olmak üzere 5 ilden toplanmış ve analiz edilmiştir. Veri analizi yapılırken eksik veya boş bırakılan soruları içeren anketler dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla cevapsız sorularla ilgili bir işlem yapılmazken analizler cevap verenler üzerinden yapılmıştır.

7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

7.1. TRAZ'DEN İSTANBUL'A YAPILAN GÖÇ BULGULARI

İstanbul'da toplam 1944 anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

7.1.1. Yaş ile ilgili bulgular

YAŞ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
20 ve altı	170	8,8
21-30	354	18,3
31-40	506	26,1
41-50	466	24,0
50 ve üzeri	442	22,8
TRAZ	1938	100,0

Ankete katılanların %8,8'i 20 ve altında bir yaşta, %18,3'ü 21-30 yaş aralığında, %26,1'i 31-40 yaş aralığında, %24'ü 41-50 yaş aralığında ve %22,8'lik kısmı ise 50 ve üzeri bir yaşta.

7.1.2. Eğitim düzeyi ile ilgili bulgular

EĞİTİM DÜZEYİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Eğitim yok	179	9,3
İlk-Orta	921	47,8
Lise	559	29,0
Üniversite	267	13,9
TRAZ	1926	100,0

Anketin eğitimle ilgili bu sorusuna cevap verenlerin %9,3'ünün okuma-yazmasının olmadığı, %47,8'inin ilköğretim, %29'unun lise, %13,9'unun ise üniversite düzeyinde olduğu görülmektedir.

7.1.3. Göç edilen yılla ilgili bulgular

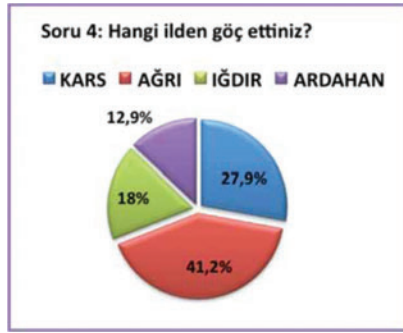
GÖÇ ETME YILINIZ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1980 öncesi	171	8,9
1981-1990	448	23,4
1991-2000	870	45,4
2001-2010	371	19,4
2010 sonrası	55	2,9
TRA2	1915	100,0

TRA2 Bölgesinden İstanbul'a özellikle 1990 sonrası dönemde yaşanan göçün boyutunu ankete verilen cevaplarda da görmek mümkündür. Ankete katılanların %8,9'luk kısmı 1980 öncesinde göç etmişken %23,4'ü 1981-1990 ve en büyük kesim olan %45,4'ü ise 1991-2000 döneminde İstanbul'a göç etmiştir. Ne zaman göç ettiniz sorusuna 2001-2010 dönemi diyenlerin oranı %19,4 iken 2010 sonrası diyenlerin oranı ise %2,9 olmuştur.

7.1.4. Hangi ilden göç ettiniz?

GÖÇ EDİLEN İL	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
KARS	542	27,9
AĞRI	801	41,2
İĞDIR	350	18,0
ARDAHAN	251	12,9
TRAZ	1944	100,0

Anketi cevaplandıranların %27,9'u Kars'tan göç ederken %41,2'si Ağrıdan, %18'i Iğdır'dan ve kalan %12,9'luk kesimi ise Ardahan'dan göç edip İstanbul'a yerleşmiştir.

7.1.5. Aylık geliriniz ne kadardır?

AYLIK GELİR	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1000 altı	337	17,7
1001-2000	707	37,1
2001-3000	618	32,4
3001-5000	206	10,8
5000 üstü	39	2,0
TRAZ	1907	100,0

Ankete katılanlardan 1000 TL ve altında gelire sahip olanlar %17,7 iken %37,1'lik bir kesim 1001-2000 TL'lik bir gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. 2001-3000 TL gelire sahip olanların oranı %32,4, 3001-5000 TL gelire sahibim diyenlerin oranı %10,8 ve 5000 ve üstü bir gelir elde ediyorum diyenlerin oranı ise %2 şeklinde ortaya çıkmıştır.

Oturduğunuz ev kime ait?

EV SAHİPLİĞİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kira	641	33,6
Kendi	1264	66,4
TRAZ	1905	100,0

İstanbul'a göç edip yerleşen TRAZ (Kars, Ağrı, Iğdır ve Ardahan) bölgesindeki vatandaşlardan ankete katılanların %66,4 bir ev sahibi olduğunu belirtirken kirada oturuyorum diyenlerin oranı ise %33,6 olmuştur.

7.1.6. Göç etme nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Ekonomik (İşsizlik, vb)	1725	88,7 ²
2	Eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi)	1050	54,0
3	Akrabalarım buraya göç etiği için	950	48,9
4	Sosyal yaşamın yetersizliği	915	47,1
5	Göç edenlerden gelen olumlu bilgiler	704	36,2

Ankete katılanlara göç etmenize yol açan en önemli 5 nedeni sorduğumuzda ilk sırada %88,7'lik bir oranla ekonomik sebepler öne çıkarken, özellikle çocuklarının geleceğini düşünme noktasında eğitim cevabını verenlerin oranı ise %54 olmuştur. Akrabalarının İstanbul'a göç etmesini yaptığı göçün nedeni olarak görenlerin oranı %48,9 iken sebep olarak göç ettiği yerdeki sosyal yaşamın yetersizliğini dile getirenlerin oranı ise %47,1 olmuştur. Son olarak daha önce göç edenlerden gelen olumlu bilgilerden dolayı göç ettiklerini dile getirenlerin oranı da %36,2 olmuştur. Kısacası İstanbul'a göç eden Karanlı, Ağrılı, İğdirli ve Ardahanlı vatandaşlarımızın en önemli gerekçesi sosyo-ekonomik sebepler olmakla birlikte öncesinde İstanbul'a gelip yerleşen eş-dost akraba gibi yakın çevreden gelen olumlu bilgiler, görüşler ve öneriler de önemli bir göç nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

7.1.6. Göçten önceki durumunuz ile şimdiki durumunuzu karşılaştırdığınızda şimdiki durumunuzda nasıl bir değişiklik oldu?

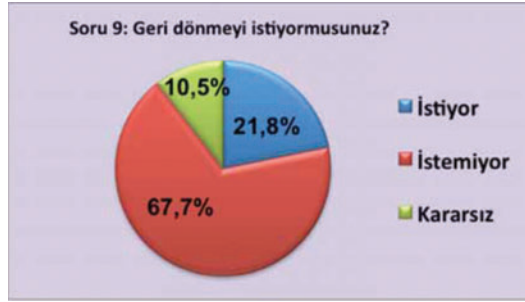
DEĞİŞİM	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Olumlu	1256	66,3
Olumsuz	272	14,3
Kararsız	368	19,4
TRAZ	1896	100,0

İstanbul'a göç etmeden önceki durumunuzla şimdiki durumunuzu kıyasladığınızda nasıl bir değişim oldu sorumuza %66,3'lük bir kesim olumlu yönde değişim oldu derken %14,3'ü olumsuz cevabı vermiş, %19,4'ü ise kararsız kaldıklarını dile getirmiştir.

Geri dönmeyi istiyor musunuz?

CEVAP	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
İstiyor	418	21,8
İstemiyor	1298	67,7
Kararsız	201	10,5
TRA2	1917	100,0

Ankete katılan %67,7'lik büyük bir kesim memleketine geri dönmek istemiyor, %21,8'lik bir kesim ise dönme isteğini dile getirmiş ve %10,5'lik bir kesim de dönüp dönmeme konusunda kararsız olduğunu belirtmiştir.

7.1.7. Geri dönmeyi İSTEME nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleket hasreti çekiyorum	412	21,2
2	Bu şehre uyum sağlayamadım	408	21,0
3	Buradaki gelir düzeyim düşük	358	18,4
4	Memleketimde malım/mülküm var	329	16,9
5	Ailemin memlekette kalması yüzünden	230	11,8

Katılımcıların geri dönmeye bakışını ölçmeye çalıştığımız bu soruya cevap verenlerin %21,2'si memleket hasreti çektikleri için geri dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Memleket hasretinin yanı sıra geldikleri bu şehre yani İstanbul'a uyum sağlayamadıkları için dönmek isteyenlerin oranı ise %21 olmuştur. Düşük gelir düzeyini dönme gerekçesi olarak görenlerin payı %18,4 iken geldikleri yerlerde mal-mülk bırakmaları %16,9 ve ailelerinin orada kalması ise %,11,8 oranında geri dönme gerekçesi olarak dile getirilmiştir.

7.1.8. Geri dönmeyi İSTEMEME nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleketimdeki eğitim koşulları yetersiz	810	41,7
2	Buradaki gelir seviyem yüksek	783	40,3
3	Memleketimin geri kalmışlığı yüzünden	730	37,6
4	Memleketimdeki, sağlık şartları yetersiz	693	35,6
5	Bu şehre uyum sağladım	609	31,3

%41,7'lik bir katılımcı kitlesi memleketteki eğitim koşullarının yetersiz oluşunu geri dönmeyi istememe gerekçesi olarak görmektedir. %40,3'ü ise dönmeme gerekçesi olarak göç ettikleri İstanbul'da gelir seviyelerinin yüksek oluşunu göstermiştir. Memleketim geri kaldığı için dönmek istemiyorum diyenlerin oranı %37,6, memleketimdeki sağlık koşulları yetersiz diyenlerin oranı %35,6 ve bu şehre uyum sağladığım için dönmek istemiyorum diyenlerin oranı ise %31,3 olmuştur.

7.1.8. Devletin size geri dönmek için destek vermesi durumunda geri dönmeyi düşünür müsünüz?

CEVAP	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kesinlikle düşünürüm	356	18,6
Kesinlikle dönmem	1041	54,3
Verilecek desteğe bağlı	395	20,6
Kararsızım	124	6,5
TRAZ	1916	100,0

Katılımcıların %54,3'ü devletin desteği olsa bile kesinlikle geri dönmek istemiyor. Dönmek isteyenlerin oranı %18,6 iken devletin vereceği desteğe bağlı olarak kararımı veririm diyenlerin oranı ise %20,6 olmuştur. Katılımcıların %6,5'lik bir kısmı ise bu konuda kararsız kalmışlardır.

7.1.9. Devlet size hangi ekonomik desteği verirse göç etmek istersiniz?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Hayvan desteği sağlarsa geri dönerim	699	36,0
2	Nakit para desteği sağlarsa geri dönerim	660	34,0
3	Arazi tahsis ederse geri dönerim	525	27,0

Katılımcıların %36'sı hayvan desteğini, %34'ü nakit parayı ve %27'si arazi seçeneğini önemli görüp işaretlemiştir.

7.1.8. Araştırma bulguları arasındaki ilişkiler (Çapraz tablolar)

A. İllere göre GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	142	354	38	534
	%	26,6	66,3	7,1	100,0
AĞRI	N	36	654	102	792
	%	4,5	82,6	12,9	100,0
İĞDIR	N	155	153	36	344
	%	45,1	44,5	10,5	100,0
ARDAHAN	N	85	137	25	247
	%	34,4	55,5	10,1	100,0
TRA2	N	418	1298	201	1917
	%	21,8	67,7	10,5	100,0

İstanbul iline Kars'tan göç edenlerin %66,3'ü, Ağrı'dan göç edenlerin %82,6'sı, Iğdır'dan göç edenlerin %44,5'i, Ardahan'dan göç edenlerin %55,5'i geri dönmeyi istememektedir. Fakat Iğdır ili açısından bakıldığında her ne kadar dönmek istemeyenlerin oranı %44,5 olsa da diğer illerden farklı olarak ankete katılan Iğdırlı vatandaşlarımızın %45,1'i memleketine geri dönmek istiyor. Genel olarak bakıldığında TRA2'den İstanbul'a göç eden vatandaşların (ankete cevap verenlerin) %21,8'i dönmek isterken %67,7'si dönmek istemiyor.

B. illere göre DEVLETİN DESTEĞİ durumunda GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL		KESİNLİKLE DÜŞÜNÜRÜM	KESİNLİKLE DÖNMEM	VERİLECEK DESTEĞE BAĞLI	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	127	279	102	24	532
	%	23,9	52,4	19,2	4,5	100,0
AĞRI	N	31	552	141	70	794
	%	3,9	69,5	17,8	8,8	100,0
İĞDIR	N	118	121	89	18	346
	%	34,1	35,0	25,7	5,2	100,0
ARDAHAN	N	80	89	63	12	244
	%	32,8	25,8	36,5	4,9	100,0
TRAZ	N	356	1041	395	124	1916
	%	18,6	54,3	20,6	6,5	100,0

Devlet desteği olması durumunda bile Kars'tan İstanbul'a göç edenlerin %52,4'ü, Ağrı'dan göç edenlerin %69,5'i, Iğdır'dan göç edenlerin %35'i ve Ardahan'dan göç edenlerin %36,5'i geri dönmeyi istememektedir. TRAZ'nin bütününe baktığımızda devletin desteği olsa bile göç eden vatandaşlarımızın yarısından çoğunun yani %54,3'ünün kesinlikle dönmek istemediğini görebilmekteyiz.

C. illere göre GELİR DÜZEYİ ve GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL	Gelir Düzeyi		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	1000 ve altı	%	38,8	52,7	8,5	100,0
	1001-2000	%	25,2	68,4	6,4	100,0
	2001-3000	%	9,9	84,6	5,5	100,0
	3001 ve üstü	%	9,1	77,3	13,6	100,0
AĞRI	1000 ve altı	%	46,4	25,0	28,6	100,0
	1001-2000	%	11,5	61,6	26,9	100,0
	2001-3000	%	0,5	89,1	10,4	100,0
	3001 ve üstü	%	0	94,6	5,4	100,0
İĞDIR	1000 ve altı	%	61,1	29,6	9,3	100,0
	1001-2000	%	51,6	35,2	13,2	100,0
	2001-3000	%	25,0	67,7	7,3	100,0
	3001 ve üstü	%	27,3	72,7	0	100,0
ARDAHAN	1000 ve altı	%	52,3	43,0	4,7	100,0
	1001-2000	%	28,2	60,2	11,6	100,0
	2001-3000	%	17,9	69,2	12,9	100,0
	3001 ve üstü	%	28,6	71,4	0	100,0
TRAZ	1000 ve altı	%	46,5	44,1	9,4	100,0
	1001-2000	%	29,5	56,9	13,6	100,0
	2001-3000	%	6,9	83,8	9,3	100,0
	3001 ve üstü	%	2,9	91,4	5,7	100,0

- ✓ Kars'tan göç edenlerin 1000 TL ve altında gelire sahip olanların %38,8'i dönmek isterken bu oran gelir seviyesi attıkça düşmektedir. Zira 2001 TL-3000TL geliri olanların %84,6'sı dönmek istemediğini ortaya koymuştur.
- ✓ Ağrı katılımcılarda da aynı durumu gözlemlemek mümkündür. 1000 TL ve altında gelire sahip olanların %46,4'ü dönmek isterken 2001 TL-3000 TL geliri olanların %89,1'i dönmek istemiyor. Bu oran 3001 TL ve üstü gelir seviyesinde %94,6'ya kadar çıkmaktadır.
- ✓ 1000 TL ve altında gelire sahip olan İğdirli katılımcıların %61,1'i dönmek isterken 2001-3000TL geliri olanların %67,7'si dönmek istemiyor. Bu oran 3001 TL ve üstü gelir seviyesinde %72,7'ye kadar çıkmaktadır.
- ✓ Ardahanlı katılımcılardan 1000 TL ve altında gelire sahip olanların %52,3'ü dönmek isterken dönmeyenlerin oranı 2001 TL-3000TL seviyesindeyken %69,2, 3001 TL ve üstü gelir seviyesindeyken de %71,4'e kadar çıkmaktadır.

Genel olarak TRAZ'den İstanbul'a göç etmiş olan katılımcılardan 1000 ve altında bir gelire sahip olanların %46,5'i dönmek isterken gelir seviyeleri arttıkça dönmek istemedikleri ortaya çıkmıştır. Zira dönmek istemeyen %91,4'lük kesimin gelir seviyesine baktığımızda 3001 TL ve üstü bir gelire sahip oldukları görülmektedir.

D. İllere göre KİRA/EV SAHİPLİĞİ ve GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL	EV SAHİPLİĞİ		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	Kira	%	50,8	38,3	10,9	100,0
	Kendi	%	18,8	75,1	6,0	100,0
AĞRI	Kira	%	7,1	78,0	14,9	100,0
	Kendi	%	2,6	86,2	11,2	100,0
İĞDIR	Kira	%	64,1	22,2	13,7	100,0
	Kendi	%	35,0	55,8	9,2	100,0
ARDAHAN	Kira	%	43,1	37,9	19,0	100,0
	Kendi	%	32,8	61,1	6,1	100,0
TRAZ	Kira	%	30,0	55,8	14,2	100,0
	Kendi	%	17,7	73,8	8,5	100,0

- ✓ Kars ilinden göç edenlerden kirada oturanların %50,8'i geri dönmeyi istiyorken, ev sahibi olanların %75.1'i geri dönmeyi istememektedir.
- ✓ Ağrı ilinden göç edenlerden kirada oturanların %78,'i, ev sahibi olanların ise %86.'sı geri dönmeyi istememektedir.
- ✓ Iğdır ilinden göç edenlerden kirada oturanların %64,1'sı geri dönmeyi istiyorken, ev sahibi olanların %55.8'i, geri dönmeyi istememektedir.
- ✓ Ardahan ilinden göç edenlerden kirada oturanların %43,1'si geri dönmeyi istiyorken, ev sahibi olanların %61.1'i, geri dönmeyi istememektedir.

E. illere göre EĞİTİM DÜZEYİ ve GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL	EĞİTİM DURUMU		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	Eğitim yok	%	25,9	64,8	9,3	100,0
	İlk-orta	%	31,0	63,3	5,7	100,0
	Lise	%	12,0	79,5	8,5	100,0
	Üniversite	%	14,8	70,4	14,8	100,0
AĞRI	Eğitim yok	%	20,3	52,7	27,0	100,0
	İlk-orta	%	5,2	70,3	24,5	100,0
	Lise	%	2,6	89,1	8,3	100,0
	Üniversite	%	1,4	94,3	4,3	100,0
IĞDIR	Eğitim yok	%	60,0	33,3	6,7	100,0
	İlk-orta	%	55,1	32,2	12,7	100,0
	Lise	%	19,1	73,4	7,5	100,0
	Üniversite	%	37,5	50,0	12,5	100,0
ARDAHAN	Eğitim yok	%	44,4	44,4	11,2	100,0
	İlk-orta	%	39,7	54,1	6,2	100,0
	Lise	%	25,0	60,0	15,0	100,0
	Üniversite	%	14,3	61,9	23,8	100,0
TRAZ	Eğitim yok	%	31,3	52,3	16,4	100,0
	İlk-orta	%	32,4	56,3	11,3	100,0
	Lise	%	9,3	81,8	8,9	100,0
	Üniversite	%	4,9	87,9	7,2	100,0

- ✓ Kars ilinden göç edenlerden eğitimi olmayanların %64.8'i, ilköğretim mezunlarının %63.3'ü, lise mezunlarının %79.5'i, üniversite mezunlarının %70.4'ü geri dönmeyi istememektedir.
- ✓ Ağrı ilinden göç edenlerden eğitimi olmayanların %52.7'si, ilköğretim mezunlarının %70,3'ü, lise mezunlarının %89.1'i, üniversite mezunlarının %94,3'ü, geri dönmeyi istememektedir.
- ✓ Iğdır ilinden göç edenlerden eğitimi olmayanların %60'ı, ilköğretim mezunlarının %55,1'i geri dönmeyi istiyorken, lise mezunlarının %73.4'ü, üniversite mezunlarının %50,'si, geri dönmeyi istememektedir.
- ✓ Ardahan ilinden göç edenlerden eğitimi olmayanların %44,4'ü geri dönmeyi istiyorken, ilköğretim mezunlarının %54.1'i, lise mezunlarının %60'ı, üniversite mezunlarının %61,9'u, geri dönmeyi istememektedir.
- ✓ Genel olarak TRA2'den her eğitim düzeyinden göç edenlerin yarısından fazlası geri dönmek istemiyor. Hatta eğitim düzeyi lise ve üniversite olunca bu oran %80'lerde seyretmektedir.

İSTANBUL ALAN ARAŞTIRMASININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Kars, özellikle 1990'dan bu yana Batı illerine ciddi oranda göç vermiştir. Çoğunlukla şehir merkezinden kısmen de ilçe ve köylerden Batıya yapılan göçler beraberinde küçük çaplı yeni bir göç furyası başlatmıştır. Kars'tan yapılan göçün sebeplerini araştırmak için yaptığımız mülakatlarda Karslı vatandaşlarımızın memleketleriyle ilgili çeşitli sorunlar yumağını anlatıp her ne kadar İstanbul'dan beklediklerini alamamış olsalar bile yine de buraya göç ettiklerinden dolayı ekonomik olarak kendilerini geçindirebilecek bir düzeye eriştiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak dile getirilen sorun yumağına baktığımızda şu çerçevede ele alınabilecek sorunlar dile getirilmiştir:

- ✓ Gelir dağılımındaki eşitsiz yapıya bağlı olarak işsizlik ve yoksulluğun çok önemli boyutlara ulaşması,
- ✓ İşsizlik ve yoksulluk sorununa bağlı olarak kayıt dışı örgütlenmelerin (özellikle tefecilik) ortaya çıkması,
- ✓ Şehrin sosyo-kültürel olarak geriye gitmesi,
- ✓ En temel belediyeçilik hizmetlerinin bile gerçekleştirilememesi, yol ve su gibi en temel altyapı sorunlarının bile çözülememesi,
- ✓ Şehre gelen/atanan memurların ve eğitimcilerin buraya "sürgün yeri" olarak bakması ve bu bakış açısından hareketle biran önce tayinlerini istemesi veyahut politikacıları devreye sokarak şehirden adeta kaçmaları,
- ✓ Şehre yönelik bu algıdan kaynaklı olarak eğitim alanında da ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Çocuklarımız tam eğitim alacakken veya tam eğitimcilere alışmışken eğitimcilerin bir an önce şehirden kaçma isteği kaliteli bir eğitimi baltalamakta ve öğrenci seçme sınavlarında kentimiz ancak son sıralarda yer bulabilmektedir. Bir yılda 1-2 defa öğretmeni değiştirilen veya en temel derslere bile alanında uzman eğitimciler yerine stajyer, ücretli veya henüz fakülte mezunu öğretmenlerin girmesi eğitim açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır.
- ✓ Bununla birlikte şehirden yapılan göçün temeline baktığımızda sağlık alanında hizmet alamayışımız da etkili olmaktadır. En ufak sağlık sorunumuzda bile, uzman doktorların ve teknik altyapının eksikliğinden dolayı hastaların birçoğu Erzurum'daki hastanelere sevk edilmektedir. Sürekli Erzurum'a sevk edilerek burada hizmet almamız

istenmektedir. Birçok hastamız ambulansa bindirilerek Erzurum'a sevk edilmektedir. Bu sevk esnasında hastaneye yetişmeden yolda ölen insanlar şehrin çarpıcı bir fotoğrafını sergilemektedir. Öte yandan sağlık alanında Erzurum'a olan bu bağımlılık, diğer alanlarda da görülebilmektedir.

Genel olarak söylemek gerekirse İstanbul'a göç etmiş Karslıların göç sebeplerine bakıldığında öncelikle işsizlik, yoksulluk ve geçim sıkıntısı gibi temel ekonomik sebepler göze çarpmakla birlikte kentin sahipsiz bir biçimde kaderine terkedilmiş olması ve adeta gözden çıkarılması da göçe dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Öte yandan uzun zamandır bu bölgede yaşanan göçe sebep olarak öne sürülen "terör" argümanı yapılan görüşmeler de ve yaptığımız anketler de kesinlikle ret edilmiş ve terör konusu Karslılar tarafından bir göç gerekçesi sayılmamıştır. Ekonomik sıkıntıların yanı sıra göç gerekçesi olarak çocuklarının daha iyi eğitim almaları ve sağlık koşullarının yetersiz oluşu görüşmeler esnasında çokça dile getirilen göç gerekçeleri olmuştur.

Ayrıca Kars'tan göç edip İstanbul'a yerleşen vatandaşlarımız, Kars'ın mevcut sosyo-ekonomik durumunun bu haliyle devam etmesi halinde orada kalan akrabalarının da göç edeceklerini belirtmişlerdir. Kentin her yıl gittikçe geriye gittiğini, siyasetçilerin seçim dönemleri dışında asla kente uğramadığı, kentte insanca yaşamının asgari koşullarının dahi sağlanamadığı ve bu yüzden de geriye dönme konusunda oldukça isteksiz olduklarını dile getirmişlerdir. Zira memlekete dönmeleri için memleketin içinde bulunduğu mevcut durum onların umut ve beklentilerine cevap verecek düzeyin çok çok altındadır.

Ardahan'lı vatandaşlarımızla yaptığımız yüz yüze görüşmelerde de benzer sorunların dile getirildiği görülmüştür. Ardahan'ın kaderine terkedildiği, ekonomik bir kısır döngü içinde olduğu ve işsizlikten bunalan genç nüfusun şehri terk ettiği, kalanlarınsa şehir ekonomisine katkı sağlayamayacak olan yaşlı nüfustan oluştuğunu dile getirmişlerdir. İstanbul'a göç eden Ardahanlıların yoğun bir şekilde Avcılar, Esenyurt ve Sefaköy ilçelerine yerleştikleri de göze çarpan bir diğer ayrıntı olmuştur. Hatta Esenyurt'a yapılan göçün boyutları bir Ardahanlının Esenyurt Belediye Başkan yardımcılığına yükselmesi noktasına ulaşmış durumdadır. Söz konusu ilçede araştırmamız esnasında göze çarpan önemli bir ayrıntı da şu ki; Ardahan'dan işsizlikten dolayı göç edip gelen vatandaşlarımızın önemli bir kısmı burada da işsizliğin pençesine düştükleri için kahvehaneler tıklım tıklım dolmaktadır. Aynı cadde üzerinde Gölelilere ait aynı köyden iki kahvehaneye rastlamamız olayın boyutlarını açıkça gözler önüne serdi

Öte yandan sorun alanlarının tespiti için Göleli vatandaşlarımızla yaptığımız görüşmelerde önemli bir kısmının bölgedeki süt alımlarında devlete ait kurumların aktif rol oynaması gerektiği şeklindeki talepleriyle karşılaştık. Şöyle ki; yereldeki tüccarların köylünün paraya ihtiyaç duyduğu ve sıkıntılı olduğu kış mevsiminde kendilerine toplu bir para ödeyerek yaz boyunca elde edecekleri mahsulü/sütü çok düşük ücretlerle satın aldığı şeklindeki şikâyetleriyle karşılaştık. Çözüm olarak devlete ait mandıraları işaret eden vatandaşlar ancak bu yolla tüccarların pençesinden kurtulacaklarını dile getirmektedirler. Devletin vereceği destek konusunda ise sigortalı bir iş ön plana çıkmakla birlikte barınma ihtiyacının karşılanması da geriye dönüşte etkili olabilecek başka bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ardahan'dan yapılan göçe dair ekonomik sorunların yanı sıra özellikle Hanak ve Damal ilçelerinden yapılan göçün ayrıntıları bizi farklı noktalara götürdü. Yapılan mülakatlarda diğer ilçelere kıyasla eğitim seviyesinin yüksekliği göze çarpan bu ilçe sakinleri kendi göç hikâyelerinin özellikle devletin bilinçli politikaları sonucu gerçekleştiğini dile getirdiler.

Şöyle ki, özellikle 1980'den sonra ekonomik durumlarının yerinde olmasına rağmen eğitilmiş insanların zorunlu bir göçe maruz kaldıklarını, bilinçli ve zorunlu olarak kentten sürgün edildiklerini önemle vurgulamışlardır. Görüştüğümüz kişiler, tersine göç konusundaki eğilimlerini "Ardahan'ın ekonomik geri kalmışlığının yanı sıra özellikle eğitim alanındaki çöküşü bizi memleketimize geri dönme konusunda cezbetmediği için devlet desteği olsa bile dönmek istemiyoruz" şeklindeki ifadelerle bize kısaca özetlediler. Eğitim ve gelir seviyesi nispeten düşük kesimlerin geriye dönme konusundaki isteksiz tutumlarının sebebinin de yine bir vatandaşımızın "*büyük şehirde tutunamadı, geri geldi*" şeklindeki ifadesinden rahatlıkla anlamamız mümkündür.

Iğdır'dan göç eden vatandaşlarımızın göç sebepleri her ne kadar Kars ve Ardahanlı vatandaşlarımızdan farksız olsa da Iğdırlıların geriye dönme konusunda oldukça istekli olduğu hatta devletin geriye dönme konusunda destek sağlaması halinde bu isteğin yakın zamanda meyvesini bile vereceği dile getirilmiştir. Zira görüştüğümüz Iğdırlı vatandaşlar son 5-6 sene içinde Iğdır'ın bir cazibe merkezi olduğu, devletin desteğiyle daha da gelişeceğini ve bu gelişme hızıyla giderse tersine göçün rahatlıkla yaşanabileceği bir kentin ortaya çıktığını dile getirmişlerdir. Öte yandan İstanbul'a özellikle yaz aylarında gelip inşaat işlerinde çalışan fakat kışın işsiz kaldıkları için kahvehaneler de boş oturan önemli bir kesimin varlığına da şahit olduk. Bu kişiler de de Iğdır'a geri dönme konusunda oldukça iyimser bir eğilim hissedilmiştir. Iğdır'ın göç veren konumunun artık değiştiğini ve göç alan

bir kent haline geldiğini bu yüzden kendilerinin de yakın zamanda geri döneceğini dile getirenlerin sayısı da azımsanmayacak derecededir.

Ağrı iliyle ilgili alan çalışması daha çok gettolardaki mahallelerde dost, akraba, hemşeri ve tanıdık olmak gibi sebeplerle bir araya gelmiş Ağrılıların oluşturdukları dernek, lokal ve hemşeri kahvehaneleri gibi ortak yaşam alanları olarak adlandırılabilir. Bilinmeyen yerlerde ve çeşitli açık ve kapalı pazar işyerlerinde ve nadiren de referanslar yoluyla meskenlerde yapılmıştır. Göç etmiş bireyler ve ailelerle yapılan birebir görüşmelerde aşağıda çeşitli bölümler halinde kısaca belirtilen hususlar dile getirilmiştir.

- Genel olarak denekler anketlere cevap verme konusunda endişeli ve çekingen bir tavır sergilediler. Bunun da acaba fişleniyor muyum, bir pazarlama taktiği olarak bu bir ticari ön çalışma mı, devletin bir gözetleme ve kontrol çalışması mı, vergilendirmeye temel oluşturacak bir gizli çalışma mı, habersizce benim bilgilerimi dolaylı yollarla elde edip istemediğim yerlere (derneklere, siyasi partilere vb.) üye etme veya kaydetme çalışması mı gibi çeşitli nedenler ile dile getirdiler. Bu yüzden de denek bulma konusunda çok büyük zorluklar yaşandı. Özellikle hemşeri referansları vasıtasıyla anketörlere güven duymaları sağlanarak bu zorluklar aşılma çalışılmıştır.
- Denekler sorulara cevap verme sürecinde genelde gelir ve refah düzeyi ile ilgili sorularda samimiyetten uzak ve görece daha düşük rakamlar telaffuz ederek cevaplama eğilimi içinde oldular. Yaşam biçimi ile gelir seviyesi arasında orantısız (bence vergisel boyut endişesiyle) rakamlar belirtildi.
- Demografik sorularda genelde göç ettikleri köyleri belirtmekten kaçındılar. Özellikle de terör, töre ve kan davası seçeneklerini işaretleyenler ya il merkezini ya da ilçe merkezlerini sadece belirttiler. Genelde dile de getirildiği gibi bunun sebebinin de yerim tespit edilmesin kaygısı olduğunu sanıyorum.
- Göç etme sebepleri arasındaki terör şıkkını işaretlemek isteyenlerin bir kısmının hangi terör? tek yönlü bir terör mü? sizin buradaki terör tanımlamanız kime göre bir tanımladır? vb. gibi itiraz içeren sorulara ve sorgulamalarına maruz kalındı. Böyle düşünen bireylerin büyük bir kısmının diğer seçeneğini işaretledikleri gözlenmiştir.
- Etnik unsur bakımından gerideki Ağrı'ya özlem duyma ve yatırım yapmayı düşünme açısından birey profillerine bakıldığında genel nüfus itibarıyla Ağrı'dan azınlık olma hissi

ile göç etmiş olanlarda geriye dönüşe ve doğduğu yere romantik de olsa özlem duyma konusunda katı bir olumsuzluk gözlenmiştir.

- Yaşlı diyebileceğimiz bireylerde bir memleket özlemi ve büyük şehre özlem duygusu hakim. Orta yaşlılarda ekonomik sebeplerle ve gelecek endişesiyle bir hayatta kalma mücadelesi verme nedeniyle, büyük şehrin bir fırsat olduğu düşüncesi görüldü. Özellikle İstanbul doğumlu gençlerde daha baskın olmak üzere, genç nesillerde bir 'İstanbul olma aidiyeti' görülüyor ve adeta benimsenmiş bir ön kabul ile geri kalmış Ağrı'ya dönmenin kendisi için bir eski ağırlıym' dan öte bir anlamının olmadığı sıklıkla dile getirilmiştir.
- Genç nesil dışındaki kadın ve erkek deneklerde, kadın deneklerin erkek deneklere oranla memleket özlemini daha baskın olarak hissettikleri dikkatimizi çekmiştir.
- İstemediği halde terör, töre ve kan davası gibi sebeplerin zorlaması ile göç etmiş bireylerin geriye dönüşe esasta meyilli oldukları fakat can ve mal güvenliğinin garantiye alınamayacağı gerekçesiyle, kesinlikle geri dönmem şıkkını işaretledikleri görülmüştür.
- Görece daha iyi ekonomik şartlara sahip olanların yaşadıkları ortamdan memnun oldukları gözlenmiştir.
- Yaşadıkları bölgeler itibarıyla akrabalık-yakınlık-aynı aşirete mensup olmak gibi sebeplerle toplu ve birbirine yakın olarak ikamet ettikleri görülmüştür.
- Eleşkirt, Patnos ve Doğubayazıt başta olmak üzere nispeten Alıncısının bol olduğu ilçelerden göç edenlerin diğerlerine oranla göç sebebi olarak ekonomik sebepler şıkkını işaretledikleri ve Ağırlılık aidiyeti duygusunun daha düşük olduğu gözlenmiştir.
- İnşaat işçisi, ücretli, maaşlı, gündelikçi gibi işlerde çalışanların yaşadıkları ortamdan memnun olmadıkları ve geriye dönüş için şartlar oluşturulursa(terör, kan davası, ekonomik, sosyal olumsuzluklar vs. bağlı etmenlerin ortadan kaldırılması gibi) geriye dönüşe sıcak baktıkları görülmüştür.
- Kendi işinin sahibi olmuş bireylerde kurulu tezgahım varken neden geriye döneyim ki, tarzı bir yaklaşım mevcuttur.

7.2. TRA2'DEN ANKARA'YA YAPILAN GÖÇ BULGULARI

Ankara'da toplam 570 anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

7.2.1. Yaş ile ilgili bulgular

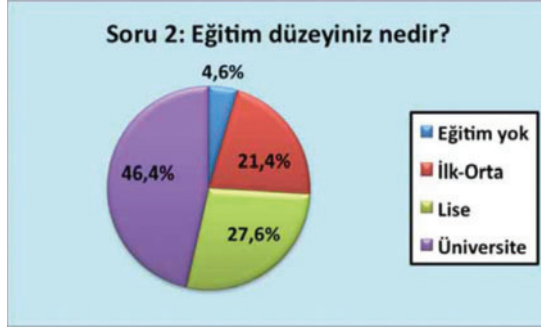
YAŞ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
20 ve altı	20	3,5
21-30	51	9,0
31-40	93	16,3
41-50	128	22,5
50 ve üzeri	277	48,7
TRA2	569	100,0

Ankete katılanların %3,5'i 20 ve altında bir yaşta, %9'u 21-30 yaş aralığında, %16,3'ü 31-40 yaş aralığında, %22,5'i 41-50 yaş aralığında ve %48,7'lik kısmı ise 50 ve üzeri bir yaşta'dır.

7.2.2. Eğitim düzeyi ile ilgili bulgular

EĞİTİM DÜZEYİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Eğitim yok	26	4,6
İlk-Orta	120	21,4
Lise	155	27,6
Üniversite	261	46,4
TRA2	562	100,0

Ankete katılanların %4,6'sının eğitimi yok, %21,4'ü ilk-ortaokul mezunu, %27,6'sı lise mezunu, %46,4'ü üniversite mezunudur. Ankete katılanların %4,6'sının eğitimi yok, %21,4'ü ilk-ortaokul mezunu, %27,6'sı lise mezunu, %46,4'ü üniversite mezunudur. Ankara İli'ne göç eden katılımcıların %50'ye yakınının üniversite mezunu olması, bölgenin eğitim düzeyi dikkate alındığında normal bir sonuç olarak görülmeyebilir. Ancak, anketler daha çok bölge insanının kurmuş oldukları "Hemşehir (hemşeri) Dernekler"inde yapıldığından, ve bu derneklerin de büyük ölçüde eğitilmiş insanlar öncülüğünde kurulup devam ettirildiği düşünüldüğünde böyle bir sonucun çıkması normaldir. Ayrıca Ankara'ya yapılan göçün, araştırmanın başında daha çok 1980 sonrası göç dalgası olarak ifade edilen ve bölgenin o dönemdeki mevcut yönetim anlayışıyla problemli olduğu düşünülen eğitilmiş insanının zorunlu bir göçe tabi tutulması da bu sonucun en önemli göstergesidir.

7.2.3. Göç edilen yıla ilgili bulgular

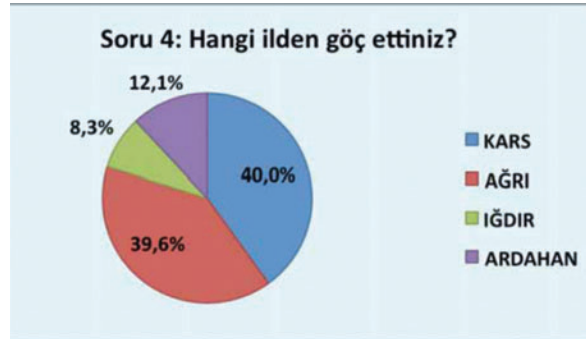
Göç etme yılınız	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1980 öncesi	231	42,5
1981-1990	134	24,6
1991-2000	104	19,1
2001-2010	71	13,1
2010 sonrası	4	0,7
TRAZ	544	100,0

Ankete katılanların %42,5'i 1980 öncesi, %24,6'sı 1981-1990 arası, %19,1'i 1991-2000 arası, %13,1'i 2001-2010 arasında, %0,7'si ise 2010 yılı sonrasında göç etmiştir.

7.2.4. Hangi ilden göç ettiniz?

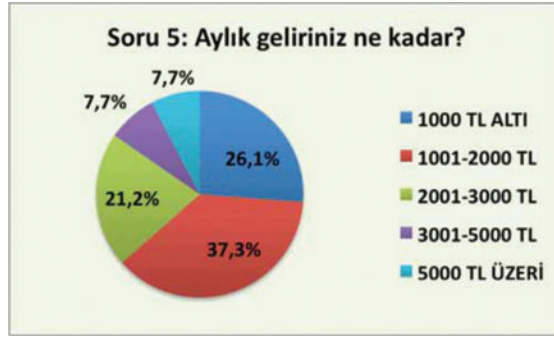
GÖÇ EDİLEN İL	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
KARS	228	40,0
AĞRI	226	39,6
IĞDIR	47	8,3
ARDAHAN	69	12,1
TRA2	570	100,0

Ankete katılanların %40,0'ı Kars ilinden, %39,6'sı Ağrı ilinden, %8,3'ü Iğdır ilinden ve %12,1'i Ardahan ilinden göç etmiştir. Verilere bakıldığında, illerin nüfuslarına orantılı bir dağılımın olduğu görülmektedir.

7.2.5. Aylık geliriniz ne kadardır?

AYLIK GELİR	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1000 TL ALTI	140	26,1
1001-2000 TL	199	37,3
2001-3000 TL	113	21,2
3001-5000 TL	41	7,7
5000 TL ÜZERİ	41	7,7
TRAZ	534	100,0

Ankete katılanların %26,1'i 1000 TL ve altı, %37,3'ü 1001-2000 TL arası, %21,2'si 2001-3000 TL arası, %7,7'si 3000-5000 TL arası ve %7,7'si 5000 TL ve üzeri gelire sahiptir.

7.2.6. Oturduğunuz ev kime ait?

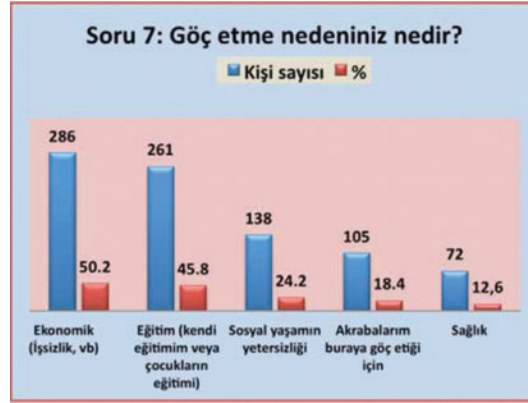
EV SAHİPLİĞİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
KİRA	221	42,6
KENDİ	298	57,4
TRAZ	519	100,0

Ankete katılanların %42,6'sı kirada, %57,4'ü kendi evinde oturduklarını belirtmişlerdir.

7.2.7. Göç etme nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Ekonomik (İşsizlik, vb)	286	50,2
2	Eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi)	261	45,8
3	Sosyal yaşamın yetersizliği	138	24,2
4	Akrabalarım buraya göç ettiği için	105	18,4
5	Sağlık	72	12,2

Ankete katılanların %50,2'si ekonomik, %45,8'i eğitim için, %24,2'si sosyal yaşamın yetersizliği, %18,4'ü akrabalarının buraya göç ettiği için, %12,6'sı ise sağlık nedenleriyle göç ettiklerini belirtmişlerdir.

7.2.8. Göçten önceki durumunuz ile şimdiki durumunuzu karşılaştırdığınızda şimdiki durumunuzda nasıl bir değişiklik oldu?

DEĞİŞİM	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
OLUMLU	364	69,6
OLUMSUZ	101	19,3
KARARSIZ	58	11,1
TRA2	523	100,0

Ankete katılanların göçten önceki durumları ile şimdiki durumlarını karşılaştırdığımızda şimdiki durumlarında olumlu değişim oldu diyenlerin oranı %69,6, olumsuz değişiklik oldu diyenler %19,3 ve kararsızım diyenlerin oranı ise %11,1 olmuştur.

7.2.9. Geri dönmeyi istiyor musunuz?

GERİ DÖNMEYİ İSTEME	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
İSTİYOR	144	26,2
İSTEMİYOR	341	62,1
KARARSIZ	64	11,6
TRAZ	549	100,0

Ankete katılanların %26,2'si geri dönmeyi isterken, %62,1'i geri dönmeyi istememekte, %11,7'si ise bu konuda karar veremediklerini belirtmişlerdir.

7.2.10. Geri dönmeyi isteme nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleket hasreti çekiyorum	128	22,5
2	Bu şehre uyum sağlayamadım	80	14,0
3	Buradaki gelir düzeyim düşük	75	13,2
4	Memleketimde malım/mülküm var	67	11,8
5	Ailemin memlekette kalması yüzünden	54	9,5

Ankete katılanlar, geri dönmeyi isteme nedenlerine ilişkin soruya %22,5'i memleket hasreti çekiyorum, %14'ü bu şehre uyum sağlayamadım, %13,2'si buradaki gelir düzeyim düşük, %11,8'i memleketimde malım/mülküm var, %9,5'i ise ailemin memlekette kalması yüzünden geri dönmeyi istiyorum şeklinde cevap vermişlerdir.

7.2.11. Geri dönmeyi istememe nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Eşim ve çocuklarım istemediği için	230	40,4
2	Bu şehre uyum sağladım	228	40,0
3	Memleketimdeki eğitim koşulları yetersiz	202	35,4
4	Buradaki gelir seviyem yüksek	201	35,3
5	Memleketimdeki sosyal ve kültürel hayat yetersiz olduğu için	186	32,6

Geri dönmeyi istememe nedenini belirlemeye yönelik soruya ankete katılanların; %40,4'ü eşim ve çocuklarım istemediği için, %40'ı bu şehre uyum sağladım, %35,4'ü memleketimde eğitim koşulları yetersiz, %35,3'ü buradaki gelir seviyem yüksek, %32,6'sı ise memleketimde sosyal ve kültürel hayat yetersizlerinden dolayı geri dönmeyi istemediklerini belirtmişlerdir.

7.2.12. Devlet size destek verirse geri dönmeyi düşünür müsünüz?

GERİ DÖNMİYİ İSTEME	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
KESİNLİKLE DÜŞÜNÜRÜM	110	21,1
KESİNLİKLE DÖNMEM	270	51,7
VERİLECEK DESTEĞE BAĞLI	96	18,4
KARARSIZIM	46	8,8
TRA2	522	100,0

Ankete katılanların %21,1'i devlet destek verdiği takdirde geri dönmeyi kesinlikle düşünürüm, %51,7'si kesinlikle dönmem, %18,4'ü verilecek desteğe bağlı cevabını vermişken, %8,8'i ise kararsızım şeklinde cevap vermişlerdir.

7.2.13. Devlet sizde destek verirse geri dönmeyi düşünür müsünüz?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Nakit para desteği sağlarsa geri dönerim	170	29,8
2	Hayvan desteği sağlarsa geri dönerim	138	24,2
3	İşyeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse geri dönerim	131	23,0

Ankete katılanların %29,8'i devlet nakit para desteği sağlarsa geri dönerim, %24,2'si hayvan desteği sağlarsa geri dönerim, %23'ü işyeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse geri dönerim şeklinde cevap vermişlerdir.

7.2.14. Araştırma Bulguları Arasındaki ilişkiler (Çapraz Tablolar)

A. İllere Göre Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	82	103	30	215
	%	38,1%	47,9%	14,0%	100,0%
AĞRI	N	29	183	11	223
	%	13,0%	82,1%	4,9%	100,0%
IĞDIR	N	19	21	5	45
	%	42,2%	46,7%	11,1%	100,0%
ARDAHAN	N	14	34	18	66
	%	21,2%	51,5%	27,3%	100,0%
TRAZ	N	144	341	64	549
	%	26,2%	62,1%	11,7%	100,0%

Ankete katılanların geri dönme isteğinin illere göre dağılımı incelendiğinde; Kars ilinden göç eden katılımcıların %38,1'i, Ağrı ilinden göç eden katılımcıların %13'ü, Iğdır ilinden göç eden katılımcıların %42,2'si ve Ardahan ilinden göç eden katılımcıların %21,2'si kesinlikle geri dönmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Fakat bir bütün olarak tablo incelendiğinde geri dönmeyi istememe oranları daha yüksektir.

Genel olarak TRA2 bölgesinden (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan) göç edenlerden ankete katılanların %26,2'si geri dönmeyi istediklerini belirtirken, %62,1'i istemediklerini belirtmiştir.

B. İllere Göre Devletin Desteği Durumunda Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL		KESİNLİKLE DÜŞÜNÜRÜM	KESİNLİKLE DÖNMEM	VERİLECEK DESTEĞE BAĞLI	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	62	66	54	18	200
	%	31,0%	33,0%	27,0%	9,0%	100,0%
AĞRI	N	25	166	14	8	213
	%	11,7%	77,9%	6,6%	3,8%	100,0%
İĞDIR	N	13	15	10	6	44
	%	29,5%	34,1%	22,7%	13,6%	100,0%
ARDAHAN	N	10	23	18	14	65
	%	15,4%	35,4%	27,7%	21,5%	100,0%
TRA2	N	110	270	96	46	522
	%	21,1%	51,7%	18,4%	8,8%	100,0%

Ankete katılanların devletin desteği durumunda geri dönmeyi isteme durumunun illere göre dağılımı incelendiğinde; Kars ilinden göç eden katılımcıların %31'i, Ağrı ilinden göç eden katılımcıların %11,7'si, Iğdır ilinden göç eden katılımcıların %29,5'i ve Ardahan ilinden göç eden katılımcıların %15,4'ü kesinlikle geri dönmek istediklerini belirtmişlerdir.

Genel olarak TRA2 bölgesinden (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan) göç edenlerden ankete katılanların devlet desteği durumunda %21,1'i geri dönmeyi kesinlikle düşünürüm, %51,7'si kesinlikle dönmem, %18,4'ü verilecek desteğe bağlı şekilde cevap vermişlerdir.

C. illere Göre Gelir Düzeyi ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL			İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	1000 ve altı	%	67,2%	22,4%	10,3%	100,0
	1001-2000	%	31,9%	51,1%	17,0%	100,0
	2001-3000	%	22,2%	72,2%	5,6%	100,0
	3001 ve üstü	%	,0%	80,0%	20,0%	100,0
AĞRI	1000 ve altı	%	36,0%	56,0%	8,0%	100,0
	1001-2000	%	6,2%	87,7%	6,2%	100,0
	2001-3000	%	3,6%	94,5%	1,8%	100,0
	3001 ve üstü	%	12,5%	85,0%	2,5%	100,0
İĞDIR	1000 ve altı	%	66,7%	33,3%	,0%	100,0
	1001-2000	%	35,7%	35,7%	28,6%	100,0
	2001-3000	%	41,7%	58,3%	,0%	100,0
	3001 ve üstü	%	,0%	80,0%	20,0%	100,0
ARDAHAN	1000 ve altı	%	33,3%	33,3%	33,3%	100,0
	1001-2000	%	33,3%	50,0%	16,7%	100,0
	2001-3000	%	11,5%	50,0%	38,5%	100,0
	3001 ve üstü	%	10,0%	80,0%	10,0%	100,0
TRAZ	1000 ve altı	%	52,3%	37,1%	10,6%	100,0
	1001-2000	%	23,6%	62,3%	14,1%	100,0
	2001-3000	%	12,6%	76,6%	10,8%	100,0
	3001 ve üstü	%	7,5%	82,5%	10,0%	100,0

Ankete katılanların gelir düzeyi ve geri dönmeyi isteme durumu incelendiğinde;

- Kars ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubunun %67,2 ile 1000 ve altı gelir düzeyinde olanların,
- Ağrı ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubunun %36,0 ile 1000 ve altı gelir düzeyinde bulunanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.
- Iğdır ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubunun %67 ile 1000 ve altı gelir düzeyinde bulunanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.
- Ardahan ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubunun %33,3'lük oranlar ile 1000 ve altı gelir grubu ile 1001 ve 2000 arası gelir düzeyinde bulunanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.

Genel olarak TRA2 bölgesinden (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan) göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubu %52,3'lük oranla 1000 ve altı olanlardan, geri dönmeyi isteme oranları en düşük olan grup ise %7,5'i ile 3001 ve üstü gelire sahip olanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.

D. illere Göre Kira/Ev sahipliği ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL			İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	Kira	%	57,1%	27,5%	15,4%	100,0
	Kendi	%	19,2%	68,7%	12,1%	100,0
AĞRI	Kira	%	21,5%	72,2%	6,3%	100,0
	Kendi	%	8,5%	88,5%	3,1%	100,0
İĞDIR	Kira	%	57,1%	42,9%	,0%	100,0
	Kendi	%	26,3%	52,6%	21,1%	100,0
ARDAHAN	Kira	%	23,8%	47,6%	28,6%	100,0
	Kendi	%	17,1%	63,4%	19,5%	100,0
TRA2	Kira	%	40,6%	45,8%	13,7%	100,0
	Kendi	%	14,5%	75,8%	9,7%	100,0

Ankete Katılanların illere göre kira/ev sahipliği ve geri dönmeyi isteme durumu incelendiğinde;

- Kars ilinden göç edenlerden ankete katılanların; kirada oturanların %57,1'i kendi evinde oturanların ise %19,2'si geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir. Buna karşın kendi evinde oturanların %68,7'si dönmeyi istememektedir.
- Ağrı ilinden göç edenlerden ankete katılanların; kirada oturanların %21,5'i geri dönmeyi istediklerini, Kendi evinde oturanların ise %8,5'i geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir. Yani göç edip giden Ağrılılar kirada da otursa kendi evi de olsa geri dönmeyi istemiyorlar diyebiliriz.
- Iğdır ilinden göç edenlerden ankete katılanların; Kirada oturanların %57,1'i geri dönmeyi istediklerini, Kendi evinde oturanların ise %26,3'ü geri dönmeyi istediklerini fakat %52,6'sı dönmeyi istemediklerini belirtmişlerdir.
- Ardahan ilinden göç edenlerden ankete katılanların kirada oturanların (47,6%) ve ev sahibi olanların (63,4%) büyük çoğunluğu geri dönmeyi istemiyor.

Genel olarak TRA2 bölgesinden (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan) göç edenlerden ankete katılanların kirada oturanlar %40,6'sı geri dönmeyi istediklerini, %45,8'i geri dönmeyi istemediklerini, Kendi evinde oturanlar ise %14,5'i geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

E. İllere Göre Eğitim Düzeyi ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL			İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	İlk-orta	%	58,5%	24,4%	17,1%	100,0
	Lise	%	40,4%	50,9%	8,8%	100,0
	Üniversite	%	10,1%	76,8%	13,0%	100,0
AĞRI	İlk-orta	%	34,4%	53,1%	12,5%	100,0
	Lise	%	14,0%	82,0%	4,0%	100,0
	Üniversite	%	7,8%	88,7%	3,5%	100,0
IĞDIR	İlk-orta	%	85,7%	14,3%	,0%	100,0
	Lise	%	44,4%	38,9%	16,7%	100,0
	Üniversite	%	25,0%	65,0%	10,0%	100,0
ARDAHAN	İlk-orta	%	31,6%	36,8%	31,6%	100,0
	Lise	%	13,6%	50,0%	36,4%	100,0
	Üniversite	%	20,0%	64,0%	16,0%	100,0
TRAZ	İlk-orta	%	50,7%	32,1%	17,1%	100,0
	Lise	%	27,9%	59,9%	12,2%	100,0
	Üniversite	%	11,0%	81,2%	7,8%	100,0

Ankete Katılanların illere göre eğitim düzeyi ve geri dönmeyi isteme durumu incelendiğinde;

- Kars ilinden göç edenlerden ankete katılanların eğitim durumu İlk-orta düzeyinde olanların %58,5'i, Lise düzeyinde olanların %40,4'ü ve Üniversite düzeyinde olanların ise %10,1'i geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.
- Ağrı ilinden göç edenlerden ankete katılanların eğitim durumu İlk-orta düzeyinde olanların %34,4'ü, Lise düzeyinde olanların %14'ü ve Üniversite düzeyinde olanların ise %7,8'i geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.
- Iğdır ilinden göç edenlerden ankete katılanların eğitim durumu İlk-orta düzeyinde olanların %85,7'si, Lise düzeyinde olanların %44,4'ü ve Üniversite düzeyinde olanların ise %25,0'ı geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.
- Ardahan ilinden göç edenlerden ankete katılanların eğitim durumu İlk-orta düzeyinde olanların %31,6'sı, Lise düzeyinde olanların %13,6'sı ve Üniversite düzeyinde olanların ise %20'si geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

Genel olarak TRAZ bölgesinden (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan) göç edenlerden ankete katılanların eğitim durumu İlk-orta düzeyinde olanların %50,7'si geri dönmeyi istediklerini, Lise düzeyinde olanların %27,9'u istiyor ve Üniversite düzeyinde olanların ise %11'i geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

ANKARA ALAN ARAŞTIRMASININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Kars'tan yapılan göçün sebeplerini araştırmak için yaptığımız mülakatlarda Kars'tan özellikle 1980-84 arası dönemde birinci göç dalgası olarak ifade edilen daha çok eğitilmiş insanların zorunlu olarak Ankara ve diğer batı bölgelerine göç ettirildiği anlaşılmıştır. Ekonomik ve diğer sosyal nedenlerle yapılan göçün 1980 öncesi dönemle başladığı ve 1980 sonrası dönemde ise, terörle birlikte katlanarak devam ettiği görülmektedir. Genel olarak dile getirilen sorunlar; işsizlik ve yoksulluğun çok önemli boyutlara ulaşması, şehrin sosyo-kültürel olarak geriye gitmesi, eğitim ve sağlık sorunları, şehrin kamuda çalışanların adeta bir sürgün yeri olarak görülmesi, özellikle bölgede yol, su ve alt yapı sorunlarının çok yetersiz olması şeklinde ortaya çıkmıştır. Kısacası Karslılar'ın göç sebeplerine bakıldığında öncelikle işsizlik, yoksulluk ve geçim sıkıntısı gibi temel ekonomik sebepler göze çarpmakla birlikte, şehrin merkezi yönetim tarafından kaderine terk edilmiş olması anlayışı öne çıkmaktadır. Kars'ta terör nedeniyle göç etme konusuyla ilgili önemli sayılabilecek bir oran tespit edilmemiştir. Ekonomik sıkıntıların yanı sıra göç gerekçesi olarak çocuklarının daha iyi eğitim almaları ve sağlık koşullarının yetersiz oluşu görüşmeler esnasında çokça dile getirilen göç gerekçeleri olmuştur.

Ardahan'lı olup araştırma anketini cevaplandıran ve kendileriyle yüz yüze görüşmeler de yapılan katılımcılar, benzer sorunları dile getirdiği görülmüştür. Ardahan'ın kaderine terk edildiği, ekonomik bir kısır döngü içinde olduğu ve işsizlikten bunalan genç nüfusun şehri terk ettiği, kalanlarınsa şehir ekonomisine katkı sağlayamayacak olan yaşlı nüfustan oluştuğunu dile getirmişlerdir. Ankara'ya göç eden Ardahanlı'lar az sayıda olmakla birlikte yoğun bir şekilde Keçiören ve Etimesgut ilçelerine yerleştikleri de göze çarpan bir diğer ayrıntı olmuştur. Araştırma esnasında Ankara'ya göç eden Ardahanlı'ların çoğunlukla vasıfsız işlerde veya inşaat işçisi olarak çalıştığı tespit edilmiştir.

Görüşüğümüz kişiler, tersine göç konusunda pek istekli olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşlerine neden olarak da Ardahan'ın ekonomik geri kalmışlığının yanı sıra özellikle eğitim alanındaki kötü durum ifade edilmiştir. Dolayısıyla Devlet desteği olsa bile dönmek istememektedirler.

Iğdır'dan göç eden vatandaşlarımızın göç sebepleri diğer illerle benzer olsa da; onlardan farklı olarak, geriye dönme konusunda oldukça istekli oldukları hatta devletin geriye dönme konusunda destek sağlaması halinde bu isteğin yakın zamanda meyvesini bile vereceği görülmüştür. Burada Iğdır'ın il olduktan sonra göstermiş olduğu gelişme trendinin etkili olduğu gözlenmiştir. Kendileriyle görüşülen Iğdırlı'lar son yıllarda Iğdır'ın bir cazibe merkezi

olduğu, devletin desteğiyle daha da gelişeceğini ve bu gelişme hızıyla giderse tersine göçün rahatlıkla yaşanabileceği bir kentin ortaya çıktığını dile getirmişlerdir.

Ağrı iliyle ilgili alan çalışması daha çok Ağrı'lıların oluşturdukları dernek, lokal ve hemşeri kahvehaneleri gibi ortak yaşam alanları olarak adlandırılabilinecek yerlerde ve çeşitli açık ve kapalı pazar işyerlerinde ve nadiren de referanslar yoluyla meskenlerde yapılmıştır. Göç etmiş bireyler ve ailelerle yapılan birebir görüşmelerde aşağıda ifade edilecek hususlar gözlenmiştir.

Yaşam biçimi ile gelir seviyesi arasında orantısız (bence vergisel boyut endişesiyle) rakamlar belirtilmiştir. Özellikle derneklerde görüşülen kişilerin çoğunlukla eğitilmiş bireylerden oluştuğu ve 1980 sonrasındaki süreçten dolayı göç ettikleri görülmüştür. Diğer illerden farklı olarak Ağrı'dan göç edenlerin nedenleri daha çok karmaşıklaşmaktadır. Ekonomik nedenlerin yanı sıra terör, töre ve kan davası gibi başka toplumsal nedenler de öne çıkmıştır. Özellikle terör şikkini işaretlemek isteyenlerin bir kısmının hangi terör? tek yönlü bir terör mü? sizin buradaki terör tanımlamanız kime göre bir tanımladır? gibi itiraz içeren sorularıyla karşılaşmıştır.

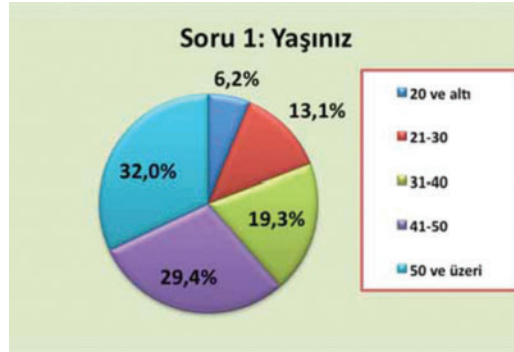
Yaşlı diyebileceğimiz bireylerde bir memleket özlemi ve **büyük şehre özlem** duygusu hakim olduğu, orta yaşlılarda ise ekonomik sebeplerle ve gelecek endişesiyle bir hayatta kalma mücadelesi verme nedeniyle, büyük şehrin bir fırsat olduğu düşüncesi görüldü. Eğitilmiş bireylerin geri dönme niyetinin olmadığı, zorunlu olarak göç edenlerde ise geri dönme isteği olmasına rağmen, güvenlik endişesiyle bunu düşünmedikleri anlaşılmıştır.

7.3. TRA2'DEN İZMİR'E YAPILAN GÖÇ BULGULARI

İzmir'de toplam 615 anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

7.3.1. Yaş ile ilgili bulgular

YAŞ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
20 ve altı	38	6,2
21-30	80	13,1
31-40	119	19,3
41-50	181	29,4
50 ve üzeri	197	32,0
TRA2	615	100,0

Ankete katılanların %6,2'si 20 yaş ve altı genç grup, %13,1'i 21-30 yaş arası grup, %19,3'ü 31-40 yaş arası grup, %29,4'ü 41-50 yaş arası grup ve %32'si 50 ve üzeri yaş grubundan oluşmaktadır.

7.3.2. Eğitim düzeyi ile ilgili bulgular

EĞİTİM DÜZEYİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Eğitim yok	83	13,6
İlk-Orta	355	58,3
Lise	117	19,2
Üniversite	54	8,9
TRA2	609	100,0

Ankete katılanların % 13,6'sı hiç eğitim almamış, %58,3'ü ilk ve orta öğretim eğitimi almış olup en yüksek oranı teşkil etmektedir, % 19,2'si lise eğitimi almış, %8,9'u ise üniversite eğitimi almış gruptan oluşmaktadır.

7.3.3. Göç edilen yıllla ilgili bulgular

GÖÇ ETME YILINIZ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1980 öncesi	119	19,4
1981-1990	183	29,9
1991-2000	176	28,8
2001-2010	125	20,4
2010 sonrası	9	1,5
TRA2	612	100,0

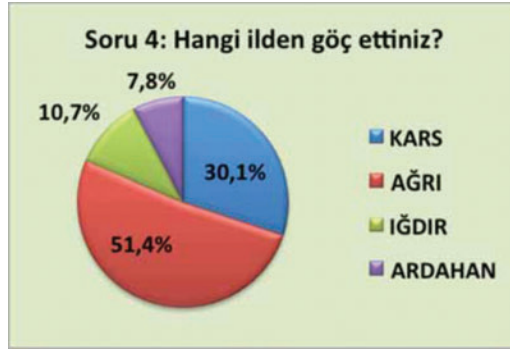

Ankete katılanların 19,4'ü 1980 yılı öncesi, % 29,9'u 1981-1990 yılları arasında, %28,8'i 1991-2000 arasında, %20,4'ü 2001-2010 arasında göç etmiştir. 1981-1990 arasındaki göç oranıyla 1991-2000 yılları arasındaki göç oranının benzer olması daha öncesinde göç etmiş olanlardan gelen olumlu bilgiler neden olmaktadır. İzmir bölgesinde ortaya çıkan bu eğilim

hem Türkiye'deki göçün nitelikleri hem de göçün yoğun olarak yaşandığı 1980 sonrası göç çalışmalarının temel tespitleriyle uyum içerisindedir. Bu bakımdan ankete katılanlarında belirttiği gibi TRA 2 bölgesinden İzmir'e doğru göçün yoğunluk kazandığı dönem 1981-2000 yılları arasındadır.

7.3.4. Hangi ilden göç ettiniz?

GÖÇ EDİLEN İL	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
KARS	185	30,1
AĞRI	316	51,4
IĞDIR	66	10,7
ARDAHAN	48	7,8
TRA2	615	100,0

Ankete katılanların %30,1'i Kars ilinden, %51,4'ü Ağrı ilinden, %10,7'si Iğdır ilinden, %7,8'i Ardahan ilinden katılım sağlamıştır.

7.3.5. Aylık geliriniz ne kadardır?

AYLIK GELİR	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1000 altı	339	55,5
1001-2000	237	38,8
2001-3000	31	5,1
3001-5000	2	,3
5000 üstü	2	,3
TRA2	611	100,0

Ankete katılanların %55,5'i 1000 TL'nin altında aylık gelir düzeyine, %38,8'i 1000 TL üzerinde aylık gelir düzeyine, % 5,1'i 2000 TL üzerinde aylık gelir düzeyine, % 0,3'ü 3000 TL aylık gelir düzeyine ve % 0,3'ü ise 5000 TL aylık gelir düzeyine sahiptir. Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi ankete katılan 611 kişinin 339 kişisi 1000 TL altında gelire, 237'si 1000 TL üzerinde, 31 kişisi 2000 TL üzerinde, 2 kişisi 3000 TL üzerinde ve 2 kişisi 5000 TL üzerinde aylık gelir düzeyine sahiptir.

7.3.6. Oturduğunuz ev kime ait?

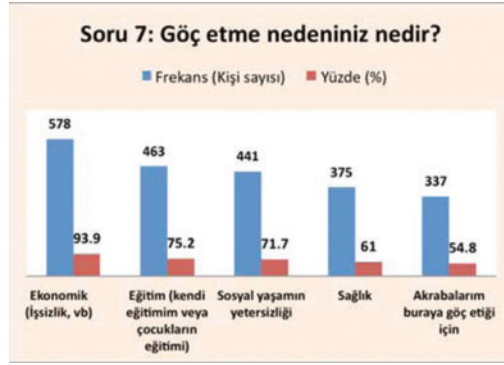
AYLIK GELİR	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kira	223	37,0
Kendi	379	63,0
TRA2	602	100,0

Ankete cevap veren 602 kişinin %37'si kirada, %63'ü kendi evinde oturmaktadır. Yapılan gözlemlere göre erken dönemlerde şehre göçmüş ve gecekondü mahallelerinde yoğunlaşmış olan kişiler 1 ve 1'den fazla eve sahiptirler.

Göç etme nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Ekonomik (İşsizlik, vb)	578	93,9
2	Eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi)	463	75,2
3	Sosyal yaşamın yetersizliği	441	71,7
4	Sağlık	375	61,0
5	Akrabalarım buraya göç ettiği için	337	54,8

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi ankete katılan toplam 615 kişinin 578'i göç etmenin 1.sebebi olarak ekonomik nedenleri, 463'ü 2. sırada eğitim sorunlarını, 441'i 3. sırada sosyal yaşamın yetersizliğini, 375 kişi 4. sırada sağlık koşullarındaki yetersizliği ve 337 kişi 5. sırada ise akrabaların buraya göç etmesini görmektedir.

Göç edenlerin gelmiş olduğu bölgenin gelişmişlik düzeyi göz önünde tutulduğunda ekonomik olarak geri kalmışlık kırsal ve kent arasındaki göçün temel sebebi olarak görülebilir. Yapılan mülakatlara göre şehir göç etmiş olanların temel nedeni ülkenin sanayileşmiş bölgesi olan İzmir'in iş olanakları, sosyal, kültürel, sağlık ve eğitim bakımından daha gelişmiş olduğudur. Bu bakımdan katılımcılar yoğun olarak kenti, kırsal mevcut olan yoksunluktan kurtulmanın temel mekanı olarak görmektedir.

7.3.7. Göçten önceki durumunuz ile şimdiki durumunuzu karşılaştırdığınızda şimdiki durumunuzda nasıl bir değişiklik oldu?

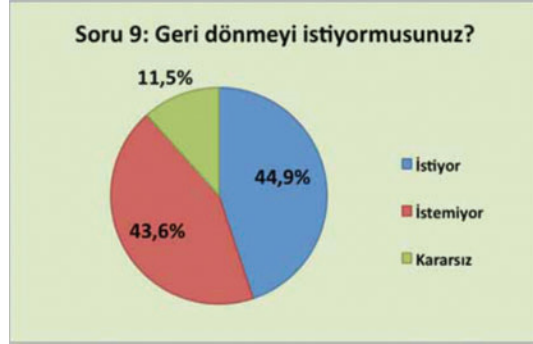
DEĞİŞİM	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Olumlu	314	51,8
Olumsuz	178	29,4
Kararsız	114	18,8
TRA2	606	100,0

Göç öncesi ve göç sonrası ekonomik, sosyal, kültürel düzeyin vb. ölçülmesine yönelik soruya cevap verenlerin %51,8'i olumlu, %29,4'ü olumsuz ve %18,8 kararsız olduklarına yönelik cevap vermişlerdir. Göçten sonraki durumlarının düzeldiğine yönelik eğilimin hakim olması gelmiş oldukları illerde sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim ve sağlık koşullarının yetersiz olması durumu ve kentteki olanakların çokluğu önemli bir etkidir. Göç edenler yoğunluklu olarak şehrin gecekondu semtlerinde oturmakta, yaşadıkları sosyal çevre ve konut koşulları yeterli düzeyde değildir. Buna karşın eğitim, sağlık ve sosyal yaşam açısından kentin önemli mekanlarına yakınlıkları böyle bir kanının oluşmasına sebep olmuş olabilir.

7.3.8. Geri dönmeyi istiyor musunuz?

CEVAP	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
İstiyor	275	44,9
İstemiyor	267	43,6
Kararsız	71	11,5
TRA2	613	100,0

Katılımcıların %44,9'u geri dönmeye sıcak bakarken, %43,6'sı geri dönmeyi düşünmemektedir. %11,5'i ise kararsız olduğunu belirtmektedir. Geri dönmeyi istemeyenlerin büyük çoğunluğunun kent yaşamına uyum sağladıkları, kültürel, sosyal ve ekonomik düzeyleri yüksek olduğu için değil, göç etmiş oldukları şehrin ekonomik, kültürel ve sosyal geri kalmışlığının değişmeyeceği inancıyla hareket ettikleri söylenebilir.

7.3.9. Geri dönmeyi İSTEME nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleket hasreti çekiyorum	323	52,5
2	Bu şehre uyum sağlayamadım	291	47,3
3	Ailemin memlekette kalması yüzünden	270	43,9
4	Memleketimde malım/mülküm var	248	40,3
5	Buradaki gelir düzeyim düşük	245	39,8

Ankete katılanların geri dönmeyi isteme nedenin başında %52,5 ile memleketeye duyulan hasret gelmektedir. Daha sonrasında %47,3 ile 2. sırada şehre uyum sağlanamaması, %43,9 ile 3. sırayı ailemin memlekette kalması, 4. sırada %40,3 ile memleketteki mal/mülk kalması ve 5. olarak %39,8 ile gelir düzeyinin düşüklüğü gelmektedir.

7.3.10. Geri dönmeyi İSTEMEME nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleketimdeki eğitim koşulları yetersiz	247	40,2
2	Eşim ve çocuklarım istemediği için	226	36,7
3	Bu şehre uyum sağladım	213	34,6
4	Memleketimdeki, sağlık şartları yetersiz	207	33,7
5	Memleketimdeki sosyal ve kültürel hayat yetersiz	175	28,5

Katılımcıların geri dönüşü istememe nedenlerinin başında ilk sırayı %40,2' ile memleketteki eğitim koşullarının yetersizliği oluşturmaktadır. Diğerleri sırasıyla %36,7 ile eşim ve çocuklarım istemediği için, %34,6 ile şehre uyum sağlanması, %33,7 ile sağlık şartlarının yetersiz olması ve son olarak %28,5 ile memleketteki sosyal ve kültürel hayatın yetersizliği gelmektedir

7.3.11. Devletin size geri dönmek için destek vermesi durumunda geri dönmeyi düşünür müsünüz?

CEVAP	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kesinlikle düşünürüm	275	45,4
Kesinlikle dönmem	205	33,8
Verilecek desteğe bağlı	107	17,7
Kararsızım	19	3,1
TRA2	606	100,0

Devletin destek vermesi durumunda geri dönmeyi kesinlikle düşünürüm diyenlerin sayısı 275 kişi ve %45,4 ile en yüksek oranı temsil etmektedir. Kesinlikle dönmem diyenlerin sayısı 205 kişi ve %33,8 ile ikinci sırada yer almaktadır. Verilecek desteğe bağlı diyenlerin sayısı 107 kişi ve %17,7 ile üçüncü sırada ve kararsızların sayısı 19 kişi ve %3,1 ile dördüncü sırada yer almaktadır

7.3.12. Devlet size hangi ekonomik desteği verirse göç etmek istersiniz?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	İşyeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse geri dönerim	417	67,8
2	Barınma ihtiyacım karşılanırsa geri dönerim	411	66,8
3	Nakit para desteği sağlarsa geri dönerim	407	66,2

Devlet size hangi ekonomik desteği verirse dönmek istersiniz sorusuna katılımcılardan 417 kişi ve % 67,8 oranı ile işyeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verilirse geri dönerim diyenlerin sayısı ilk sırayı oluşturmaktadır. 2. sırayı barınma ihtiyacım karşılanırsa geri dönerim diyenler oluşturmaktadır. 3. sırada nakit para desteği sağlarsa geri dönerim diyenler oluşturmaktadır. Buna göre geri dönmek isteyenlerin genel eğilimi oranlardan da görülebileceği gibi birbirine yakındır.

7.3.13. Araştırma bulguları arasındaki ilişkiler (Çapraz tablolar)

A. İllere göre GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	82	74	27	183
	%	44,8	40,4	14,8	100,0
AĞRI	N	159	122	35	316
	%	50,3	38,6	11,1	100,0
IĞDIR	N	15	43	8	66
	%	22,7	65,2	12,1	100,0
ARDAHAN	N	19	28	1	48
	%	39,6	58,3	2,1	100,0
TRAZ	N	275	267	71	613
	%	44,9	43,6	11,6	100,0

Anketteki bu soruya cevap veren 613 kişinin %44,9'u geri dönmeyi, %43,6'si geri dönmeyi düşünmektedir. İllere göre değerlendirildiğinde Kars'tan göç eden toplam 183 kişinin %44,8'i geri dönmeyi, %40,4'ü geri dönmeyi istemektedir. Ağrı'dan göç eden 316 kişinin %50,3'ü geri dönmeyi, %38,6'si geri dönmeyi, Iğdır'dan göç eden 66 kişinin %22,7'si geri dönmeyi, %65,2'si geri dönmeyi ve Ardahan'dan göç eden 48 kişinin %39,6'sı geri dönmeyi, %58,3'ü ise geri dönmeyi istemektedir.

Ağrı ve Kars'tan göç edenler oransal olarak geri dönmeyi düşünmekte iken Ardahan ve Iğdır'dan göç edenler geri dönmeyi düşünmemektedir. Bölgenin gelişmişlik düzeyinde ciddi farklılıklar olmamasına rağmen Kars ve Ağrı'dan göç edenlerin geri dönmeyi düşünmeleri buna karşın Ardahan ve Iğdır'dan göç edenlerin geri dönmeyi düşünmemeleri şehre tutunma stratejilerinin farklılığına bağlanabilir.

B. illere göre DEVLETİN DESTEĞİ durumunda GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL		KEŞİNLİKLE DÜŞÜNÜRÜM	KEŞİNLİKLE DÖNMEM	VERİLECEK DESTEĞE BAĞLI	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	82	60	30	9	181
	%	45,3	33,1	16,6	5,0	100,0
AĞRI	N	158	102	49	5	314
	%	50,3	32,5	15,6	1,6	100,0
IĞDIR	N	13	25	24	3	65
	%	20,0	38,5	36,9	4,6	100,0
ARDAHAN	N	22	18	4	2	46
	%	47,8	39,1	8,7	4,3	100,0
TRA2	N	275	205	107	19	606
	%	45,4	33,8	17,7	3,1	100,0

Devletin destek vermesi durumunda geri dönmeyi düşünenlerin illere göre dağılımı değerlendirildiğinde kesinlikle düşünürüm diyenlerin oranı %45,4, kesinlikle dönmem diyenlerin oranı %33,8'dir. Kararsızların oranı 3,1 ve verilecek desteğe bağlı diyenlerin oranı 17,7'dir.

İl bazında bakıldığında Kars'tan göç edenlerin %45,3'ü kesinlikle düşünürüm, %33,1'i kesinlikle dönmem cevabını vermiştir. Ağrı'dan göç edenlerin %50,3'ü kesinlikle düşünürüm, %32,5'i kesinlikle dönmem cevabını vermiştir. Iğdır'dan göç edenlerin %20'si kesinlikle düşünürüm ve %38,5'i kesinlikle dönmem cevabını ve Ardahan'dan göç edenlerin %47,8'i kesinlikle düşünürüm, %39,1'i ise kesinlikle dönmem cevabını vermiştir.

C. İllere göre GELİR DÜZEYİ ve GERİ DÖNMİYİ İSTEME durumu

İL	Gelir Düzeyi		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	1000 ve altı	%	47,3	30,4	22,3	100,0
	1001-2000	%	40,3	56,5	3,2	100,0
	2001-3000	%	28,6	71,4	,0	100,0
	3001 ve üstü	%	100,0	,0	,0	100,0
AĞRI	1000 ve altı	%	51,4	34,3	14,3	100,0
	1001-2000	%	50,0	44,2	5,8	100,0
	2001-3000	%	50,0	38,9	11,1	100,0
	3001 ve üstü	%	,0	50,0	50,0	100,0
IĞDIR	1000 ve altı	%	31,0	55,2	13,8	100,0
	1001-2000	%	21,4	71,4	7,2	100,0
	2001-3000	%	,0	83,3	16,7	100,0
	3001 ve üstü	%	,0	,0	100,0	100,0
ARDAHAN	1000 ve altı	%	43,5	52,2	4,3	100,0
	1001-2000	%	36,0	64,0	,0	100,0
	2001-3000	%	,0	,0	100,0	100,0
	3001 ve üstü	%	,0	,0	100,0	100,0
TRAZ	1000 ve altı	%	47,8	36,0	16,2	100,0
	1001-2000	%	42,6	52,8	4,6	100,0
	2001-3000	%	35,5	54,8	9,7	100,0
	3001 ve üstü	%	25,0	25,0	50,0	100,0

İllere göre ankete katılanların gelir düzeyi ve geri dönmeyi isteme durumu incelendiğinde;

- Kars ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyenler 3001 TL üstü gelir grubunu hariç tutarsak (sayısal olarak çok düşük), %47,3 ile 1000 ve altı gelir düzeyinde olanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.
- Ağrı ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubunun %51,4 ile 1000 ve altı gelir düzeyinde bulunanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.
- Iğdır ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubunun %31 ile 1000 ve altı gelir düzeyinde bulunanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.

- Ardahan ilinden göç edenlerden ankete katılanların en fazla geri dönmeyi isteyen gelir grubunun %43,5'lük oranlar ile 1000 ve altı gelir grubu düzeyinde bulunanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi gelir düzeyi arttıkça geri dönmeyi isteyen oranı azalmaktadır.

D. illere göre KİRA/EV SAHİPLİĞİ ve GERİ DÖNMEYİ İSTEME durumu

İL	EV SAHİPLİĞİ		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	Kira	%	63,2	21,1	15,7	100,0
	Kendi	%	36,3	49,2	14,5	100,0
AĞRI	Kira	%	50,7	37,7	11,6	100,0
	Kendi	%	50,0	39,0	11,0	100,0
İĞDIR	Kira	%	35,7	50,0	14,3	100,0
	Kendi	%	21,3	70,2	8,5	100,0
ARDAHAN	Kira	%	20,0	80,0	,0	100,0
	Kendi	%	41,9	55,8	2,3	100,0
TRAZ	Kira	%	52,3	35,1	12,6	100,0
	Kendi	%	41,0	48,1	10,9	100,0

Ev sahipliğine ile geri dönmeyi isteyenler arasındaki ilişkiye bakıldığında kirada oturanların % 52,3'ü kendi evi olan kişilerin ise % 41'i geri dönmeyi istemektedir. Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi ev sahibi olanların geri dönmeyi isteme oranları ev sahibi olmayanlara oranla daha düşük bir düzey göstermektedir.

E. illere göre EĞİTİM DÜZEYİ ve GERİ DÖNMİYİ İSTEME durumu

İL	EĞİTİM DURUMU		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	Eğitim yok	%	60,0	33,3	6,7	100,0
	İlk-orta	%	52,5	31,4	16,1	100,0
	Lise	%	30,6	50,0	19,4	100,0
	Üniversite	%	,0	100,0	,0	100,0
AĞRI	Eğitim yok	%	62,7	27,1	10,2	100,0
	İlk-orta	%	54,2	33,3	12,5	100,0
	Lise	%	39,2	51,0	9,8	100,0
	Üniversite	%	22,2	70,4	7,4	100,0
İĞDIR	Eğitim yok	%	28,6	28,6	42,8	100,0
	İlk-orta	%	19,2	73,1	7,7	100,0
	Lise	%	36,8	57,9	5,3	100,0
	Üniversite	%	7,1	78,6	14,3	100,0
ARDAHAN	Eğitim yok	%	100,0	,0	,0	100,0
	İlk-orta	%	39,4	57,6	3,0	100,0
	Lise	%	36,4	63,6	,0	100,0
	Üniversite	%	50,0	50,0	,0	100,0
TRAZ	Eğitim yok	%	59,8	28,0	12,2	100,0
	İlk-orta	%	49,7	37,9	12,4	100,0
	Lise	%	35,9	53,0	11,1	100,0
	Üniversite	%	14,8	77,8	7,4	100,0

Ankete Katılanların illere göre eğitim düzeyi ve geri dönmeyi isteme durumu incelendiğinde;

- Kars ilinden göç edenlerden ankete katılanların herhangi bir eğitim almamış kişilerin %60'ı, ilk-orta düzeyinde olanların %52,8'i, Lise düzeyinde olanların %30,6'si geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.
- Ağrı ilinden göç edenlerden ankete katılanların herhangi bir eğitim almamış kişilerin %62,7'si, ilk-orta düzeyinde olanların %54,2'si, Lise düzeyinde olanların %39,2'si ve Üniversite düzeyinde olanların ise %22,2'i geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.
- Iğdır ilinden göç edenlerden ankete katılanların herhangi bir eğitim almamış kişilerin % 28,6'si, ilk-orta düzeyinde olanların %19,2'si, Lise düzeyinde olanların %36,8'i ve Üniversite düzeyinde olanların ise %7,1'i geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.
- Ardahan ilinden göç edenlerden ankete katılanların herhangi bir eğitim almamış kişilerin %100'ü, ilk-orta düzeyinde olanların %39,4'ü, Lise düzeyinde olanların %36,4'ü ve Üniversite düzeyinde olanların ise %50'si geri dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

İZMİR ALAN ARAŞTIRMASININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

İzmir'e göç etmiş nüfusun yoğunluklu yaşadığı ilçe ve semtler Bayraklı, Gültepe ve Eskiizmir, Mevlana, Şirinyer, Asarlık vb. mahallelerdir. Bu mekanlar özellikle 1980 yılından sonraki göçlerle yoğunluk kazanmış gecekondu mahallelerinden oluşmaktadır. Bu mahallerin ortak yönü aynı ilden, aynı köyden ve aynı kültürden gelen bireylerin ortak bir yaşam alanı oluşturabilmeleridir. Gerçekleştirilen sözlü mülakatlarda ankete katılanların yaşam standartlarının düşük olmasına rağmen geri dönmeyi düşünmemelerine neden olan temel nokta yaşamış oldukları mahallerde aynı ilden göceden kişilerle bir arada oturmaları oluşturmaktadır. Bunda etkili olan şey, köy dernekleri, il dernekleri yada hemşeri kahvehaneleri gibi kültürel ve sosyal açıdan dayanışma ilişkilerini geliştirebilecekleri mekanları oluşturabilmeleridir. Bu bakımdan hemşehri derneklerinin varlığı ve kültürel olarak homojen bir görünüm sergilemesi göç eden kişilerin kendilerini memleketlerinde hissetmelerini sağlamaktadır.

İzmir bölgesinde yaşayan ve göç etmiş nüfusun büyük bir çoğunluğu asgari ücret düzeyinde bir gelire sahip olmalarına rağmen göç etmiş oldukları illerin yaşam standartları, okul, eğitim, sağlık koşullarının düşük düzeyde olması göz önünde tutulduğunda buradaki koşulların daha iyi olduğu kanaati hakimdir. Özellikle ilk kuşak göçmen ailelerinin temel eğilimi her ne kadar kendilerini yabancı bir yerde hissetmiş olsalar da onların çocukları ve torunları şehir hayatına, kent kültürüne görecece olsa uyum sağlamışlardır. Bu bağlamda geri dönmeyi düşününler genellikle orta yaş grubunu kapsamaktadır. Buna karşın emekli olan ilk kuşak göçmenler genel olarak geri dönmeyi değil ama yaz aylarında tatil amaçlı dönemsel olarak yaşamayı istemektedirler. Herhangi bir gelire sahip olmayan yaşlı nüfus ise köyün çetin ve zor yaşam koşullarına hem maddi hem de fiziki uyum sağlayamayacaklarını düşündüklerinden geri dönmeye sıcak bakmamaktadır.

Sonuç olarak Kars, Ardahan, Iğdır ve Ağrı illerinden İzmir'e göç eden bireylerin genel tutumu kent yaşamının sağlık, eğitim, ekonomik açıdan daha fazla olanağa sahip olduğudur. Bu açıdan göç etmiş oldukları ilin yaşam standartlarının ve gelişmişlik düzeyinin düşüklüğü geri dönme konusunda belirli çekincelerin temel kaynağı olarak görülebilir.

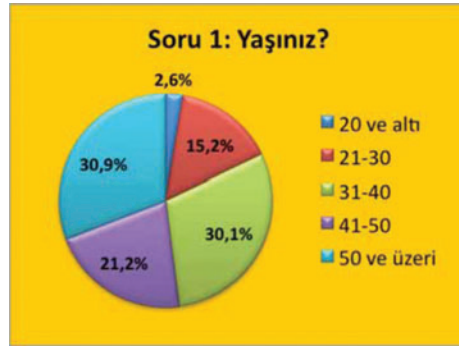
7.4. TRAZ'DEN BURSA'YA YAPILAN GÖÇ BULGULARI

Bursa'da toplam 277 anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

7.4.1. Yaş İle İlgili Bulgular

YAŞ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
20 ve altı	7	2,6
21-30	41	15,2
31-40	81	30,1
41-50	57	21,2
50 ve üzeri	83	30,9
TRA2	269	100,0

Bursa ilinde yapılan anket çalışmasında geçerli anketlerin 7'si 20 yaş ve altında, 41'i 21-30 yaş aralığında, 81'i 31-40 yaş aralığında, 57'si 41-50 yaş aralığında ve 83 kişi 50 yaş ve üzerinde olanlar tarafından cevaplandırılmıştır. Yüzdeler olarak bakıldığında ankete katılanların %2,6'sı 20 yaş ve altında, %15,2'si 21-30 yaş aralığında, %30,1'i 31-40 yaş aralığında, %21,2'si 41-50 yaş aralığında ve %30,9'u 50 yaş ve üzerindedir.

7.4.2. Eğitim Düzeyi İle İlgili Bulgular

EĞİTİM DÜZEYİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Eğitim yok	5	1,9
İlk-Orta	87	33,3
Lise	80	30,5
Üniversite	90	34,3
TRA2	262	100,0

Ankete katılanların eğitim düzeyleri üzerindeki bulgulara bakıldığında ise eğitimi olmayanların sayısı 5 kişi, ilkokul-ortaokul mezunlarının sayısı 87, lise mezunlarının sayısı 80 ve üniversite mezunlarının sayısı 90 kişidir. Oranlara bakıldığında ise eğitimim yok cevabını verenlerin oranı %1,9, ilk-orta %33,3, lise mezunu oranı %30,5 ve üniversite mezunu oranı da %34,3 olarak ortaya çıkmıştır.

7.4.3. Göç Edilen Yıllarla İlgili Bulgular

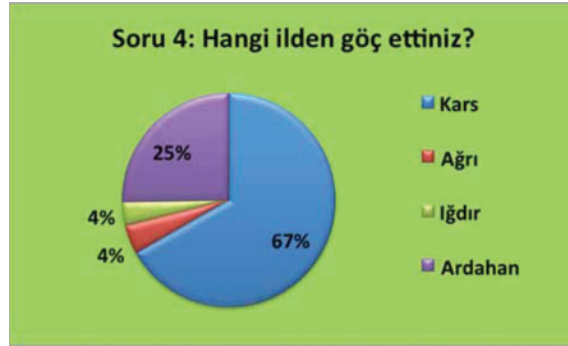
Göç Etme Yılı	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1980 öncesi	68	26,8
1981-1990	96	37,8
1991-2000	68	26,8
2001-2010	20	7,8
2010 sonrası	2	0,8
TRA2	254	100,0

TRA2 bölgesinden Bursa iline göç edenlerin göç etme yıllarına bakıldığında, katılımcılardan 68 kişi (%26,8) 1980 öncesinde, 96 kişi (%37,8) 1981-1990 yılları arasında, 68 kişi (%26,8) kişi 1991-2000 yılları arasında, 20 kişi (%7,8) 2001-2010 yılları arasında ve 2 kişi (%0,8) 2010 yılı sonrasında Bursa'ya göç etmiştir.

7.4.4. Hangi İlden Göç Ettiniz?

Göç Edilen İl	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kars	185	66,8
Ağrı	12	4,3
İğdır	10	3,6
Ardahan	70	25,3
TRA2	277	100,0

Gözlem yapılan kişilerin 185'i (%66,8) Kars'tan, 12'si (%4,3) Ağrı'dan, 10 kişi (%3,6) İğdır'dan ve 70 kişi (%25,3) Ardahan'dan göç etmiştir.

7.4.5. Aylık Geliriniz Ne Kadardır?

Gelir Aralığı	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1000 TL ve altı	84	32,4
1001-2000 TL	98	37,8
2001-3000 TL	46	17,8
3001-5000 TL	31	12,0
TRA2	259	100,0

Ankete katılanların gelir seviyelerine ilişkin verilere bakıldığında, aylık geliri 1000 TL ve altında olan katılımcı sayısı 84 kişi (32,4), 1001-2000 TL aralığındaki kişi sayısı 98 (%37,8), 2001-3000 TL aralığında olanların sayısı 46 (%17,8) ve 3001-5000 TL aralığında olanların sayısı 31 kişi (%12,0) olarak ortaya konulmuştur.

7.4.6. Oturduğunuz Ev Kime Ait?

Mülkiyet Durumu	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kira	78	30,7
Kendi	176	69,3
TRA2	254	100,0

Katılımcıların ev sahibi ya da kiracı olmalarına ilişkin sorulara verilen cevaplara göre, katılımcıların 78'i (%30,7) kirada oturduğunu ve 176'sı (%69,3) kendi evlerine sahip olduklarını belirtmişlerdir.

7.4.7. Göç Etme Nedeniniz Nedir?

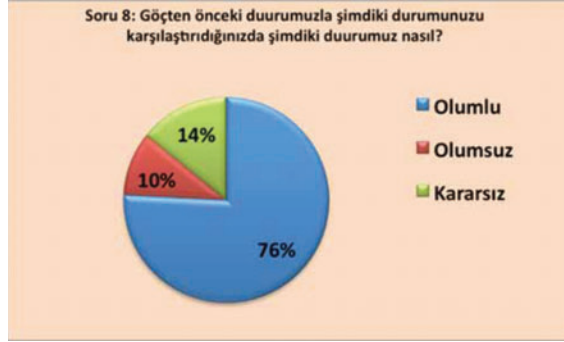
Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Ekonomik (İşsizlik, vb)	186	67,1
2	Sosyal yaşamın yetersizliği	122	44,0
3	Eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi)	117	42,2
4	İklim koşulları	107	38,7
5	Akrabalarım buraya göç ettiği için	96	34,5

Göç etme nedenleri ile ilgili olarak katılımcılara, birden fazla şıkkı öncelik sırasına göre işaretlemeleri söylendiğinde, verilen cevapların sıralanması şu şekilde çıkmaktadır. Öncelik sırasına göre göç nedenleri incelendiğinde, %67,1 oranında işsizlik ve benzeri ekonomik sorunlar öne çıkmış, sosyal yaşamın yetersizliği %44,0 ile ikinci sırada, eğitim nedeniyle göç %42,2 ile üçüncü sırada, iklim koşullarının olumsuzluğu %38,7 ile dördüncü sırada ve %34,5 oranıyla da daha önce göç eden akrabalar nedeniyle göç beşinci sırada yer almıştır.

7.4.8. Göçten Önceki Durumunuz ile Şimdiki Durumunuzu Karşılaştırdığınızda Şimdiki Durumunuzda Nasıl Bir Değişiklik Oldu?

Değişiklik	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Olumlu	166	75,8
Olumsuz	22	10,0
Kararsız	31	14,2
TOPLAM	219	100,0

Katılımcılara göç öncesi ve sonrası genel bir karşılaştırma yapıldığında, göç etmekten memnun olup olmadığı ve durumunun daha iyi mi yoksa daha kötü mü olduğu konusunda soru sorulmuştur. Alınan cevaplar, yoğunluklu olarak göç ettikten sonraki durumlarının göç etmeden önceki durumlarına oranla daha iyi olduğunu sonucunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların %75,8'i olumlu değişiklik olduğunu ifade ederken %10,0'ı olumsuz olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların %14,2'si ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

7.4.9. Geri dönmeyi istiyor musunuz?

Geri Dönme	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
	50	22,6
Kararsız	33	14,9
İstemiyor	138	62,5
TOPLAM	221	100,0

Katılımcılara sorulan bir diğer soru da, geri dönme düşünceleri ile ilgilidir. Buna göre, katılımcıların %22,6'sı (50 kişi) geri dönmeyi isterken, %62,5'i (138 kişi) geri dönmeyi düşünmemektedir. Buna ek olarak katılımcıların %14,9'u kararsızım cevabını vermiştir.

7.4.10. Geri Dönmeyi İsteme Nedeniniz Nedir?

Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleket hasreti çekiyorum	81	29,2
2	Memlekette malım/mülküm var	67	24,1
3	Buradaki gelir düzeyim düşük	64	23,1
4	Bu şehre uyum sağlayamadım	62	22,3
5	Ailem memlekette kaldı	45	16,2

Katılımcılardan geri dönmek isteyenlere sorulan, geri dönmeyi isteme nedeniniz nedir? sorusuna verilen cevaplardan alınan sonuçlar şunlardır: Katılımcıların %29,2'si memleket hasreti çektiğini, %24,1'i memlekette malı mülkü olduğu, %23,1'i buradaki gelir seviyesinin yetersiz olduğu, %22,3'ü göç ettiği kente uyum sağlayamadığı ve %16,2'si de memlekete ailesinin kalması nedeniyle geri dönmeyi istediklerini ifade etmişlerdir.

7.4.11. Geri Dönmeyi İstememe Nedeniniz Nedir?

Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Bu şehre uyum sağladım	131	47,2
2	Buradaki gelir seviyem yüksek	108	38,9
3	Memleketteki eğitim koşulları yetersiz	81	29,2
4	Eşim ve çocuklarım istemediği için	76	27,4
5	Memleketimde sağlık şartları yetersiz	75	27,0

Geri dönmek istemeyenlere sorulan, neden geri dönmek istemiyorsunuz? sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, öncelik sırasına göre katılımcıların %47,2'si göç ettikleri yere uyum sağladıklarını, %38,9'u buradaki gelir seviyesinin yüksek olduğunu, %29,2'si memleketlerindeki eğitim koşullarının yetersizliğini, %27,4'ü eş ve çocuklarının istememesi nedeniyle ve %27,0'ı memleketteki sağlık şartlarının yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

7.4.12. Devlet size destek verirse geri dönmeyi düşünür müsünüz?

Geri Dönme	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kesinlikle dönmem	93	42,7
Verilecek desteğe bağlı	61	28,0
Kesinlikle düşünürüm	40	18,3
Kararsızım	24	11,0
TOPLAM	218	100,0

Devletin vereceği bir destek sonrasında geri dönmeyi düşünüp düşünmediklerine yönelik sorulan soruya, katılımcıların verdikleri cevaplar ise şu şekildedir: Bu soruya cevap veren 218 katılımcının 93'ü (%42,7) kesinlikle geri dönmeyeceğini, 61'i (%28,0) verilecek desteğe göre geri dönebileceklerini, 40 kişisi (%18,3) kesinlikle geri dönmeyi düşündüklerini ve 24 kişisi (%11,0) kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

7.4.13. Devlet Size Hangi Ekonomik Desteği Verirse Göç Etmek İstersiniz?

Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Nakit para desteği sağlarsa dönerim	122	44,0
2	Arazi tahsis ederse geri dönerim	109	39,3
3	Hayvan desteği sağlarsa geri dönerim	107	38,6

Verilecek destekle ilgili olarak, devlet size hangi desteği verirse geri dönmek istersiniz? şeklinde sorulmuş olan soruya verilen cevaplar incelendiğinde, sıralamaya göre nakit para desteği verilirse geri dönmek isteyenlerin sayısı 122 kişi (%44,0), arazi tahsis edilirse geri

dönerim diyenlerin sayısı 109 kişi (%39,3) ve hayvan desteği sağlanırsa geri dönerim diyenlerin sayısı 107 kişi (%38,6) olarak ortaya çıkmıştır.

7.4.14. Araştırma Bulguları Arasındaki ilişkiler (Çapraz Tablolar)

Anket verilerinden elde edilen bulgular ışığında elde edilen çapraz tablolarda, alınan cevaplara göre illere göre geri dönmeyi isteme durumu, devlet desteğine göre geri dönme isteği durumu, illere göre gelir seviyesi ve geri dönmeyi isteme durumu, illere göre kirada oturma veya ev sahibi olma durumuna göre geri dönmeyi isteme durumu ve illere göre eğitim seviyesi ve geri dönmeyi isteme durumu gibi sonuçlar ortaya konulmaktadır.

A. İllere Göre Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İl		İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	N	33	110	23	166
	%	19,9	66,3	13,8	100,0
Ağrı	N	1	5	0	6
	%	16,7	83,3	0	100,0
İğdır	N	2	3	1	6
	%	33,3	50,0	16,7	100,0
Ardahan	N	14	20	9	43
	%	32,6	46,5	20,9	100,0
TRA2	N	50	138	33	221
	%	22,6	62,5	14,9	100,0

Kars ilinden Bursa'ya göç edenlerin % 66,3'ü geri dönmeyi istememektedir. Ağrı ilinden göç edenlerin %83,3'ü, İğdır'dan göç edenlerin %50'si ve Ardahan'dan göç edenlerin %46,5'i geri dönmeyi istemezken, Kars'tan göç edenlerin %19,9'u, Ağrı'dan göç edenlerin %16,7'si, İğdır'dan göç edenlerin %33,3'ü ve Ardahan'dan göç edenlerin %32,6'sı geri dönmek istemektedir.

B. İllere Göre Devletin Desteği Durumunda Geri Dönme İsteme Durumu

İl		Kesinlikle Düşünürüm	Kesinlikle Dönmem	Verilecek Desteğe Bağlı	Kararsız	TOPLAM
Kars	N	25	74	46	17	162
	%	15,4	45,7	28,4	10,5	100,0
Ağrı	N	1	3	0	1	5
	%	20,0	60,0	0	20,0	100,0
İğdir	N	1	3	0	0	4
	%	25,0	75,0	0	0	100,0
Ardahan	N	13	13	15	6	47
	%	27,7	27,7	31,8	12,8	100,0
TRA2	N	40	93	61	24	218
	%	18,3	42,7	28,0	11,0	100,0

Kars, Ağrı, Ardahan ve İğdir illerinden Bursa'ya göç edenlerin devlet desteği durumunda geri istemeye bakış açıları değerlendirildiğinde, Kars, Ağrı ve İğdir illerinde destek verilse dahi geri dönme isteği oldukça düşük iken Ardahan ilinden göç edenlerin devlet desteği durumunda geri dönme isteği nispeten daha yüksektir.

C. İllere Göre Gelir Düzeyi ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İl	Gelir		İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	1000 ve altı	%	40,5	42,9	16,6	100,0
	1001-2000	%	17,2	62,5	20,3	100,0
	2001-3000	%	3,7	88,9	7,4	100,0
	3001 ve üstü	%	16,0	80,0	4,0	100,0
Ağrı	1000 ve altı	%	0	100,0	0	100,0
	1001-2000	%	0	100,0	0	100,0
	2001-3000	%	50,0	50,0	0	100,0
İğdır	1000 ve altı	%	0	0	100,0	100,0
	1001-2000	%	0	100,0	0	100,0
	2001-3000	%	100,0	0	0	100,0
Ardahan	1000 ve altı	%	80,0	10,0	10,0	100,0
	1001-2000	%	21,4	35,7	42,9	100,0
	2001-3000	%	18,2	72,7	9,1	100,0
	3001 ve üstü	%	0	80,0	20,0	100,0
TRAZ	1000 ve altı	%	45,5	38,2	16,3	100,0
	1001-2000	%	17,1	59,8	23,1	100,0
	2001-3000	%	14,3	78,6	7,1	100,0
	3001 ve üstü	%	13,3	80,0	6,7	100,0

Kars-Ağrı-İğdır ve Ardahan illerinden Bursa'ya göç edenler, gelir düzeyleri ne olursa olsun geri dönmeye bakışlarında önemli bir değişiklik ortaya çıkmamakta, her gelir seviyesinde geri dönmeyi istememe oranları yüksek çıkmaktadır. Örneğin 1000 TL'nin altında geliri olanların %38,2'i, 1001- 2000 TL geliri olanların %59,8'i, 2001-3000 TL geliri olanların %78,6'sı ve 3001 ve üzeri geliri olanların %80,0'ii geri dönmek istememektedir. Buradaki verilerden hareketle, gelir seviyesi yükseldikçe geri dönmeyi isteme oranları azalmaktadır sonucu ortaya çıkmaktadır.

D. İllere Göre Kira/Ev sahipliği ve Geri Dönme İsteme Durumu

İl			İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	Kira	%	31,6	57,9	10,5	100,0
	Kendi	%	16,5	67,8	15,7	100,0
Ağrı	Kira	%	0	100,0	0	100,0
	Kendi	%	50,0	50,0	0	100,0
İğdır	Kira	%	100,0	0	0	100,0
	Kendi	%	0	75,0	25,0	100,0
Ardahan	Kira	%	41,2	23,5	35,3	100,0
	Kendi	%	28,0	60,0	12,0	100,0
TRAZ	Kira	%	35,0	48,3	16,7	100,0
	Kendi	%	18,4	66,4	15,2	100,0

Kars-Ağrı-İğdır ve Ardahan illerinden göç edenlerin, göç ettikleri illerdeki mülkiyet durumlarına göre geri dönmeye bakış açılarının değerlendirildiği sorular ve bu sorulara verilen cevaplar bağlamında, kirada oturanların geri dönme isteklerinin, göç ettikleri illerde ev sahibi olmuş olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Ama bir bütün olarak bakıldığında kiracı da olsa ev sahibi de olsa geri dönme isteği geri dönmeye oranla geri planda kalmaktadır.

E. İllere Göre Eğitim Düzeyi ve Geri Dönme İsteme Durumu

İl	Eğitim	%	İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	İlk-orta	%	21,4	57,2	21,4	100,0
	Lise	%	20,0	66,0	14,0	100,0
	Üniversite	%	19,3	75,4	5,3	100,0
Ağrı	İlk-orta	%	0	100,0	0	100,0
	Lise	%	50,0	50,0	0	100,0
İğdır	İlk-orta	%	0	100	0	100,0
	Lise	%	0	100	0	100,0
	Üniversite	%	66,3	33,4	0	100,0
Ardahan	İlk-orta	%	55,6	22,2	22,2	100,0
	Lise	%	46,2	30,7	23,1	100,0
	Üniversite	%	15,8	63,2	21,0	100,0
TRA2	İlk-orta	%	24,2	55,8	20,0	100,0
	Lise	%	25,8	57,6	16,6	100,0
	Üniversite	%	20,3	70,9	8,8	100,0

İllere göre eğitim seviyesi ile geri dönmeye bakış arasındaki ilişki incelendiğinde her dört il için de geçerli olan sonuç, eğitim seviyesi yükseldikçe geri dönme isteğinin azaldığıdır.

BURSA ALAN ARAŞTIRMASININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Bursa ilinde, TRAZ bölgesine yönelik küçük ve büyük ölçekli birçok dernek bulunmaktadır. Bu dernekler, Kars-Ardan-İğdır dernekleri gibi 3 ilin toplamına yönelik federatif bir oluşumu içermesinin yanı sıra sadece tek bir ille ait veya ilçe derneği şeklinde örgütlenmiş durumdadırlar. Bunlara ek olarak köy dernekleri şeklinde organize olmuş olan dernekler de mevcuttur.

Çalışmada, anket verilerine ilave olarak yüz yüze görüşmelerde temel eğilimin ortaya konulmasına yönelik serbest görüşme şeklinde yapılan mülakatlarda, temelde benzer eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Göçün sosyolojik olarak önemli bir olgu olduğu önermesinden hareketle, bu olgunun temelindeki dayanak noktalarının neler olduğu, insanların kendi topraklarından, kendi kültür coğrafyalarından, ailelerinden ayrılarak farklı bir sosyolojik yapıya dahil olmaya çalışmaları, entegrasyon problemleri çift taraflı analiz edilmeye çalışılmıştır. Göçe ilişkin olarak burada ortaya çıkan en önemli neden bölgesel gelişmişlik farklılığı ve ekonomik faktörlerdir. İşsizliğin en önemli göç nedeni olarak ilk sırada yer almasına bağlı olarak bunun getirdiği sarmal da ortaya çıkmaktadır. İşsizliğe bağlı olarak sosyal hayatın geri kalmışlığı, yine buna bağlı olarak eğitim imkanının görece geri kalmışlığı, kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşımın yetersizliği gibi nedenler iklim koşullarının hayatı zorlaştırması ve göç edenlerden alınan olumlu geribildirimler ile birleştirildiğinde göçe ilişkin nedenlerin sıralamasını ortaya çıkarmaktadır.

Bölgenin geri kalmışlığı denildiğinde bu tanım her yönüyle, iktisadi anlamda, sosyal yaşam anlamında, bakış açısı anlamında, siyasi anlamda, kültürel yozlaşma anlamında akla gelen bir tanımlamadır. Bölgenin sadece, medyaya yansıyan olumsuz gelişmeler ile gündeme geliyor olması, bir seçim döneminden diğerine siyasetçilerin uğrak yeri olması, Merkez'den bakıldığında neredeyse görülmeyecek kadar (fiziki değil, zihinsel) uzakta olması, kaderine terk edilmiş hissinin insanlarda uyandırılması önemli siyasi yanlışlardan görülmektedir. Bölgenin önemli bir tarihi geçmişi, kültürel birikimi vardır. Ancak, devletin uzun zamandır her türlü olumsuzluk durumunda insanları sürgün olarak gönderdiği bir bölgenin bu duruma düşmemesi beklenemezdi. Bölge, geleneksel yapısı nedeniyle, her alanda belirli birikime sahip olmasına karşın, suiistimaller neticesinde belirli bir feodal yapılanmanın elinde bırakılmış, hak ve eşitlik anlamında avantajlı guruplar yaratılmış, dezavantajlı guruplara sistematik sorunlar yumağı karşısında göç etmekten başka yol bırakılmamıştır.

Sürgün bölgesi olarak, daha ötesi olmayan coğrafyada, hizmet etmek yerine halkı aşağılayarak, işinin hakkını vermeden ve yaptıklarının hesabını da vermeyen çalışan memurların ötelemesi, atandığı günden başlamak kaydıyla her an bir şekilde geri dönmeyi (kaçmayı) düşünen kamu çalışanlarının, devletin bilerek ya da bilmeyerek, sonuçlarını önceden kestirerek ya da kestiremeyerek yapmış olduğu uygulamalar, zaten sosyal açıdan ve iklim açısından dezavantajlı olan kesimi tercih yapamaz hale getirmiştir.

Bölge, sadece bir takım olumsuzluklar ile gündeme gelen bir coğrafya olmaktan hızlı bir şekilde çıkarılmalıdır. Gerek kamunun gerekse de desteklenecek özel kesim yatırımlarının bölgeye aktarılması, gelişmişlik farkının azaltılmasına yönelik uygulamaların yoğunlaştırılması gerekmektedir. Organize sanayinin güçlendirilmesi, lojistik merkez olma yolunun açılması, merkeze hızlı ulaşımın sağlanması, hızlı tren uygulamasının başlatılması önemli bir gelişme sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Bölgeden göçün önemli nedenlerinden biri de bölgenin Merkez tarafından dışlanmış, terk edilmiş, gözden çıkarılmış hissini yerleşmiş olmasıdır. Kentleşmenin gereklerinden biri olan altyapının, halen Rus işgali döneminden kalmış olması ve bunun üzerine çokta fazla bir eklemenin yapılmaması, kent kültürünün gereği olan yolların, trafik düzeninin, sosyal aktivitelerin oldukça ilkel düzeyde kalması, sosyal hayatın akşam erken bitmesi, bölgede kazanılan paranın bölge ekonomisine değil büyükşehirlere gitmesi, bölgenin ve özelde de kentlerin lokomotif birer büyük tesise sahip olamamaları, sınırın kapalı olması da yine önemli etkenlerdendir.

Bölgedeki siyasi gelişmeler ve özelde kent yönetimlerinde nepotizmin oldukça yaygın olması herkesin öteki hale getirilmesi ve bunun engellen(e)memesi, önlenmesine yönelik çaba dahi sarf edilmemesi, hizmet alımında adaletsizliğin ve feodal yapının ön planda olması, insanların kendi coğrafyalarından bir daha geri dönmeyi düşünmemesine uzaklaşmasına neden olmaktadır. Yakın zamana kadar göç edilen yerde gerçekleşen bir ölüm sonrasında cenazeler bölgeye getirilir iken son dönemde bölgede ölen bir yakını göç ettiği yere taşıyarak defneden bir yapının ortaya çıkmış olması, kişinin geri dönmeyi aklına bile getirmek istemeyecek hale gelmiş olması, sosyolojik açıdan arafta kalan insanlara çıkar yol bırakmaksızın muamele edilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken durumlardır. Küçük ölçekli üretim yapısından büyük ölçekli organize ve entegre üretim sürecine geçilmesi, bölgenin işsizlik ile ilgili sorunlarını büyük ölçüde azaltıcı etki yapacağına inanç yüksek gözükmektedir. Üreten bir toplum yapısından tüketen bir yapıya geçen bölge halkı,

gerek bölgede gerekse de göç ettiği yerde, katma değeri düşük ve genelde emek-yoğun sektörlerde çalışmakta, buna karşın sosyal yaşam olanaklarına görece ulaşamamakta, dolayısıyla bölge illerinde devam ettirmiş olduğu refah standardının altında bir yaşam sürdürmektedir. Sosyalleşme ile ilgili sorunlar nedeniyle sosyolojik açıdan entegrasyon sorunları yaşamakta, kendi bölgesindeki feodal yapı nedeniyle ve kamu otoritesinin yanlış tutumları sebebiyle maruz kaldığı öteki olma durumu ile göç ettiği yerde de karşı karşıya kalmaktadır.

Bölgeden göç eden bireylerden edinilen geri bildirimlerin içerisinde genel anlamda ortak bir paydada bulunduğu gözlemlenmektedir. Bölge, uzun bir sürecin sonunda görece geri kalmışlığın sürekliliği ile karşı karşıya bırakılmış, az gelişmişliğin kısır döngüsü içerisinde birbirini tetikleyen olumsuzlukların iç içe geçmesi sonucunda bu sarmaldan kurtulmanın giderek zorlaştığı bir durumu gerek açıkça gerekse de zımni olarak benimsemiştir. Özellikle eğitim alanında eşitliğin olmaması konusunda ciddi bir tepki ortaya çıkmıştır. Çalışmanın hedef bölgesinde yaşayan ve öğrenimlerini devam ettiren öğrencilerin merkezi sınavlardaki görece başarısızlıkları, göç edilen bölgelerdeki yaşayan ve öğrenimlerini devam ettiren öğrencilerin ise başarılı olmaları bu bölgedeki eğitim planlamasında bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Zorunlu hizmet ve şark görevi kavramları dahi bu bölgedeki sadece eğitim alanında değil, sağlık alanında ve güvenlik personeli alanında dezavantajlı durumu göstermektedir. Benzer şekilde, geliştirme ödeneği kavramı da bölgenin geri kalmışlığının içselleştirilmiş bir olgu olduğunun göstergelerinden biri olarak görülmektedir.

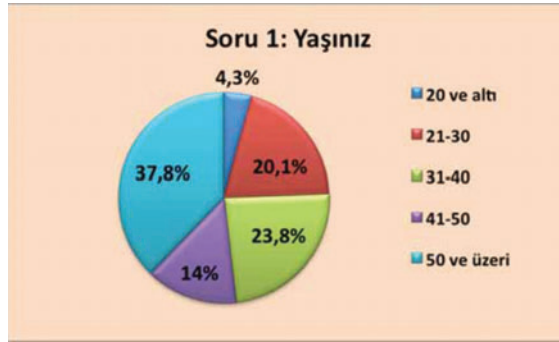
Az gelişmişlik döngüsünün dışsal bir etkenle kırılmasının araçlarından biri olan Üniversite'nin, bölgede istenilen gelişim atağının yapılmasında etkisiz kaldığı, Üniversite-toplum entegrasyonunun sağlanamadığı, Üniversite'nin beklenen pozitif dışsallığı sağlayamadığı, gerek Fakültelerin gerekse de bölümlerin ihtiyaca binaen yapılandırılmadığı belirtilmektedir. Aynı dönemde kurulan üniversiteler arasında, 20 yıllık bir süre içerisinde görece olarak gelişmesini tamamlayamayan ve öğrenci kapasitesiyle bölgeye olması gereken katkının altında bir yarar sağlayan, bölgenin mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu tarım ve hayvancılık ile ilgili sektörlerinde beklenen artı değeri sağlayamayan bir yapının ortaya çıktığı belirtilmektedir.

7.5. TRA2'DEN KOCAELİ'NE YAPILAN GÖÇ BULGULARI

Kocaeli'nde toplam 165 anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

7.5.1. Yaş İle İlgili Bulgular

YAŞ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
20 ve altı	7	4,3
21-30	33	20,1
31-40	39	23,8
41-50	23	14,0
50 ve üzeri	62	37,8
TRA2	164	100,0

Bursa ilinde yapılan anket çalışmasında geçerli anketlerin 7'si 20 yaş ve altında, 33'ü 21-30 yaş arasında, 39'u 31-40 yaş arasında, 23'ü 41-50 yaş arasında ve 62'si 50 yaş üzeri olanlar tarafından cevaplanmıştır. Yüzdeler olarak sırasıyla 20 yaş ve altı olanlar %4,3, 21-30 arası yaşta olanların oranı %20,1, 31-40 yaş arasındakilerin oranı %23,8, 41-50 yaş arasında olanların oranı %14,0 ve 50 yaş ve üzeri olanların oranı %37,8'dir.

7.5.2. Eğitim Düzeyi İle İlgili Bulgular

EĞİTİM DÜZEYİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Eğitim yok	5	3,1
İlk-Orta	47	28,8
Lise	65	39,9
Üniversite	46	28,2
TRA2	163	100,0

Ankete katılanların eğitim düzeylerine bakıldığında eğitimi olmayanların sayısı 5, ilk ve ortaokul mezunu 47, lise mezunu 71, üniversite mezunu 46'dır. Oransal olarak bakıldığında eğitim seviyesi olmayanların oranı %3,1, ilk ve ortaokul mezunu olanların oranı %28,8, lise mezunu olanların oranı %39,9, üniversite ve üzeri mezunların oranı %28,2'dir.

7.5.3. Göç Edilen Yılla İlgili Bulgular

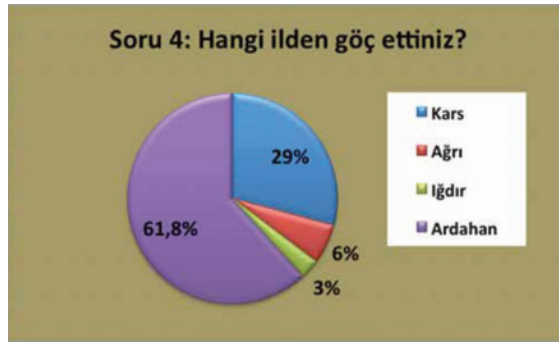
Göç Etme Yılı	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1980 öncesi	50	31,4
1981-1990	48	30,2
1991-2000	43	27,0
2001-2010	17	10,7
2010 sonrası	1	0,7
TRAZ	159	100,0

Katılımcılardan 50 kişi (%31,4) 1980 öncesi, 48 kişi (%30,2) 1981-1990 arası, 43 kişi (%27,0) 1991-2000 yılları arası, 17 kişi (%10,7) 2001-2010 arası ve 1 kişi (%0,7) 2010 sonrası göç etmiştir.

7.5.4. Hangi İlden Göç Ettiniz?

Göç Edilen İl	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kars	48	29,0
Ağrı	10	6,0
İğdır	5	3,0
Ardahan	102	61,8
TRA2	165	100,0

Toplam gözlem yapılan kişilerin 48'i (%29,0) Kars'tan, 10'u (%6,0) Ağrı'dan, 5'i (%3,0) İğdır'dan ve 102'si (%61,8) Ardahan'dan göç etmiş kişilerdir.

7.5.5. Aylık Geliriniz Ne Kadardır?

Gelir Aralığı	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1000 TL ve altı	75	46,9
1001-2000 TL	56	35,0
2001-3000 TL	18	11,3
3001 ve üzeri	11	6,8
TRA2	160	100,0

Ankete katılan katılımcıların gelir seviyelerine ilişkin verilere bakıldığında, aylık geliri 1000 TL ve altında olan katılımcı sayısı 75 (%46,9), 1001-2000 TL olan katılımcı sayısı 56 (%35,0), 2001-3000 TL olan katılımcı sayısı 18 (%11,3) ve 3001 TL ve üzeri geliri olanların sayısı 11 (%6,8)'dir.

7.5.6. Oturduğunuz Ev Kime Ait?

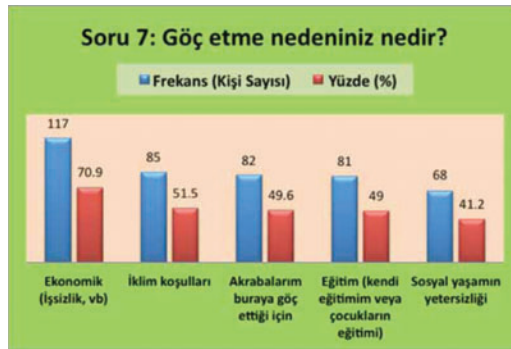
Mülkiyet Durumu	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kira	61	38,4
Kendi	98	61,6
TRAZ	159	100,0

Katılımcıların ev sahibi ya da kiracı olmaları ile ilgili sorulara verilen yanıtlara göre, katılımcıların 61'i (%38,4) kirada oturmakta iken 98'i (%61,6) kendi evlerinde oturmaktadır.

7.5.7. Göç Etme Nedeniniz Nedir?

Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Ekonomik (İşsizlik, vb)	117	70,9
2	İklim koşulları	85	51,5
3	Akrabalarım buraya göç ettiği için	82	49,6
4	Eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi)	81	49,0
5	Sosyal yaşamın yetersizliği	68	41,2

Göç etme nedenleri ile ilgili olarak katılımcılara, birden fazla şıkkı öncelik sırasına göre işaretlemeleri söylendiğinde, verilen cevapların sıralanması şu şekilde çıkmaktadır. Öncelik sırasına göre göç nedenleri incelendiğinde, %70,9 oranında işsizlik ve benzeri ekonomik sorunlar öne çıkmış, katılımcıların %51,5'i iklim koşulları, %49,6'sı akrabalar nedeniyle, %49,0'ı eğitim nedeniyle ve %41,2'si sosyal yaşamın yetersiz olduğu nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

7.5.8. Göçten Önceki Durumunuz ile Şimdiki Durumunuzu Karşılaştırdığınızda Şimdiki Durumunuzda Nasıl Bir Değişiklik Oldu?

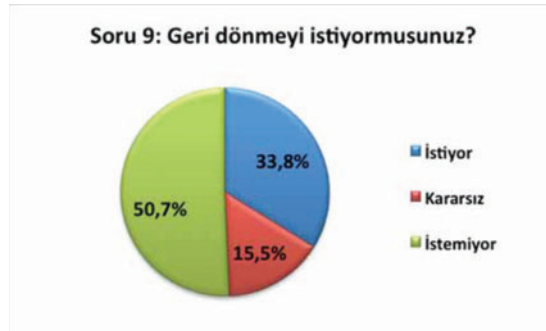
Değişiklik	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Olumlu	77	59,2
Olumsuz	26	20,0
Kararsız	27	20,8
TOPLAM	130	100,0

Katılımcılara göç öncesi ve sonrası genel bir karşılaştırma yapıldığında göç etmekten memnun olup olmadığı ve durumunun daha iyi mi yoksa daha kötü mü olduğu konusunda soru sorulmuştur. Alınan cevaplar, yoğunluklu olarak göç ettikten sonraki durumlarının göç etmeden önceki durumlarına oranla daha iyi olduğunu sonucunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların %59,2'si olumlu değişiklik olduğunu ifade ederken %20,0'ı olumsuz olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların %20,8'i ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

7.5.9. Geri dönmeyi istiyormusunuz?

Geri Dönme	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
İstiyor	48	33,8
Kararsız	22	15,5
İstemiyor	72	50,7
TOPLAM	142	100,0

Katılımcılara sorulan bir diğer soru da, geri dönme düşünceleri ile ilgilidir. Buna göre, katılımcıların %33,8'i (48 kişi) geri dönmeyi isterken, %50,7'si (72 kişi) geri dönmeyi düşünmemektedir. Buna ek olarak katılımcıların %15,5'i kararsızım cevabını vermiştir.

7.5.10. Geri Dönmeyi İsteme Nedeniniz Nedir?

Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleket hasreti çekiyorum	57	34,5
2	Buradaki gelir düzeyim düşük	53	32,1
3	Memlekette malım/mülküm var	49	29,6
4	Bu şehre uyum sağlayamadım	40	24,2
5	Memleketime hizmet etmek/yatırım yapmak için	34	20,6

Katılımcılardan geri dönmek isteyenlere sorulan, geri dönmeyi isteme nedeniniz nedir? sorusuna verilen cevaplardan alınan sonuçlar şunlardır: Katılımcıların %34,5'i memleket hasreti çektiği, %32,1'i buradaki gelir seviyesinin yetersiz olduğu, %29,6'sı memlekette malı mülkü olduğu, %24,2'si göç ettiği kente uyum sağlayamadığı ve %20,6'sı da memlekete yatırım yapmak ve hizmet etmek için geri dönmeyi istediklerini ifade etmişlerdir.

7.5.11. Geri Dönmeyi İstememe Nedeniniz Nedir?

Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Bu şehre uyum sağladım	68	41,2
2	Buradaki gelir seviyem yüksek	49	29,6
3	Eşim ve çocuklarım istemediği için	46	27,8
4	Memleketteki sosyal ve kültürel hayat yetersiz	46	27,8
5	Memleketimdeki sağlık şartları yetersiz	46	27,8

Geri dönmek istemeyenlere sorulan, neden geri dönmek istemiyorsunuz? sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, öncelik sırasına göre katılımcıların %41,2'si göç ettikleri yere uyum sağladıklarını, %29,6'sı buradaki gelir seviyelerinin yüksek olduğunu, %27,8'i eş ve çocuklarının geri dönmek istemediğini, %27,8'i memleketteki sosyal ve kültürel hayatın yetersiz olduğunu ve %27,8'i de memleketteki sağlık şartlarının yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

7.5.12. Devlet size destek verirse geri dönmeyi düşünür müsünüz?

Geri Dönme	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kesinlikle düşünürüm	45	31,9
Kararsızım	15	10,6
Verilecek desteğe bağlı	34	24,1
Kesinlikle dönmem	47	33,4
TOPLAM	141	100,0

Devletin vereceği bir destek sonrasında geri dönmeyi düşünüp düşünmediklerine yönelik sorulan soruya, katılımcıların verdikleri cevaplar ise şu şekildedir: Bu soruya cevap veren 141 katılımcının 45'i (%31,9) kesinlikle düşündüklerini, 15'i (%10,6) kararsız olduklarını, 34'ü (%24,1) verilecek desteğe bağlı olduğunu ve 47'si (%33,4) kesinlikle geri dönmek istemediklerini ifade etmişlerdir.

7.5.13. Devlet Size Hangi Ekonomik Desteği Verirse Göç Etmek İstersiniz?

Sıralama	Nedenler	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Hayvan desteği sağlarsa geri dönerim	85	51,5
2	Nakit para desteği sağlarsa dönerim	82	49,6
3	Arazi tahsis edilirse geri dönerim	75	45,4

Verilecek destekle ilgili olarak, devlet size hangi desteği verirse geri dönmek istersiniz? şeklinde sorulmuş olan soruya verilen cevaplar incelendiğinde, sıralamaya göre hayvan

desteği verilirse geri dönerim diyenlerin sayısı 85 kişi (%51,5), nakit para desteği verilirse geri dönmek isteyenlerin sayısı 82 kişi (%49,6), arazi tahsis edilirse geri dönerim tercihini yapanların oranları da 75 kişi (%45,4) olarak gerçekleşmiştir.

7.5.14. Araştırma Bulguları Arasındaki İlişkiler (Çapraz Tablolar)

Anket verilerinden elde edilen bulgular ışığında elde edilen çapraz tablolarda, alınan cevaplara göre illere göre geri dönmeyi isteme durumu, devlet desteğine göre geri dönme isteği durumu, illere göre gelir seviyesi ve geri dönmeyi isteme durumu, illere göre kirada oturma veya ev sahibi olma durumuna göre geri dönmeyi isteme durumu ve illere göre eğitim seviyesi ve geri dönmeyi isteme durumu gibi sonuçlar ortaya konulmaktadır.

A. İllere Göre Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İl		İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	N	11	26	2	39
	%	28,2	66,7	5,1	100,0
Ağrı	N	0	8	0	8
	%	0	100,0	0	100,0
İğdır	N	4	0	0	4
	%	100,0	0	0	100,0
Ardahan	N	33	38	20	91
	%	36,2	41,8	22,0	100,0
TRAZ	N	48	72	22	142
	%	33,8	50,7	15,5	100,0

İllere göre geri dönmeyi isteme farklılık göstermemektedir. Kars ilinden Kocaeli'ne göç edenlerin % 66,7'si geri dönmeyi istememektedir. Ağrı ilinden göç edenlerin hiçbiri geri dönmeyi istemezken, İğdır'dan göç edenlerin (4 kişi) %100'ü geri dönmek istemektedirler. Ardahan ilinden göç edenlerin %41,8'i geri dönmeyi istememektedir. Toplamda ise bu soruya cevap veren 142 kişiden 72'si (%41,8) geri dönmek istememekte, 48'i (%36,2) geri dönmek istemekte ve 22'si de (%22,0) kararsız olduklarını ifade etmektedirler.

B. İllere Göre Devletin Desteği Durumunda Geri Dönme İsteme Durumu

il		Kesinlikle Düşünürüm	Kesinlikle Dönmem	Verilecek Desteğe Bağlı	Kararsız	TOPLAM
Kars	N	10	19	9	4	42
	%	23,8	45,3	21,4	9,5	100,0
Ağrı	N	1	5	2	0	8
	%	12,5	62,5	25,0	0	100,0
İğdir	N	1	1	1	0	3
	%	33,3	33,3	33,4	0	100,0
Ardahan	N	33	22	22	11	88
	%	37,5	25,0	25,0	12,5	100,0
TRA2	N	45	47	34	15	141
	%	31,9	33,4	24,1	10,6	100,0

Kars-Ağrı-İğdir ve Ardahan illerinden Kocaeli'ne göç edenlerin, devlet desteği olması durumunda geri dönmeye bakışları değişmemektedir. Frekanslar dikkate alındığında Kars'tan göç edenlerin %23,8'i geri dönmeyi düşünürken %45,3'ü kesinlikle geri dönmeyi düşünmediklerini, %21,4'ü ise verilecek desteğe bağlı olarak geri dönebileceklerini belirtmişlerdir. Ağrı ilinden göç edenlerin geri dönmeye bakışlarında, %12,5 oranında kesinlikle dönmek istedikleri, %62,5 oranında kesinlikle dönmek istemedikleri ve %25,0 oranında verilecek desteğe bağlı olarak geri dönebilecekleri sonucu ortaya çıkmaktadır. İğdir'dan Kocaeli'ne göç edenlerin %33,3'ü geri dönebileceklerini, %33,3'ü geri dönmek istemediklerini ve %33,4'ü de verilecek desteğe bağlı olarak geri dönmeyi düşünebileceklerini ifade etmişlerdir. Ardahan ilinden Kocaeli'ne göç edenlerin %37,5'i geri dönmek istediklerini, %25,0'ın geri dönmek istemediklerini ve %25,0'ın da verilecek desteğe bağlı olarak geri dönebileceklerini ifade etmişlerdir.

C. İllere Göre Gelir Düzeyi ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İl	Gelir		İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	1000 ve altı	%	21,4	78,6	0	100,0
	1001-2000	%	35,7	57,1	7,1	100,0
	2001 ve üzeri	%	12,5	75,0	12,5	100,0
Ağrı	2000 ve altı	%	0	100,0	0	100,0
	2001 ve üzeri	%	0	100,0	0	100,0
İğdır	2000 ve altı	%	100,0	0	0	100,0
	2001 ve üzeri	%	100,0	0	0	100,0
Ardahan	1000 ve altı	%	50,0	22,0	28,0	100,0
	1001-2000	%	22,6	64,5	12,9	100,0
	2001 ve üzeri	%	12,5	75,0	12,5	100,0
TRA2	1000 ve altı	%	44,6	33,9	21,5	100,0
	1001-2000	%	26,5	63,3	10,2	100,0
	2001 ve üzeri	%	19,0	71,5	9,5	100,0

Kars-Ağrı-İğdır ve Ardahan illerinden Kocaeli'ne göç edenler, gelir düzeyleri ne olursa olsun geri dönmeyi istememektedirler. Örneğin, toplamda, 1000 TL'nin altında geliri olanların %44,6'sı, 1001- 2000 TL geliri olanların %26,5'i, 2001 ve üzeri geliri olanların da %19,0'ı geri dönebileceklerini ifade ederken, gelir seviyesi arttıkça geri dönmek istemeyenlerin oranının yükseldiği ortaya çıkmaktadır. Gelir seviyesi ile geri dönme isteği arasında ters orantı çıkmakta, geliri düşük olanların geri dönmeyi nispeten yüksek olurken, gelir seviyesi yükseldikçe geri dönmeye bakışın olumsuzlaştığı görülmektedir.

D. illere Göre Kira/Ev sahipliği ve Geri Dönme İsteme Durumu

İl			İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	Kira	%	41,7	58,3	0	100,0
	Kendi	%	24,0	68,0	8,0	100,0
Ağrı	Kira	%	100,0	0	0	100,0
	Kendi	%	0	100,0	0	100,0
İğdır	Kira	%	100,0	0	0	100,0
	Kendi	%	100,0	0	0	100,0
Ardahan	Kira	%	53,8	20,5	25,7	100,0
	Kendi	%	18,8	60,4	20,8	100,0
TRAZ	Kira	%	51,9	28,8	19,3	100,0
	Kendi	%	21,4	64,3	14,3	100,0

Kars-Ağrı-İğdır ve Ardahan illerinden Kocaeli'ne göç edenlerin, göç ettikleri illerdeki mülkiyet durumlarına göre geri dönmeye bakış açılarının değerlendirildiği sorular ve bu sorulara verilen cevaplar bağlamında, kirada oturanların geri dönme isteklerinin, göç ettikleri illerde ev sahibi olmuş olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Ama bir bütün olarak bakıldığında kiracı da olsa ev sahibi de olsa geri dönmek istememektedirler.

E. İllere Göre Eğitim Düzeyi ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İl			İstiyor	İstemiyor	Kararsız	TOPLAM
Kars	İlk-orta	%	36,4	63,6	0	100,0
	Lise	%	16,7	72,2	11,1	100,0
	Üniversite	%	40,0	60,0	0	100,0
Ağrı	İlk-orta	%	0	100,0	0	100,0
	Lise	%	0	100,0	0	100,0
	Üniversite	%	0	100,0	0	100,0
İğdır	Lise ve altı	%	100,0	0	0	100,0
	Üniversite	%	100,0	0	0	100,0
Ardahan	İlk-orta	%	43,8	34,4	21,8	100,0
	Lise	%	35,3	35,3	29,4	100,0
	Üniversite	%	26,1	60,9	13,0	100,0
TRA2	İlk-orta	%	40,9	43,2	15,9	100,0
	Lise	%	31,0	48,3	20,7	100,0
	Üniversite	%	28,9	63,1	8,0	100,0

İllere göre eğitim seviyesi ile geri dönmeye bakış arasındaki ilişki incelendiğinde her dört il için de geçerli olan sonuç, eğitim seviyesi yükseldikçe geri dönme isteğinin azaldığıdır.

KOCAELİ ALAN ARAŞTIRMASININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Kocaeli ilinde Valiliğe bağlı Dernekler Masasından alınan verilere göre, TRAZ Bölgesine yönelik faaliyet gösteren 51 adet dernek bulunmaktadır. Bu dernekler, Kars-Ardan-İğdir dernekleri gibi 3 ilin toplamına yönelik federatif bir oluşumu içermesinin yanı sıra sadece tek bir ile ait veya ilçe derneği şeklinde örgütlenmiş durumdadırlar. Bunlara ek olarak köy dernekleri şeklinde organize olmuş olan dernekler de mevcuttur.

Kocaeli'nde yapılan alan araştırmasında, anket verileri ile birlikte gerek bireyler bazında gerekse de dernekler ve iş adamları ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerde genel temayüllerin ortak noktalarından hareketle bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Göçün sosyolojik olarak önemli bir olgu olduğu önermesinden hareketle, bu olgunun temelindeki dayanak noktalarının neler olduğu, insanların kendi topraklarından, kendi kültür coğrafyalarından, ailelerinden ayrılarak farklı bir sosyolojik yapıya dahil olmaya çalışmaları, entegrasyon problemleri çift taraflı analiz edilmeye çalışılmıştır. Göçe ilişkin olarak, Kocaeli'nde ortaya çıkan temel neden bölgesel gelişmişlik farklılığı ve ekonomik faktörlerdir. İşsizliğin en önemli göç nedeni olarak ilk sırada yer almasına bağlı olarak bunun getirdiği sarmal da ortaya çıkmaktadır. İşsizliğe bağlı olarak sosyal hayatın geri kalmışlığı, yine buna bağlı olarak eğitim imkanının görece geri kalmışlığı, kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşımın yetersizliği gibi nedenler iklim koşullarının hayatı zorlaştırması ve göç edenlerden alınan olumlu geribildirimler ile birleştirildiğinde göçe ilişkin nedenlerin sıralamasını ortaya çıkarmaktadır. Bu veriler, genel anlamda, İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'da yapılan analizler ile örtüşmektedir.

1980 öncesi göç edenlerin; 50 yaşın üzerinde olan ve belirli bir eğitim seviyesine sahip olan kişilerin göç etmesinde önemli bir neden de siyasi nedenler olarak görülmektedir. 1980 öncesinin çalkantılı dönemlerinde resmi ideolojiye bir şekilde farklı yaklaşanların yaşamış oldukları fiili ve psikolojik cebir, bu jenerasyonun göç etmesindeki önemli neden olarak ortaya çıkmaktadır. Daha öncesinde bir şekilde göç etmiş olan kişilerden alınan olumlu bilgilere dayanarak yapılan göçler, daha iyi bir yaşam standardı için yaşanılan toprakların terk edilmesi isteğini artıran faktörlerden biri haline gelmektedir. Bu durum o derece bir hale gelmiştir ki, bölgede, bölge standartlarının üzerinde sosyo-ekonomik yaşam standardı olan bir gencin, göç etmiş ve ancak asgari ücretle düşük refah seviyesinde yaşayan bir gence oranla evlenme imkanı daha az olmaktadır. Her doğan Karslı-Ardahanlı göç etmek için doğar şeklinde bir mantığın yerleşmiş olduğu zihinlerde bu durum gayet normal olarak algılanmakta ve içselleştirilmiş durumdadır.

Bölgeden göç etmenin nedenlerinden bir diğeri de tarım ve hayvancılık ile ilgili olarak var olan sorunlardır. Bölge, çok öncelerden bu yana ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bir bölge olarak biliniyor olmasına karşın, özellikle 1980 sonrasında bu durumun gerçeği çok da yansıtmadığı görülmektedir. Özellikle tarımsal açıdan bakıldığında, müstakil arazinin az oluşu, tarıma elverişli arazilerin bölünmüş olması ve yüksek ortalama maliyetli tarımsal faaliyetin yapılmak zorunda kalınması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Belirli dönemlerde, devletin vermiş olduğu desteklerin amacına uygun kullanılmaması, bunların suiistimal edilmelerinin engellenememesi, bu desteklerin geri ödemelerinin takip edilmemesi, verilen desteklerin amaca uygun kullanılıp kullanılmadığının denetlenmemesi vb. durumlar neticesinde tarımsal faaliyetler yeterince geliştirilememiştir. Arazilerin devlet eliyle birleştirilerek yeniden tahsisinin yapılması ve ortalama maliyetlerin düşürülerek büyük ölçekli tarımsal faaliyetin yapılması, bölgenin iktisadi anlamda yeniden canlandırılması için önemli bir uygulama olacaktır.

Ermenistan ile sınır kapısının kapatıldığı '90'lı yılların başından bu yana, zaten yetersiz olan iktisadi canlılık özellikle Kars ve Ardahan illeri için bir sorun teşkil etmektedir. İğdir ilinin sınır ticareti nedeniyle görece gelişmişlik seviyesi bu illerde tersine bir seyir izlemektedir. Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki siyasi sorunlara tepki olarak kapatılan sınır, bölgenin ekonomik yaşantısına olumsuz etki etmektedir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde, emek yoğun üretim yapan bazı girişimcilerin sınır kapısı açılması sonrasında işletmelerini bu bölgeye kaydırmak istedikleri, bazılarının da faaliyetlerinin bir bölümünün bu bölgeye yönlendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Kars'taki Azerbaycan Konsolosluğu vasıtasıyla dışarıdan bakıldığında çok da fark edilemeyen bu negatif dışsallık etkisinin çözüme kavuşturulması gerekliliği vurgulanmış, siyasi sorunların zaten yetersiz olan iktisadi yaşama daha da olumsuz etki yapmasının diyalog ile ortadan kaldırılması gerekliliği beyan edilmiştir.

Sonuçta, anketlerden de elde edilen veriler doğrultusunda, göçün ortaya çıkarmış olduğu sosyal ve iktisadi yapı çift taraflı sonuçları ile analiz edilmelidir. Hem göç edilen ilden ayrılma sonucu bölgenin yıllar itibarıyla bir durağanlığa girmesi ve kısır döngü içerisinde gittikçe daralan bir sosyo-ekonomik yapı ortaya çıkmış, hem de gidilen ilde dışlanmışlık hissi ile bir entegrasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Gidilen bölgede, var olan yapıya uyumun sağlanamaması, kendine özgü üçüncü bir ara form oluşmasına sebep olmuştur. Ne kendi gelenek, görenek ve alışkanlıklarını tam olarak yaşayabilme, ne de yeni yaşamın sürdürüleceği toplumun içerisine adapte olabilmıştır. Elde edilen verilerden hareketle, başta iktisadi olarak ve sosyal imkanların canlandırılması açısından girişimlerde bulunulmalı, eskiye dayanan kökleri olan ve farklı toplumsal kültürlerin derinliklerine sahip olan coğrafyanın gözden çıkarılmışlık hissini ortadan kaldırılması sağlanmalıdır.

7.6. TRAZ'DEN 5 İL'E (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli)

GÖÇ: BULGULAR ve ANALİZLER

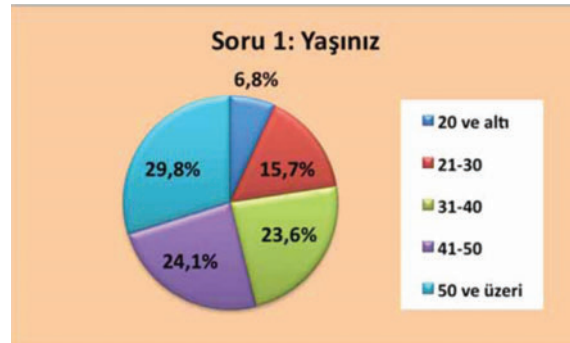
TRAZ kapsamındaki 4 ilden (Kars, Ağrı, Iğdır ve Ardahan) en fazla göç edilen 5 ilde yapılan araştırmaya katılanlar ile ilgili bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
KOCAELİ	165	4,6
BURSA	277	7,8
İZMİR	615	17,2
ANKARA	570	16,0
İSTANBUL	1944	54,4
TOPLAM	3571	100,0

Araştırmaya toplam 3571 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılanların % 4,6'sı (165 kişi) Kocaeli, %7,8'i (277 kişi) Bursa, %17,2'si (615 kişi) İzmir, %16,0'ı (570 kişi) Ankara ve %54,4'ü (1944 kişi) İstanbul'a TRAZ bölgesinden göç edenlerdir.

7.6.1. Yaş ile ilgili bulgular

YAŞ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
20 ve altı	242	6,8
21-30	559	15,7
31-40	838	23,6
41-50	855	24,1
50 ve üzeri	1061	29,8
TOPLAM	3555	100,0

Anketteki bu soruya cevap verenlerin % 6,8'i (242 kişi) 20 yaş ve altında, % 15,7'si (559 kişi) 21-30 yaş arasında, % 23,6'sı (838 kişi) 31-40 yaş arasında, %24,1'i (855 kişi) 41-50 yaş arasında ve % 29,8'i (1061 kişi) 50 yaş üzeridir.

7.6.2. Eğitim düzeyi ile ilgili bulgular

EĞİTİM DÜZEYİ	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Eğitim yok	298	8,4
İlk-Orta	1530	43,5
Lise	976	27,8
Üniversite	676	19,2
Lisansüstü	42	1,1
TOPLAM	3522	100,0

Anketteki bu soruya cevap verenlerin eğitim düzeylerine bakıldığında eğitimi olmayanların oranı %8,4 (298 kişi), ilk ve ortaokul mezunu olanların oranı %43,5 (1530 kişi), lise mezunu olanların oranı %27,8 (976 kişi), üniversite mezunu olanların oranı %19,2 (676 kişi) ve lisansüstü mezunlarının oranı %1,1 (42 kişi) olarak bulunmuştur.

7.6.3. Göç edilen yıllarla ilgili bulgular

Göç etme yılınız	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1980 öncesi	639	18,3
1981-1990	909	26,1
1991-2000	1261	36,2
2001-2010	594	18,2
2010 sonrası	70	2,2
TOPLAM	3484	100,0

Anketteki bu soruya cevap verenlerin %18,3'ü (639 kişi) 1980 öncesi, %26,1'i (909 kişi) 1981-1990 arası, %36,2'si (1261 kişi) 1991-2000 yılları arası, %18,2'si (594 kişi) 2001-2010 arası ve %2,2'si (70 kişi) 2010 sonrası göç etmiştir.

7.6.4. Hangi ilden göç ettiniz?

GÖÇ EDİLEN İL	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
KARS	1188	33,3
AĞRI	1365	38,2
İĞDIR	478	13,4
ARDAHAN	540	15,1
TOPLAM	3571	100,0

Anketteki bu soruya cevap verenlerin % 33,3'ü (1188 kişi) Kars'tan, % 38,2'si (1365 kişi) Ağrı'dan, %13,4'ü (478 kişi) Iğdır'dan ve % 15,1'i (540 kişi) Ardahan'dan göç etmiş kişilerdir.

7.6.5. Aylık Geliriniz Ne Kadardır?

GELİR ARALIĞI	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1000 TL ve altı	975	28,1
1001-2000 TL	1297	37,4
2001-3000 TL	826	23,8
3001-5000 TL	280	8,1
5000 TL ve Üzeri	93	2,6
TOPLAM	3471	100,0

Anketteki bu soruya cevap verenlerin, %28,1'i (975 kişi) 1000 TL ve altında, %37,4'ü (1297 kişi) 1001-2000 TL arasında, %23,8'i (826 kişi) 2001-3000 TL arasında, %8,1'i (280 kişi) 3001-5000 TL arasında ve %2,6'sı (93 katılımcı) 5000 TL üzeri aylık gelire sahiptir.

7.6.6. Oturduğunuz Ev Kime Ait?

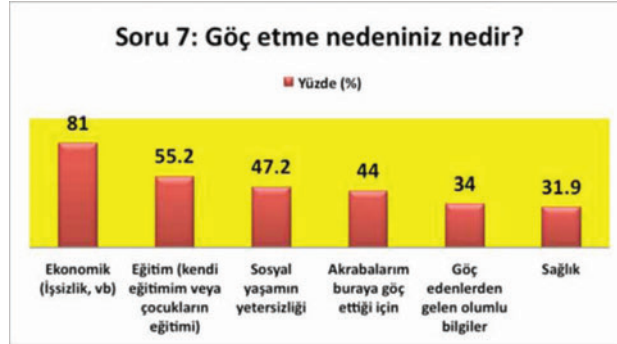
MÜLKİYET DURUMU	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kira	1224	35,6
Kendi	2215	64,4
TOPLAM	3439	100,0

Anketteki bu soruya cevap verenlerin %35,6'sı (1224 kişi) kirada oturmakta iken %64,4'ü (2215 kişi) kendi evlerinde oturmaktadırlar.

7.6.7. Göç etme nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Ekonomik (İşsizlik, vb)	2892	81,0
2	Eğitim (kendi eğitimim veya çocukların eğitimi)	1972	55,2
3	Sosyal yaşamın yetersizliği	1684	47,2
4	Akrabalarım buraya göç ettiği için	1570	44,0
5	Göç edenlerden gelen olumlu bilgiler	1214	34,0
6	Sağlık	1140	31,9

Göç etme nedenleri ile ilgili olarak katılımcılardan, birden fazla şıkki işaretlemeleri istenmiştir. Buna göre, katılımcıların sırasıyla %81,0'ı işsizlik ve benzeri ekonomik sorunlar, %55,2'si eğitim, %47,2'si sosyal yaşamın yetersizliği, %44,0'ı akrabaları buraya göç ettiği için ve %34,0'ı göç edenlerden gelen olumlu bilgiler ve %31,9'u sağlık nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

7.6.8. Göçten önceki durumunuz ile şimdiki durumunuzu karşılaştırdığınızda şimdiki durumunuzda nasıl bir değişiklik oldu?

DEĞİŞİKLİK YAŞAMA	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Olumlu	2174	64,6
Olumsuz	597	17,7
Kararsız	596	17,7
Toplam	3367	100,0

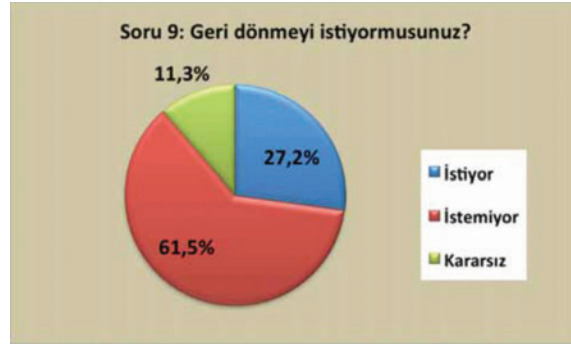

Katılımcılara göç öncesi ve sonrası genel bir karşılaştırma yapıldığında göç etmekten memnun olup olmadığı ve durumunun daha iyi mi yoksa daha kötü mü olduğu konusunda

soru sorulmuştur. Alınan cevaplar, yoğunluklu olarak göç ettikten sonraki durumlarının göç etmeden önceki durumlarına oranla daha iyi olduğunu sonucunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların %64,6'sı (2174 kişi) olumlu değişiklik olduğunu ifade ederken %17,7'si (597 kişi) olumsuz değişiklik olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların %17,7'si (596 kişi) ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

7.6.9. Geri dönmeyi istiyor musunuz?

GERİ DÖNME	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
İstiyor	935	27,2
İstemiyor	2116	61,5
Kararsız	391	11,3
TOPLAM	3442	100,0

Anketteki bu soruya cevap verenlerin %27,2'si (935 kişi) geri dönmeyi isterken, %61,5'i (2116 kişi) geri dönmeyi istememektedir. Buna ek olarak katılımcıların %11,3'ü (391 kişi) kararsızım cevabını vermiştir.

7.6.10. Geri dönmeyi isteme nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleket hasreti çekiyorum	1001	28,0
2	Bu şehre uyum sağlayamadım	881	24,7
3	Buradaki gelir düzeyim düşük	795	22,3
4	Memlekette malım/mülküm var	760	21,3
5	Ailemin memlekette kalması yüzünden	625	17,5

“Neden geri dönmek istiyorsunuz” sorusuna verilen cevaplar sırasıyla şu şekildedir. Katılımcıların %28,0’ı memleket hasreti çekiyorum, %24,7’si bu şehre uyum sağlayamadım, %22’3’ü buradaki gelir seviyem düşük, %21,3’ü memlekette malım mülküm var ve %17,5’i ailemin memlekette kalması yüzünden, şeklinde cevap vermiştir.

7.6.11. Geri dönmeyi istememe nedeniniz nedir?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Memleketteki eğitim koşulları yetersiz	1382	38,7
2	Buradaki gelir seviyem yüksek	1273	35,6
3	Bu şehre uyum sağladım	1249	35,0
4	Memleketteki sağlık şartları yetersiz	1180	33,0
5	Eşim ve çocuklarım istemediği için	1128	31,6
6	Memleketimin geri kalmışlığı yüzünden	1061	29,7

“Neden geri dönmek istemiyorsunuz” sorusuna verilen cevaplar sırasıyla şu şekildedir. Katılımcıların %38,7’si memleketlerindeki eğitim koşulları yetersiz, 35,6’sı buradaki gelir seviyem yüksek, %35,0’ı bu şehre uyum sağladım, %33,0’ı memlekette sağlık şartları yetersiz, %31,6’sı eşim ve çocuklarım istemediği için, %29,7’si memleketimin geri kalmışlığı yüzünden şeklinde cevap vermişlerdir.

7.6.12. Devlet size destek verirse geri dönmeyi düşünür müsünüz?

DEVLET DESTEĞİ VE GERİ DÖNME	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
Kesinlikle düşünürüm	826	24,3
Kesinlikle dönmem	1656	48,7
Verilecek desteğe bağlı	693	20,4
Kararsızım	228	6,6
TOPLAM	3403	100,0

Devletin vereceği bir destek sonrasında geri dönmeyi düşünüp düşünmediklerine yönelik sorulan soruya katılımcıların verdikleri cevaplar ise şu şekildedir: Katılımcıların %24,3'ü (826 kişi) kesinlikle düşünürüm, %48,7'si (1656 kişi) kesinlikle dönmem, %20,4'ü (693 kişi) verilecek desteğe bağlı ve %6,6'sı (228 kişi) kararsızım cevabını vermiştir.

7.6.13. Devlet size hangi ekonomik desteği verirse göç etmek istersiniz?

SIRALAMA	NEDENLER	Frekans (Kişi sayısı)	Yüzde (%)
1	Nakit para desteği sağlarsa dönerim	1441	40,4
2	Hayvan desteği sağlarsa geri dönerim	1417	39,7
3	Arazi tahsis ederse geri dönerim	1194	33,4
4	İşyeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse geri dönerim	938	26,3
5	Barınma ihtiyacım karşılanırsa geri dönerim	671	18,8

“Devlet size hangi desteği verirse geri dönmek istersiniz” şeklindeki soruya verilen cevaplara bakıldığında, sırasıyla nakit para desteği %40,4, hayvan desteği %39,7, arazi tahsisi desteği %33,4, iş yeri kurma desteği %26,3 ve barınma ihtiyacının giderilmesi %18,8 oranında hesaplanmıştır.

7.6.14. Araştırma Bulguları Arasındaki ilişkiler (Çapraz Tablolar)

A. İllere Göre Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL		İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	350	667	120	1137
	%	30,8	58,7	10,5	100,00
AĞRI	N	225	972	148	1345
	%	16,7	72,3	11,0	100,00
IĞDIR	N	195	220	50	465
	%	41,9	47,3	10,8	100,00
ARDAHAN	N	165	257	73	495
	%	33,3	51,9	14,8	100,00
TRA2	N	935	2116	391	3442
	%	27,2	61,5	11,3	100,00

Tabloya göre Kars ilinden göç edenlerin %58,7'si Ağrı ilinden göç edenlerin %72,3'ü Iğdır ilinden göç edenlerin %47,3'ü, Ardahan ilinden göç edenlerin %51,9'u geri dönmeyi istememektedir. TRAZ bir bütün olarak dikkate alındığında katılımcıların %61,5'i geri dönmeyi istememektedir.

B. İllere Göre Devletin Desteği Durumunda Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL		KESİNLİKLE DÜŞÜNÜRÜM	KESİNLİKLE DÖNMEM	VERİLECEK DESTEĞE BAĞLI	KARARSIZIM	TOPLAM
KARS	N	306	498	241	72	1117
	%	27,4	44,6	21,6	6,4	100,00
AĞRI	N	216	828	206	84	1334
	%	16,2	62,1	15,4	6,3	100,00
IĞDIR	N	146	165	124	27	462
	%	31,6	35,8	26,8	5,8	100,00
ARDAHAN	N	158	165	122	45	490
	%	32,2	33,7	24,9	9,2	100,00
TRA2	N	826	1656	693	228	3403
	%	24,3	48,7	20,4	6,6	100,00

Tabloya göre Kars ilinden göç edenlerin %44,6'sı, Ağrı ilinden göç edenlerin %62,1'i, Iğdır ilinden göç edenlerin %35,8'i, Ardahan ilinden göç edenlerin %33,7'si devlet desteği olması durumunda dahi geri dönmeyi istememektedir. TRAZ illeri bir bütün olarak değerlendirildiğinde katılımcıların %48,7'si geri dönmeyi istememektedir.

C. İllere Göre Gelir Düzeyi ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL			İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	1000 ve altı	%	45,0	41,7	13,3	100,0
	1001-2000	%	27,7	62,4	9,9	100,0
	2001-3000	%	10,7	83,2	6,1	100,0
	3001 ve üstü	%	10,6	77,4	12,0	100,0
AĞRI	1000 ve altı	%	47,5	38,0	14,5	100,0
	1001-2000	%	23,7	61,0	15,3	100,0
	2001-3000	%	3,0	87,7	9,3	100,0
	3001 ve üstü	%	2,0	92,8	5,2	100,0
IĞDIR	1000 ve altı	%	52,6	37,1	10,3	100,0
	1001-2000	%	46,7	40,1	13,2	100,0
	2001-3000	%	27,4	65,8	6,8	100,0
	3001 ve üstü	%	22,2	66,7	11,1	100,0
ARDAHAN	1000 ve altı	%	50,8	35,9	13,3	100,0
	1001-2000	%	28,3	58,6	13,1	100,0
	2001-3000	%	16,0	63,0	21,0	100,0
	3001 ve üstü	%	11,5	80,8	7,7	100,0
TRAZ	1000 ve altı	%	47,6	39,1	13,3	100,0
	1001-2000	%	30,1	57,4	12,5	100,0
	2001-3000	%	9,3	81,2	9,5	100,0
	3001 ve üstü	%	5,4	87,6	7,0	100,0

Tabloya göre gelir düzeyi arttıkça geri dönmeyi istemeyenlerin oranı artmaktadır. Kars ilinde 1000 TL'nin altında geliri olanların %45,0'ı, Ağrı ilinde 1000 TL'nin altında geliri olanların %47,5'i, Iğdır ilinde 1000 TL'nin altında geliri olanların %52,6'sı, 1001- 2000 TL geliri olanların %46,7'si, Ardahan ilinde 1000 TL'nin altında geliri olanların %50,8'i ve TRAZ bütününde 1000 TL'nin altında geliri olanların %47,6'sı geri dönmek istemektedir. TRAZ bütünü dikkate alındığında 1000 TL ve altında geliri olanların %39,1'i, 1001-2000 TL geliri olanların %57,4'ü, 2001-3000 TL geliri olanların %81,2'si ve 3001 ve üzeri geliri olanların %87,6'sı geri dönmeyi istememektedir.

D. İllere Göre Kira/Ev sahipliği ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL			İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	Kira	%	52,1	35,3	12,6	100,0
	Kendi	%	21,5	68,7	9,8	100,0
AĞRI	Kira	%	20,7	66,6	12,7	100,0
	Kendi	%	13,9	76,5	9,6	100,0
IĞDIR	Kira	%	61,3	27,1	11,6	100,0
	Kendi	%	32,4	54,6	10,0	100,0
ARDAHAN	Kira	%	42,1	31,5	26,4	100,0
	Kendi	%	29,7	60,5	9,8	100,0
TRAZ	Kira	%	37,4	48,5	14,1	100,0
	Kendi	%	21,6	68,7	9,7	100,0

Tabloya göre 4 ilde de kendi evi olanlar kirada oturanlara göre daha yüksek oranda geri dönmek istememektedir. Kars ilinden göç edenlerden kirada oturanların %52,1'i, Iğdır ilinden göç edenlerden kirada oturanların 61,3'ü ve Ardahan ilinden göç edenlerden kirada oturanların %42,1'i geri dönmeyi istiyorken, Ağrı ilinden göç edenlerden kirada oturanların sadece %20,7'si geri dönmek istemektedir. TRAZ bir bütün ele alındığında hem kirada oturanlar hem de kendi evi olanlar daha yüksek oranda geri dönmeyi istememektedir.

E. İllere Göre Eğitim Düzeyi ve Geri Dönmeyi İsteme Durumu

İL			İSTİYOR	İSTEMİYOR	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	Eğitim yok	%	36,0	51,7	12,3	100,0
	İlk-orta	%	37,6	52,4	10,0	100,0
	Lise	%	23,4	65,2	11,4	100,0
	Üniversite	%	14,9	75,9	9,2	100,0
AĞRI	Eğitim yok	%	39,4	40,9	19,7	100,0
	İlk-orta	%	28,6	53,5	17,9	100,0
	Lise	%	8,6	83,5	7,9	100,0
	Üniversite	%	5,2	90,6	4,2	100,0
İĞDIR	Eğitim yok	%	54,1	32,4	13,5	100,0
	İlk-orta	%	51,9	36,4	11,7	100,0
	Lise	%	26,7	64,4	8,9	100,0
	Üniversite	%	26,0	63,1	10,9	100,0
ARDAHAN	Eğitim yok	%	63,0	29,6	7,4	100,0
	İlk-orta	%	38,1	51,1	10,8	100,0
	Lise	%	28,6	50,0	21,4	100,0
	Üniversite	%	20,0	62,3	17,7	100,0
TRA2	Eğitim yok	%	42,4	42,1	15,5	100,0
	İlk-orta	%	37,5	49,9	12,5	100,0
	Lise	%	18,0	71,0	11,0	100,0
	Üniversite	%	10,9	81,4	7,7	100,0

Tabloya göre eğitim düzeyi arttıkça geri dönmeyi istememe oranı artmaktadır. Karslı üniversite mezunlarının, %75,9'u, Ağrılı üniversite mezunlarının, %90,6'sı, İğdirli üniversite mezunlarının, %63,1'i, Ardahanlı üniversite mezunlarının, %62,3'ü geri dönmek

istememektedir. TRAZ bütün olarak incelendiğinde üniversite mezunlarının %81,4'ü geri dönmeyi istememektedir. Iğdır ilinde eğitimi olmayanlar ve ilk-orta eğitim mezunları, Ardahan ilinde eğitimi olmayanlar geri dönmeyi daha yüksek oranda istemektedir.

F. İllere Göre Hayatında Yaşanan Değişim

İL		OLUMLU	OLUMSUZ	KARARSIZ	TOPLAM
KARS	N	749	189	164	1102
	%	68,0	17,2	14,8	100,00
AĞRI	N	841	191	303	1335
	%	63,0	14,3	22,7	100,00
IĞDIR	N	278	134	39	451
	%	61,6	29,7	8,7	100,00
ARDAHAN	N	306	83	90	479
	%	63,9	17,3	18,8	100,00
TRAZ	N	2174	597	596	3367
	%	64,6	17,7	17,7	100,00

"Göçten ÖNCEKİ durumunuzla ŞİMDİKİ durumunuzu kıyaslarsanız şimdiki durumunuzda nasıl bir değişiklik oldu" sorusuna Karslıların %68,0'ı, Ağrılıların %63'0'ı, Iğdırlıların %61,6'sı ve Ardahanlıların %63,9'u Olumlu değişiklik oldu cevabını vermiştir. TRAZ bütün illeri için olumlu değişiklik oldu diyenlerin oranı %64,6'dır.

G. İllere Göre Göç Etme Nedeni

SIRA	KARS	AĞRI	İĞDIR	ARDAHAN	TRAZ
1	Ekonomik (79,1)	Ekonomik (82,6)	Ekonomik (86,9)	Ekonomik (78,2)	Ekonomik (81,0)
2	Eğitim (47,3)	Eğitim (64,2)	Akrabalarım buraya göç ettiği için (62,5)	Eğitim (52,8)	Eğitim (55,2)
3	Akrabalarım buraya göç ettiği için (39,9)	Sosyal yaşamın yetersizliği (57,9)	Eğitim (52,6)	Sağlık (41,0)	Sosyal yaşamın yetersizliği (47,2)
4	Sosyal yaşamın yetersizliği (39,7)	Akrabalarım buraya göç ettiği için (43,0)	Göç edenlerden gelen olumlu bilgiler (46,3)	Akrabalarım buraya göç ettiği için (40,3)	Akrabalarım buraya göç ettiği için (44,0)
5	Göç edenlerden gelen olumlu bilgiler (35,6)	Terör (40,0)	Sosyal yaşamın yetersizliği (43,2)	Sosyal yaşamın yetersizliği (39,9)	Göç edenlerden gelen olumlu bilgiler (34,0)
6	Sağlık (31,0)	Sağlık (33,8)	Sağlık (18,9)	İklim koşulları (39,6)	Sağlık (31,9)

İllere göre göç etme nedeni incelendiğinde *ekonomik nedenler* tüm iller için 1. sırada ortaya çıkmıştır. Eğitim ise Iğdır ili hariç 2. sıradaki en önemli göç etme nedenidir. 3. 4. ve 5. nedenler illere göre farklılık göstermektedir. Eğitim nedeni Iğdır ili için 3. sıradaki göç etme nedenidir. Ağrı ilinde göç etme nedenlerinden birisi olarak Terör 5. sırada ortaya çıkmıştır. Sağlık ise Ardahan ili hariç 6. sıradaki göç etme nedenidir.

H. İllere Göre Geri Dönmeyi İstememe Nedeni

SIRA	KARS	AĞRI	İĞDIR	ARDAHAN	TRAZ
1	Bu şehre uyum sağladım (38,0)	Memleketteki eğitim koşulları yetersiz (53,5)	Eşim ve çocuklarım istemediği için (29,9)	Eşim ve çocuklarım istemediği için (36,8)	Memleketteki eğitim koşulları yetersiz (38,7)
2	Eşim ve çocuklarım istemediği için (33,8)	Buradaki gelir seviyem yüksek (48,9)	Memleketimde ailemden kimse kalmadı (27,6)	Bu şehre uyum sağladım (33,5)	Buradaki gelir seviyem yüksek (35,6)
3	Memleketteki eğitim koşulları yetersiz (31,3)	Memleketteki sağlık şartları yetersiz (43,9)	Memleketteki eğitim koşulları yetersiz (26,3)	Memleketteki eğitim koşulları yetersiz (30,8)	Bu şehre uyum sağladım (35,0)
4	Buradaki gelir seviyem yüksek (34,0)	Memleketimin geri kalmışlığı yüzünden (43,1)	Memlekette mal/mülküm kalmadı (25,5)	Memleketteki sağlık şartları yetersiz (31,2)	Memleketteki sağlık şartları yetersiz (33,0)
5	Memleketteki sağlık şartları yetersiz (27,8)	Memleketimdeki sosyal ve kültürel hayat yetersiz (39,8)	Memleketteki sağlık şartları yetersiz (19,6)	Memleketimin geri kalmışlığı yüzünden (21,8)	Eşim ve çocuklarım istemediği için (31,6)
6	Memleketimin geri kalmışlığı yüzünden (24,0)	Bu şehre uyum sağladım (39,4)	Memleketimdeki sosyal ve kültürel hayat yetersiz (19,2)	Buradaki gelir seviyem yüksek (24,7)	Memleketimin geri kalmışlığı yüzünden (29,7)

Tabloya göre Karslıların geri dönmeyi istememesinin birinci nedeni gittikleri şehre uyum sağlamaları iken, Ağrılıların geri dönmeyi istememesinin birinci nedeni memleketteki eğitim koşullarının yetersiz olmasıdır. Iğdırlıların ve Ardahanlıların geri dönmeyi istememesinin birinci nedeni ise eş ve çocukların istememesidir.

I. İllere Göre Geri Dönmeyi İsteme Nedeni

SIRA	KARS	AĞRI	İĞDIR	ARDAHAN	TRAZ
1	Memleket hasreti çekiyorum (28,7)	Memleket hasreti çekiyorum (25,8)	Memlekette malım/mülküm var (30,7)	Memleket hasreti çekiyorum (33,6)	Memleket hasreti çekiyorum (28,0)
2	Bu şehre uyum sağlayamadım (21,0)	Bu şehre uyum sağlayamadım (24,8)	Buradaki gelir düzeyim düşük (29,1)	Bu şehre uyum sağlayamadım (29,1)	Bu şehre uyum sağlayamadım (24,7)
3	Buradaki gelir düzeyim düşük (20,2)	Memlekette malım/mülküm var (21,0)	Bu şehre uyum sağlayamadım (28,9)	Buradaki gelir düzeyim düşük (29,8)	Buradaki gelir düzeyim düşük (22,3)
4	Ailemin memlekette kalması yüzünden (16,8)	Ailemin memlekette kalması yüzünden (18,9)	Memleket hasreti çekiyorum (27,6)	Memlekette malım/mülküm var (24,9)	Memlekette malım/mülküm var (21,3)
5	Memlekette malım/mülküm var (16,8)	Buradaki gelir düzeyim düşük (18,9)	Ailemin memlekette kalması yüzünden (18,0)	Ailemin memlekette kalması yüzünden (16,2)	Ailemin memlekette kalması yüzünden (17,5)

Tabloya göre Kars, Ağrı ve Ardahan illerinden göç eden vatandaşlarımızın birinci sıradaki geri dönmeyi isteme nedeni Memleket Hasreti çekmeleri iken Iğdırlı vatandaşlarımızın birinci sıradaki geri dönmeyi isteme nedenleri Memlekette mal/mülkün olmasıdır.

SONUÇ

İller arasında ayırım yapmaksızın TRAZ bölgesinden yapılan göçün en temel sebebi ekonomik olmakla birlikte bu bölgede insanca yaşamının asgari koşullarının dahi karşılanamaması göçe ivme kazandırmıştır. Gelir dağılımının adaletsizliği, yoksullaşmanın derinleşmesi ve işsizlik gibi temel ekonomik sorun alanlarından sıyrılamayan halk, ayrıca insani standartlardan yoksun bir eğitim ve sağlık hizmetiyle karşı karşıya bırakıldığı için çareyi bu hizmetleri alabileceğini düşündüğü metropollere gitmekte yani göç etmekte bulmaktadır. Su ve yol gibi en temel altyapı hizmetlerinin bile bugün hala çözülememiş olması, belediyeçilik alanındaki eksikliklerin bir türlü giderilememesi, politikacıların seçimden seçime bölgeye geldiği ve halkın reel sorunlarıyla ilgilenmek yerine ahbap-dost ilişkisine dayalı tayin-atama gibi günü birlik torpil işleriyle uğraştığı şeklindeki kötü imajı, devletin bölgeyi adeta kaderine terk ettiği görüntüsüyle birleşince göç eğilimleri daha da hız kazanmıştır.

Tarihsel perspektiften baktığımızda özellikle 1980 sonrası dönemde başlayıp ve 1990'larda ivme kazanan göç dalgasını iki ayrı dönemde analiz etmek mümkündür. 1985'li yıllara kadar olan birinci göç dalgası, daha çok siyasal tercihleri mevcut devlet yönetimiyle uyuşmayanların çeşitli baskı yöntemleriyle göçe zorlanması şeklinde olmuştur. Bu göç dalgası daha çok bölgenin eğitilmiş insanların çeşitli yollarla bölgeden uzaklaştırılması şeklinde gerçekleşmiştir. İkinci göç dalgası ise 1987-2000 yılları arasında gerçekleşmiş olup eğitilmiş, eğitimsiz, zengin, fakir, esnaf, çiftçi, işadamı vb. toplumun neredeyse her kesimini içine almıştır. Özellikle bölgede terör olaylarının başlamasıyla birlikte 1980'den sonra bilinçli bir tercihin sonucu veya sanayileşmenin doğal seyriyle birlikte ekonomik merkez batıya kaydırıldı. Bölge geri kalmışlığa, sürgün yeri olmaya mahkum edildi. Bu süreç insanların yönünü ülkenin batı bölgelerine çevirdi. Bütün bu olumsuzluklardan sonra da zaten ekonomi, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam gibi nedenlerle diken üstünde olan insanlar, terörün başlamasıyla da tereddütsüz bir şekilde yaşadıkları yerleri terk etme eğilimine girmişlerdir. Aslında terör ilk başlarda yavaş yavaş ortaya çıkan bu eğilime ivme kazandıran bir faktör olarak ortaya çıkmışken, süreç içerisinde bizatihi kendisi göçün temel nedeni olmaya başlamıştır.

Özellikle 1987-2000 yılları arasında PKK militanlarının, JİTEM'in ve bazı özel hareketçilerin insanlardan haraç almaları, insan kaçırma olayları, insanları muhbir ve korucu olmaya zorlamaları, kısaca bölgede adeta at izinin it izine karışmaya başlamasıyla birlikte insanlarda geleceklerini garanti altına alma konusunda bir panik ve korku havası olduğu için yoğun bir göç furçası başlamış oldu. Dolayısıyla ekonomik koşullar nedeniyle veya iklim koşulları nedeniyle zaten göçe meyilli olan insanlar bütün bu olumsuzluklar da eklenince tereddütsüz

bir şekilde asıl büyük dalga olan ikinci göç dalgasını başlatıp yaşadıkları topraklardan adeta kaçmışlardır. Bu kaçışların arka planına baktığımızda yukarıda saydığımız ekonomi-politik faktörleri görmekle birlikte göç eğilimini besleyerek göçe ivme kazandıran çok somut sosyo-kültürel argümanlar da mevcuttur.

Zira TRA2 bölgesindeki illerin memur ve öğretmenlerce sürgün yeri olarak algılanması, bu alanlarda karşılanacak hizmetin kalitesini daha baştan kısırlaştırmaktadır. Bununla birlikte bu illerin üst düzey amir ve/veya bürokratların ilk görev yerleri olması nedeniyle bölgeye gelen ilgili pozisyondaki kişiler buraları Batıya gitmek için adeta bir basamak gibi görmekte ve biran önce buralardan gidecekleri için bir bekleme sürecine girmektedirler. İşte bu bekleme sürecinin kazasız belasız geçmesi için ilişki ağını dar bir çerçevede sürdürüp bölgenin reel sorunlarına derinlemesine eğilmemektedirler. Dolayısıyla, mevcut durumu muhafaza ederek kendisinden sonra gelenlere sorunsuz bir makam ve mevki bırakmak gibi bir anlayışın hüküm sürmesi bölgede, devlet-toplum-birey ilişkilerinde ciddi tahribatlara yol açmaktadır.

Sosyo-kültürel açıdan çok geride olan TRA 2 illeri sadece orada yerleşik olanlar için değil aynı zamanda iş, okul, tayin, atama gibi durumlardan dolayı buralarda geçici süreliğine yaşayan yabancılar (öğretmen, memur, asker, öğrenci vb.) için de oldukça sıkıcı, itici ve yaşanılmaz bir kent görüntüsü içindedirler.

Sonuç olarak yukarıdaki problem alanlarından kaynaklı yaşanan göç olgusuna ilave olarak, TRA2'nin mevcut durumunun böyle devam etmesi halinde yeni göç dalgalarının yaşanabileceği önemle göz önünde bulundurulmalı ve ona yönelik politikalar geliştirilmelidir. Devletin ve özellikle de politikacılarla yerel idarecilerin bu şehirlerle ilgili tutumları, faaliyetleri ve politikaları sorgulanıp, yeni göç dalgalarının önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Nermin Unat (2002). *Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır Valilikleri; Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır İl Çevre Orman Müdürlükleri, 2010
- Basker, E. (2003). "Education, Job Search and Migration University of Missouri," *Columbia Working Paper* 02-16.
- Bencivenga, Valerie R & Smith, Bruce D, (1997). "Unemployment, Migration, and Growth", *Journal of Political Economy*, Volume: 105, Issue:3, pp: 582-608.
- Bussey, E.M. (1970). *Rural-Urban Migration: How Nations Cope*, The American University, Washington, D.C.
- Castle, S. ve Kosck, Goluda (1973). *Immigration Workers and Class Structure in Western Europe*, Oxford.
- Çağlayan, Savaş (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi," *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17.
- Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2010
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Elektronik Bilgi İşlem Müdürlüğü Verileri, 2010
- DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara, 2003
- Gişi, İrfan (2007). *Göksun İlçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo- Ekonomik Analizi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi S.B.E.
- Güllülü Sabahattin, Öner Sevil, Kaçmazoğlu Bayram (1997), *Doğu Anadolu'da Göç Eğilimi Nedenler ve Çözümler*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gür, T.H. ve Ural E. (2004): "Türkiye'de Kentlere Göçün Nedenleri", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(1), s.23-38
- Grieco, M. (1987). *Keeping it in the Family*, New York.
- İçduygu, Ahmet (1998). *Türkiye'de İçgöç Ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi*, İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları
- İl Sağlık Müdürlükleri, 2009
- İl Tarım Müdürlükleri, 2010
- Jackson, J.A. (1986). "Migration," In J.B. Mays & M. Craft (Eds.), *Migration as a Social Process*, New York: Longman Inc.

- Kalkınma Bakanlığı internet sitesi
- Kültür ve Turizm Bakanlığı internet sitesi
- Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration, *Demography*, vol. 3, pp. 47-57.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2011-2012
- Mornimo, Gary (1982). " We Worked Hard and Took Care of Our Own," *Labour History*, Longman, New York.
- Karahan, Hasan (2006). *Bursa İli Harmançık İlçesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Göç Sorununun İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Nam,C.B.; Serow, W.J. and Sly, D.F. (eds.) (1990. *International Handbook on Internal Migration*, Connecticut, Greenwood Press.
- Ravenstein, E.G. (1885). "The Laws of Migration," *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 48, pp. 167-235.
-(1889), "The Laws of Migration: Second Paper," *Journal of the Royal Statistical Society*, vol. 52, No.2, pp. 241-305.
- Saraçoğlu, D. S. ve Roe, T.L. (2004). "Rural-Urban Migration and Economic Growth in Developing Countries," *Meeting Papers for the Society for Economic Dynamics*, No. 241.
- Sağlık Bakanlığı, Yeşil Kart Bilgi Sistemi, 2012
- Serhat Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı, 2010
- Serhat Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı,2010
- SGK internet sitesi,2012
- Tekeli, İlhan (1998). *Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.
- Tutar, Hüseyin, "Serhat İllerinin Fırsat ve Gerçekleri", Uluslararası Kaşgar'dan Endülüs'e Türk-İslam Şehirleri Sempozyumları, Gazi Kars Şehrengizi Bildiriler Kitabı, 2011
- Tümertekin, Erol (1968).*Türkiye'de İç Göçler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları:1371, Taş Matbaası.
- TRA Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı, 2007

- TRA2 Bölgesi İlleri Brifing Raporları, 2010
- TRA2 Bölgesi İlleri Dernekler İl Müdürlükleri Verileri, 2012
- TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı, Mevcut Durum ve Sorunlar, 2011
- TRA2 Bölgesi Valilikleri,2010
- TÜİK, Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı 2002, Ankara, 2006
- TÜİK Bölgesel İstatistikler, 2008
- TÜİK Bölgesel İstatistikler, 2009
- TÜİK Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Anketi, 2001
- TÜİK Kars Bölge Müdürlüğü,2010
- TÜİK, ADNKS Nüfus İstatistikleri
- TÜİK, ADNKS, Eğitim Durumu,2011
- TÜİK, Bölgesel İstatistikler, ADNKS, 2011 ve Genel Nüfus Sayımları, 2000
- TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Nüfus ve Göç, Göç İstatistikleri,2000
- TÜİK, Eğitim İstatistikleri,2010
- TÜİK, illere Göre İhracat İstatistikleri,2001-2011
- TÜİK, illere Göre İhracat İstatistikleri,2001-2011
- TÜİK, İşgücü İstatistikleri,2011
- TÜİK, Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler, 2007
- TÜİK, Karşılaştırmalı Bölgesel İstatistikler, Ulusal Hesaplar, 2001
- TÜİK, Nüfus İstatistikleri ve Projeksiyonlar ve ADNKS,2012
- TÜİK, Sağlık İstatistikleri 2000
- TÜİK, Sağlık İstatistikleri, 2010
- Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004
- Ural, Ayhan ve Kılıç, İbrahim (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPPS ile veri analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık
- Yenigül, S.B. (2005). "The Effects of Migration on Urban," *G.U. Journal of Science* Vol.18 No.2, p.p.273-288.

ISBN: 978-605-62728-4-4

9 786056 272844

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI

Ortakapı Mahallesi Atatürk Caddesi No:117 Kars-TÜRKİYE

Tel: +90 (474) 212 52 00 **Fax:** +90 (474) 212 52 04

E-posta: info@serka.org.tr **Web:** www.serka.org.tr

